

2013

NACRT

*Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Srednjobosanski kanton
Kanton Središnja Bosna
Općina Kiseljak*

STRATEGIJA RAZVOJA OPĆINE KISELJAK

2013-2020

Skraćenice

AFIP	Agencija za finansijske, informatičke i posredničke usluge
ALARM	Alat za dijagnozu kritičnosti/održivosti radnih mjesta
APIF	Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge
BiH	Bosna i Hercegovina
CDP	Projekat razvoja zajednica
COMPASS	Općinske javne administrativne i socijalne usluge orijentirane prema klijentu
DR	Društveni razvoj
EU	Evropska unija
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
GAP	Projekat upravne odgovornosti
GO-WADE	Projekat dobre uprave u oblasti voda i zaštite okoliša
ILDLP	Projekat integriranog lokalnog razvoja
IPA	Instrument za pretpristupnu pomoć
LED / LER	LocalEconomicDevelopment / Lokalni ekonomski razvoj
MiPRO	Metodologija za integrirano planiranje razvoja općina
MDP	Projekat razvoja općina
MSP	Mala i srednja poduzeća
MZ	Mjesna zajednica
NVO	Nevladina organizacija
PEST	Analiza političkih, ekonomskih, društvenih i tehnoloških faktora
PG	Partnerska grupa
REC	Regionalni centar za okoliš za Srednju i Istočnu Evropu
SDC	Švicarska agencija za razvoj i saradnju
SMART	Specifično, mjerljivo, adekvatno, realistično i vremenski određeno
SWOT	Analiza unutarnjih snaga i slabosti i spoljnih prilika i prijetnji
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih naroda

I Sadržaj

II Uvod

III Metodologija kreiranja strategija razvoja

IV Strateška platforma

IV.1. Izvod iz socio-ekonomske analize

IV.2. Strateško fokusiranje

IV.3. Vizija i strateški ciljevi razvoja

V. Sektorski razvojni planovi

V.1. Plan lokalnog ekonomskog razvoja

V.1.1. Fokusiranje

V.1.2. Razvojni ciljevi ekonomskog razvoja

V.1.3. Programi, projekti i mjere

V.2. Plan društvenog razvoja

V.2.1. Fokusiranje

V.2.2. Razvojni ciljevi društvenog razvoja

V.2.3. Programi, projekti i mjere

V.3. Plan zaštite životne sredine

V.3.1. Fokusiranje

V.3.2. Ciljevi zaštite životne sredine

V.1.4. Programi, projekti i mjere

VI. Operativni dio

VI.2. Finansijski plan implementacije strategije razvoja

VI.3. Praćenje, ocjenjivanje i ažuriranje strategije razvoja

II UVOD

Strategija integriranog razvoja Općine Kiseljak 2013–2020. godine ključni je strateško-planski dokument općine Kiseljak, koji treba da podstiče budući rast i razvoj zajednice. Strategija razvoja obuhvata društvenu, ekonomsku, okolišnu kao i prostornu sferu. Strategija je izrađena kao okvir za definiranje zajedničkih ciljeva, podsticanja lokalnih snaga, ali i kao odgovor na izazove budućeg razvoja općine i sveukupnog života u njoj. Kao takva, Strategija integriranog razvoja je u skladu sa strategijama i politikama na višim nivoima vlasti.

Strategija razvoja općine Kiseljak izrađena je od strane radnih tijela koje je imenovao načelnik općine uz puno učešće predstavnika javnog, privatnog i nevladinog sektora. Strategija informira sveukupnu javnost i privatne ulagače o razvojnom putu općine, predstavlja osnovu za izradu detaljnih planova i programa u pojedinim sektorima, kreira podlogu za praćenje napretka te ohrabruje suradnju i dogovor u planiranju različitih nivoa vlasti i društveno-ekonomskih partnera.

Strategija razvoja predstavlja putokaz za sveukupni razvoj općine, obuhvata ekonomski, društveni i plan zaštite i unapređenja životne sredine, uz poštivanje prostornog aspekta.

Prihvatajući činjenicu da postavljanje ciljeva podrazumijeva ne samo odgovor na pitanje „šta“, već i „kako“, te da je odgovor na ovo pitanje od ključnog značaja za kvalitetnu implementaciju Strategije, Općinski tim je izradio sektorske planove i operativni dio Strategije.

Bitno je naglasiti da Strategija obuhvata i listu prioriternih programa i projekata u svakom sektoru, a koji omogućavaju dosezanje postavljenih ciljeva putem provođenja operativnih aktivnosti, čime se stvara osnova za sveukupnu implementaciju Strategije. Nadalje, prioritetni programi i projekti nisu samo osnova za korištenje općinskih i drugih domaćih izvora sredstava, nego i dobra osnova za pristup eksternim izvorima sredstava, poput IPA programa Evropske unije, ali i drugih programa podrške u Bosni i Hercegovini.

Kod izrade strategije razvoja općine Kiseljak posebno se vodilo računa o ostvarivanju horizontalne intersektorske usklađenosti te vertikalne usklađenosti Strategije sa strategijama i planovima na drugim nivoima.

Preduslov kvalitetne i pravovremene implementacije Strategije jeste prepoznavanje njenog značaja od strane sveukupne lokalne zajednice i viših nivoa vlasti, ali i uspostava Strategijom predviđenih mehanizama za njenu implementaciju, izvještavanje, ažuriranje i sveukupnu operacionalizaciju, a što je zadatak koji Općini, ali i svim drugim akterima u lokalnoj zajednici, predstoji u narednom periodu.

III Metodologija kreiranja strategije razvoja

U izradi strateškog plana razvoja općine Kiseljak korištena je standardna Metodologija za integriranoplaniranje lokalnog razvoja (MiPRO), prihvaćena i preporučena od strane entitetskih vlada te saveza općina i gradova oba entiteta. MiPro je u potpunosti usklađena sa postojećim zakonskim okvirom kojim je definirano planiranje razvoja na lokalnom nivou, gdje je općinska uprava nosilac procesa izrade i implementacije strategije, uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici. Nadalje, MiPRO je u potpunosti usaglašena sa vodećim principima-načelima i pristupima strateškom planiranju kojepromovira Evropska unija.

Vodeći principi na kojima se zasniva Strategija razvoja općine Kiseljak su održivost i socijalna uključenost.

Održivost kao princip integrira ekonomski i okolišni aspekt, dok princip socijalne uključenosti podrazumijeva jednake šanse za sve i pravičnost u smislu identificiranja potreba i interesa marginaliziranih i socijalno isključenih grupa stanovništva.

Nadalje, Strategiju razvoja karakteriziraju integracija (što znači da su ekonomski, društveni i okolišni aspekti posmatrani kao neodvojivi dijelovi jedne cjeline) i participacija (svi zainteresirani akteri su angažirani i doprinijeli su izradi Strategije).

Općina se angažirala u procesu izrade Strategije vođena uvjerenjem da strateško planiranje predstavlja ključni instrument za proaktivno i odgovorno upravljanje lokalnim razvojem. Proces izrade Strategije razvoja općine Kiseljak, iniciran od strane načelnika Općine i podržan od strane Općinskog vijeća, započeo je u februaru - veljači 2013. godine, te formiranjem radnih tijela – Općinskog razvojnog tima i Partnerske grupe.

Proces je operativno vodio Općinski razvojni tim, a u samom procesu stvoreni su mehanizmi za građansko učešće, dominantno kroz rad Partnerske grupe – konsultativnog tijela kojeg su činili predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora. Poseban naglasak je stavljen na uključivanje i adekvatno prepoznavanje potreba potencijalno ranjivih kategorija stanovništva.

Polazna tačka za izradu strategije razvoja općine Kiseljak je bila analiza postojećih strateških dokumenata, nivoa njihove realizacije, te stepena razvijenosti ljudskih resursa neophodnih za izradu i implementaciju strategije.

Ova analiza je bila nadograđena na osnovu analize relevantnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka iz primarnih i sekundarnih izvora. Noseći i najvažniji dio Strategije predstavlja njen strateški dio, tj. Strateška platforma, a koja obuhvata socio-ekonomsku analizu, strateške fokuse, viziju razvoja i strateške ciljeve razvoja. Strateška platforma Strategije kao i Sektorski planovi ekonomskog, društvenog razvoja te plana zaštite i unapređenja okoliša dominantno je djelo Općinskog razvojnog tima.

U završnom dijelu procesa, Općinski razvojni tim je, na bazi principa integracije, objedinio i uskladio sektorske dokumente, te izradio okvirne planove implementacije.

IV Strateška platforma

IV.1. Izvod iz socio-ekonomske analize

1. ZEMLJOPISNI/ GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PRIRODNE KARAKTERISTIKE

Općina Kiseljak se nalazi u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine i pripada Kantonu Središnja Bosna (KSB) Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH). Zauzimajući površinu od 164 km², općina graniči s općinama Fojnica, Busovača, Kreševo, Visoko, Hadžići i Ilidža. Kroz Kiseljak protječu rijeke Lepenica, Kreševčica, Fojnica i Mlava sa pritokama. Pored mineralne i termalne vode, radioaktivnog blata i radioaktivnog plina, Kiseljak raspolaže sa šumskim i rudnim bogatstvima, prvenstveno sa ležištima crvene i bijele gline (kaolina) i dolomitnog pijeska.

U odnosu na krupnije prirodno geografske cjeline, za naselje Kiseljak se može reći da po svom položaju pripada dolinsko-kotlinskom dijelu. Najviša nadmorska visina jeste Čubren 1097 m, najniža nadmorska visina je na Završkom mostu i iznosi 450 m. Nadmorska visina centra iznosi 463 m. Teritorij na kojem je razvijeno naselje je blago kupirano i ono predstavlja dio Kiseljačke doline koja se pruža od Paleškog mosta do Brestovskog, a koju okružuju brda Jasikovac, Groščica, Berberuša, Plaz i Kruševska Kosa sa nadmorskim visinama 700-1250 m.

Promatrajući globalno, za prostor Kiseljaka se može reći da se nalazi pod utjecajem pretplaninske klime. Ova klima obuhvaća predjele između planina, tj. kotline i doline kojima otječu vode pritoka glavnih bosansko-hercegovačkih rijeka, kao i brežuljkasta područja, imaju klimu koja se prilično razlikuje i od umjereno-kontinentalne klime na sjeveru i od planinske klime najvećim visinama. Povoljne termičke prilike određene manjim širinama izmijenjene su radi ispresijecanosti reljefa, nadmorske visine, otvorenosti prema sjeveru, a donekle i radi šumskog prostranstva.

Osnovne karakteristike ovog tipa klime ogledaju se u sljedećem:

Zime su u prosjeku hladnije. Najhladniji mjesec tijekom godine je januar sa prosječnim temperaturama od -2 stepena C, a najtopliji je juli, odnosno august, sa prosječnim vrijednostima od 18 stepeni C. Jesen je toplija od proljeća što je uvjetovano većim termičkim utjecajima Jadranskog mora. Srednja godišnja temperatura zraka u Kiseljaku je 9,1°C.

Prosječna količina padalina tijekom godine iznosi 900-1000 mm.

Općina Kiseljak raspolaže velikim prirodnim bogatstvima na kojima su zasnovane perspektive njenog razvoja.

Pored mineralne i termalne vode, radioaktivnog blata i radioaktivnog plina, Kiseljak raspolaže sa velikim šumskim i rudnim bogatstvima, prvenstveno sa ležištima crvene i bijele gline (kaolina) i dolomitnog pijeska.

Prvu poznatu analizu kiseljačke vode uradio je 1886. godine dr. E. Ludwig, dvorski savjetnik iz Beča, koji je utvrdio da Kiseljak u sebi ima najviše ugljičnog dioksida, glauberove soli i mnogo željeza, te da je ova voda, obzirom na sastav « specijalitet među europskim mineralnim vodama ».

1954. i 1958. godine obavljene su nove analize kisele vode pa je utvrđeno da ona pored poznatih sastojaka sadrži još i brom, jod i titanov oksid.

Na području Kiseljaka, kaptirana su četiri izvora mineralne vode, izdašnosti 5 dm³/s. To su:

1. «Park»
2. «Kiseljačić»
3. «Podgaj»
4. «Bio-han».

Kiseljačka mineralna voda ispitana je u renomiranim znanstveno-istraživačkim centrima. Tako je poznato da pijenjem tople i hladne mineralne vode, dijetalnom ishranom, kupkama u mineralnoj vodi, ugljičnim i blatnim kupkama cijelog tijela i djelomičnom masažom, parafinskim oblogama i medikamentima postižu se zavidni rezultati u liječenju niza kroničnih oboljenja (šećerna bolest, želučano-crijevna oboljenja, bolesti jetre, bolesti krvotoka, poremećaji metabolizma, reumatska oboljenja itd.)

Prirodna mineralna voda jedan je od nositelja razvitka općine Kiseljak, obzirom da najveće preduzeće na području općine djeluje upravo na bazi mineralne vode, a njihov proizvod Sarajevski Kiseljak poznat je i izvozi se širom svijeta. Sarajevski kiseljak spada u najbolje zemno-alkalne mineralne vode. Po svojim fizikalno kemijskim karakteristikama je natrij - kalcij - magnezij - hidrogenkarbonatna-sulfatna mineralna voda. Sadržava 3142,6 mg/l ukupno topljivih čvrstih tvari i 4000 mg/l ugljičnog dioksida.

Osim kaptiranih izvora mineralne vode, poznato je i ljekovito blato u Klokotima, čiji radioaktivitet, mjeren mahovim jedinicama u C/1, iznosi 3,74, a sadrži i CO₂.

U Zabrdi se nalazi izvor termo-mineralne vode «Toplica», kapaciteta 30 dm³/s. Izlazna temperatura vode je između 25 i 30 stepeni Celzijevih.

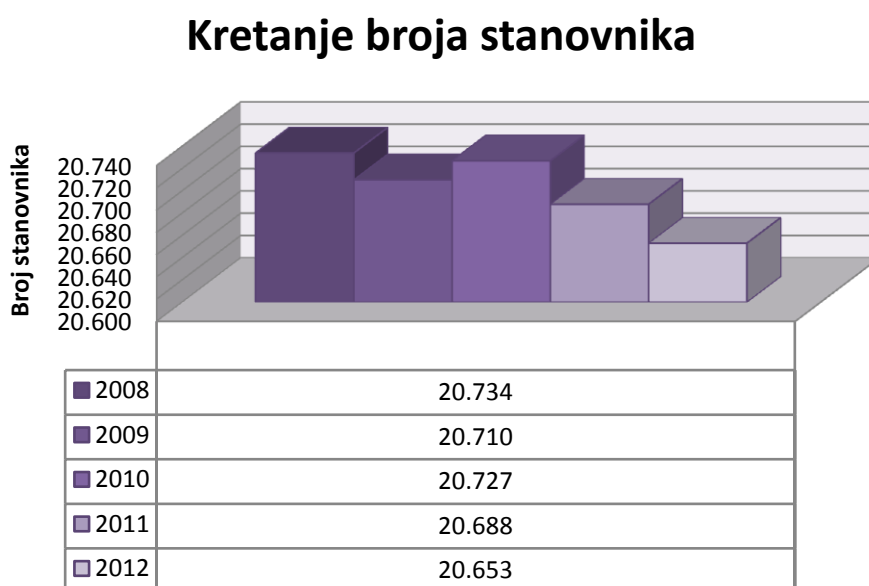
Danas je Kiseljak nezaobilazna stanica svih putnika, a tome su doprinijela upravo brojna prirodna bogatstva, koja su i učinila da postane poznato tranzitno sjedište, mada je zadržao epitet čuvenog lječilišta.

2. DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

2.1. Broj stanovnika i struktura

Općinu Kiseljak čine 82 naseljena mjesta organizirana u 9 mjesnih zajednica: Bukovica, Lepenica, Draževići, Brnjaci, Topole, Kiseljak, Gromiljak, Brestovsko i Bilalovac. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, općina je imala 24.164 stanovnika, od čega 9.778 (40%) Bošnjaka, 12.550 (52%) Hrvata, 740 (3%) Srba, i 1.096 (5%) Ostalih. Za vrijeme i nakon rata došlo je do značajnih demografskih promjena, a ukupni broj stanovnika na području općine je smanjen za oko 12% u odnosu na posljednji popis stanovništva.

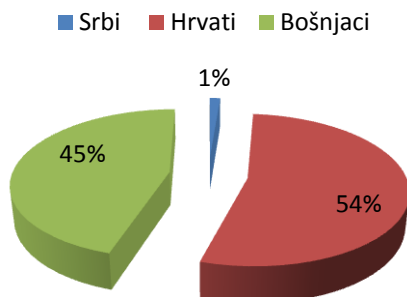
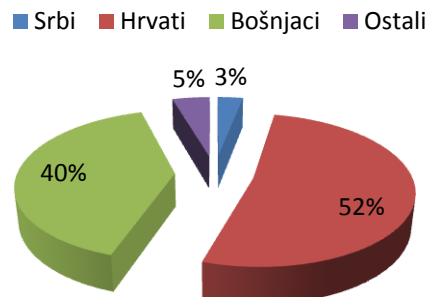
Prema popisu iz 1991 godine broj domaćinstava u Kiseljaku je iznosio 6354, stanova je bilo 6965, a poljoprivrednih domaćinstava je bilo 3891. Kada podijelimo broj stanovnika sa brojem domaćinstava dobijemo da je prosječno domaćinstvo brojalo 3,788 članova.

Izvor podataka: Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja.
Procjena broja stanovnika FBiH, Federalni zavod za statistiku

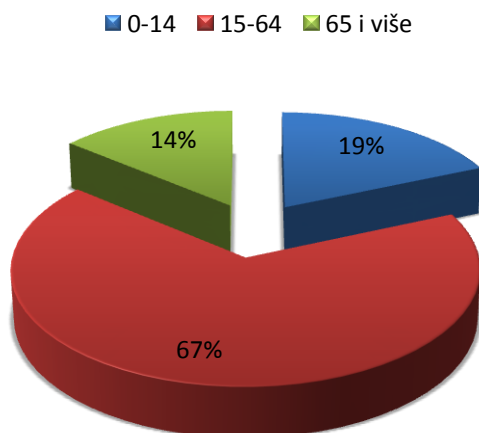
Prema procjenama općinskih službi u općini Kiseljak trenutno živi oko 23 980 stanovnika, od čega je oko 12.800 Hrvata, 10.840 Bošnjaka i 340 Srba. Osim toga na području općine Kiseljak živi i cca 511 Roma.

Promjena etničke strukture stanovništva u odnosu na 1991. godinu može se vidjeti iz sljedećeg grafičkog prikaza:

**Etnička struktura stanovništva
2012. godine****Etnička struktura stanovništva
1991. godine**

Izvor podataka: Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja, Kantoni u brojkama KSB/SBK, izdavač – Federalni zavod za statistiku

Starosna struktura stanovništva je povoljna ako se uzme u obzir odnos broja stanovnika različitih životnih dobi. Statistika pokazuje da je oko 13.913 stanovnika između 15-64 godine, odnosno radno sposobno, oko 3.836 stanovnika je mlađe od 15 godina, a svega 2.904 žitelja je starije od 64 godine. Starosnu strukturu stanovništva karakterizira značajan postotak radno sposobnog stanovništva (od 15- 64 godina starosti), što gospodarstvu općine osigurava dovoljno raspoložive radne snage.

Starosna struktura stanovništva 2012. godina

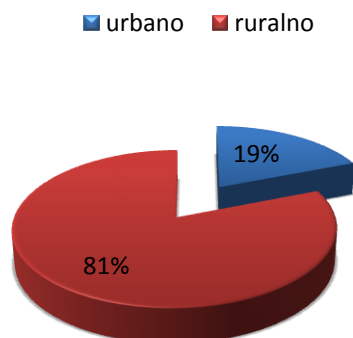
Izvor podataka: Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja.

2.2. Prostorni raspored stanovništva, migracije i prirodni priraštaj

Iako ne postoje zvanični podaci o broju stanovnika u ruralnim i urbanom dijelu općine, prema procjeni općinskih službi prisutna je migracija stanovništva iz ruralnih prema urbanoj sredini. I pored značajnog potencijala seoskog područja u smislu rano sposobnog stanovništva, dosta razvijene infrastrukture i dostupnih resursa, privredne aktivnosti na selu osim poljoprivrede nisu razvijene u dovoljnoj mjeri. Razlog tome leži prije svega u činjenici da seoska gazdinstva najvećim dijelom žive od poljoprivredne proizvodnje, koja nije visoko intenzivna i tržišno orijentirana. Također, prema zvaničnim statističkim pokazateljima Federalnog zavoda za statistiku evidentan je i odlazak stanovništva u druge zemlje zbog

teške ekonomske situacije. Prema tim podacima, tokom 2012. godine odselilo je 224 lica, a doselilo 169 lica. Najveći broj migracija odnosi se na migracije unutar FBiH, zatim inostranstvo i manji broj na RS.

Odnos urbanog i ruralnog stanovništva 2012. godine

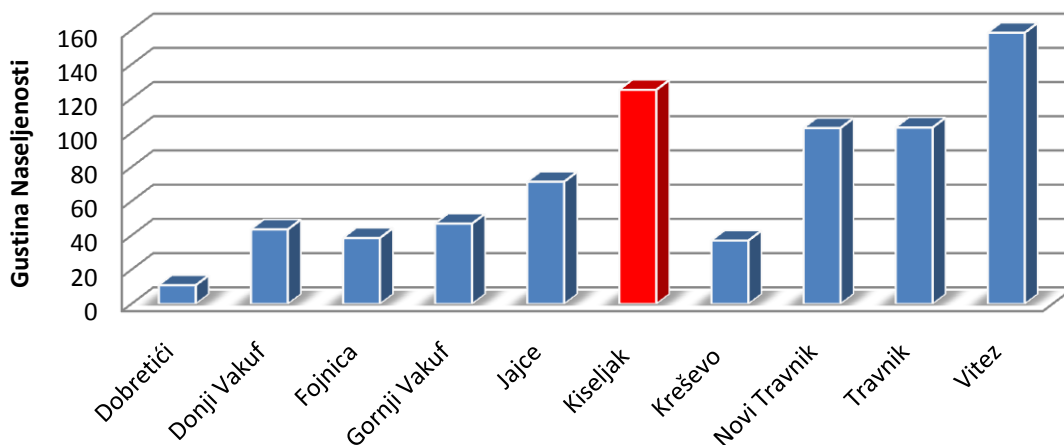
Saldo migracija stanovništva 2012. godina

	Ukupno	FBiH	RS	BD BiH	Inozemstvo
Doseljeni	169	161	8	0	---
Odseljeni	224	196	15	0	13
Saldo	-55	-35	-7	0	-13

Izvor podataka: Procjena općinskih službi, Federalni zavod za statistiku

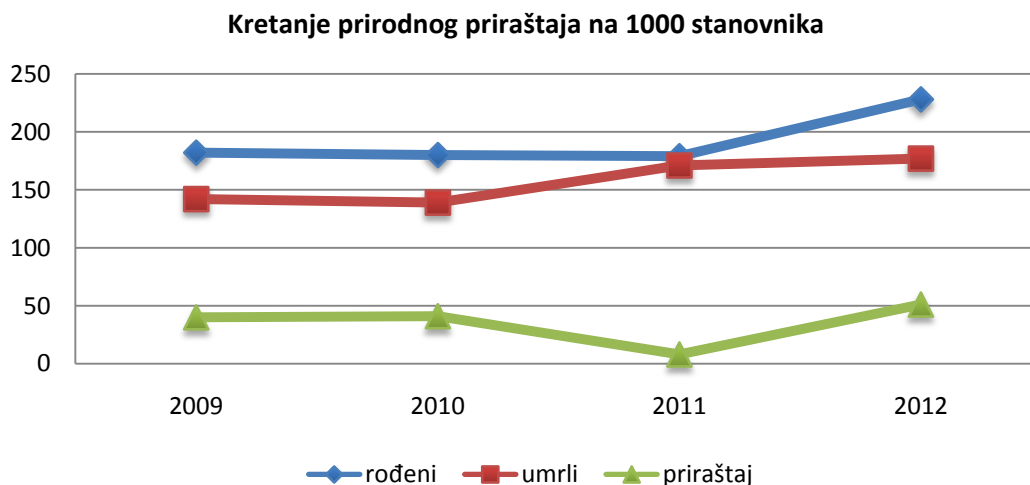
Sa površinom od 165 km², općina Kiseljak spada u općine sa manjom površinom na području Kantona Središnja Bosna. Istovremeno, u poređenju sa drugim općinama, kao i odnosu na prosječnu gustoću naseljenosti stanovnika po km² površine, općina Kiseljak je poslije Viteza najgušće naseljena općina u kantonu. Međutim, na nivou FBiH, Kiseljak se po gustoći naseljenosti nalazi na 59 mjestu od ukupno 90 mjesta, gdje višerangirane općine i kantoni imaju veću gustoću naseljenosti.

Gustina naseljenosti u 2012. godini

Izvor podataka: Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja.

U posljednjih nekoliko godina prirodni priraštaj je pozitivnog karaktera, gdje broj rođenih u posmatranom periodu 2009-2012 na području općine Kiseljak bilježi rast, a zatim nagli pad u 2011. godini u odnosu na prethodne godine. U 2012. godini prirodni priraštaj je iznosio 2,47 stanovnika na 1000 stanovnika.

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Uzimajući u obzir gore navedeni trend pretpostavljamo da se broj ukupnog stanovništva (ne uzimajući u obzir tzv. socijalne i ekonomske migracije) neće bitnije promijeniti, a samim tim neće doći do dodatnog pritiska na postojeću infrastrukturu na području općine (komunalnu, školsku, zdravstvenu).

Iako su zbog odsustva popisa stanovništva postojeći podaci nedostatni za u potpunosti egzaktnu demografsku analizu, svi osnovni indikatori ukazuju na to da općina Kiseljak ima populaciju sa karakteristikama sličnim karakteristikama stanovništva razvijenih evropskih zemalja.

S obzirom na nepostojanje relevantnih podataka o broju stanovništva Povjerenstvo se opredijelilo da zbog usporedivosti sa ostalim podacima, kroz Strategiju razvoja Općine Kiseljak 2013-2020. operiše sa zvaničnom cifrom Federalnog zavoda za statistiku koja za Kiseljak u 2012. iznosi 20.653 stanovnika. Povjerenstvo je također uzelo na znanje i prema različitim pristupima procjene, da općina Kiseljak objektivno u ovom trenutku ima 23.980 stanovnika.

Svjesni da određen broj stanovnika iz ekonomskih ili drugih razloga nije evidentiran na području općine niti da je utvrđeni broj stanovnika od strane Zavoda za statistiku egzaktno procijenjen, auvažavajući saznanje o donesenom zakonu i terminu popisa stanovništva na teritoriju BiH 2013. godine, Povjerenstvo se suglasilo da se ovaj dokument izradi na bazi zvaničnih podataka Federalnog zavoda za statistiku.

Naravno da se takav stav odražava i na pokazatelje o strukturi stanovništva ali u svakodnevni život prilikom ostvarivanju određenih prava i raspodjela prihoda.

Također se imala na umu najava popisa stanovništva 2013. godine, tako da se nije upuštalo u radnje i analize koje bi narušile prihvaćenu metodologiju izrade.

3. PREGLED STANJA I KRETANJA U LOKALNOM GOSPODARSTVU

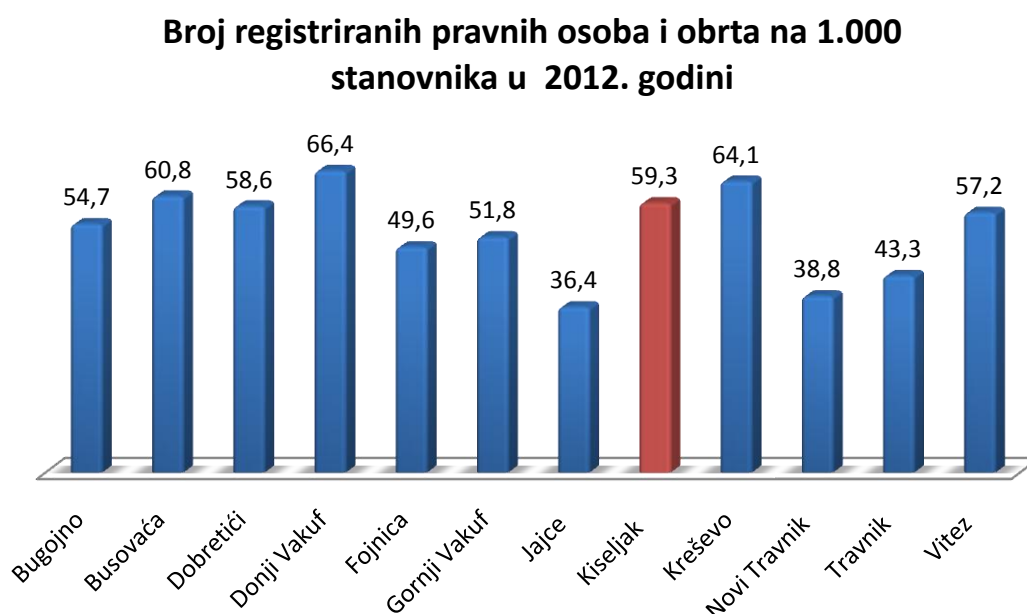
3.1. Broj i struktura poduzeća

Ravnomjeran ekonomski rast i stvaranje uvjeta za održiv ekonomski razvitak trebaju biti praćeni mjerama koje vlasti poduzimaju kako bi se osiguralo puno uživanje prava na rad i garantirao pristojan život svakom pojedincu. Pravo na rad podrazumijeva pravo svakoga na mogućnost da zaradi dovoljno za život slobodno izabranim ili prihvaćenim radom, pravo pristupa sustavu zaštite koji svakom uposlenom garantira pristup uposlenju, pravo na sigurne radne uvjete i pravo na formiranje sindikata, te pravo uposlenog da ne bude nepravilno lišen uposlenja. Pravo na rad se ne treba shvaćati kao apsolutno i bezuvjetno pravo na uposlenje, ali države koje priznaju pravo na rad moraju poduzeti niz koraka da osiguraju ispunjenje navedenih uvjeta kako bi svakom pojedincu omogućile da materijalno osigura sebe i obitelj.

Koraci i mjere koje su vlasti dužne poduzeti za osiguranje punog uživanja prava na rad obuhvaćaju tehničko i stručno usmjeravanje i obrazovanje, zakonske i druge mjere u cilju osiguranja fizičkog i mentalnog integriteta radnika u ostvarivanju prava na uposlenje, te dostupnost usluga za podršku pojedincima da nađu odgovarajuće uposlenje. Pored toga, građani moraju imati pristup uslugama, bez diskriminacije, kao i pristup relevantnim informacijama. Vlasti također moraju poduzeti aktivnosti u cilju smanjenja broja radnika uposlenih izvan formalne ekonomije, koji su kao takvi izvan sustava zaštite. Iako sve ovo ukazuje na značajnu ulogu svih nivoa vlasti u poštivanju, zaštiti i promoviranju prava iz oblasti uposlenja, također je jasno da postoje strukturne i druge prepreke koje nastaju kao

posljedica čimbenika koji su izvan kontrole pojedinačnih vlada i koje mogu ugroziti potpuno ostvarivanje prava na rad.

Gospodarstvo općine Kiseljak, u poređenju s drugim općinama u FBiH, karakterizira relativno razvijeno poduzetništvo.

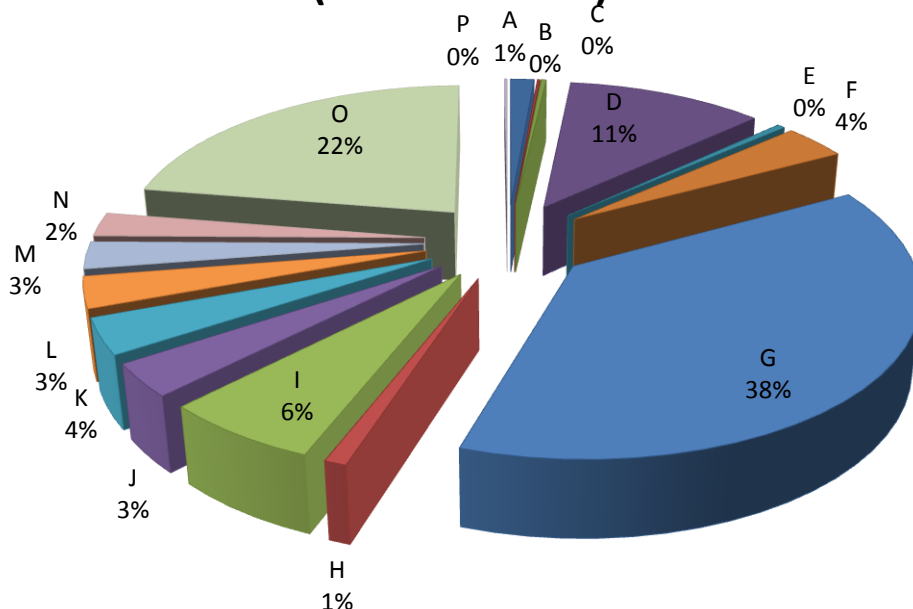
Izvor podataka: Kantoni u brojkama KSB/SBK, izdavač – Federalni zavod za statistiku

Vidimo da u 2012. godini na 1.000 stanovnika općine Kiseljak djeluje 59,3 registriranih poduzeća i obrtnika.

Iako je ova brojka daleko ispod prosječnog broja registriranih poduzeća i obrta na 1.000 stanovnika urazvijenim državama, u poređenju s općinama u okruženju, općina Kiseljak imaznačajan brojregistriranih pravnih i fizičkih osoba.

Iako na području općine djeluje relativno velik broj poduzeća i obrta, većina registriranih poduzećasu mikro poduzeća sa manje od 5 uposlenih.

Poslovni subjekti po djelatnostima (Pravne osobe)

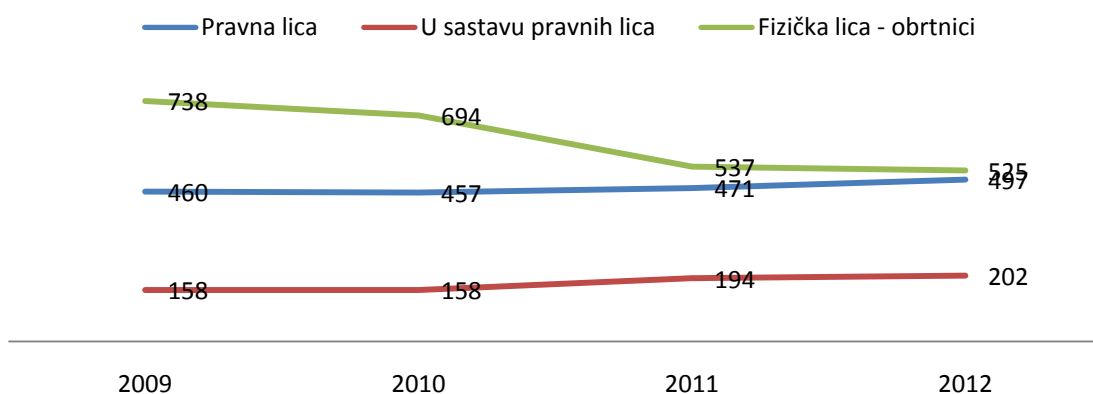

Izvor podataka: Kantoni u brojkama KSB/SBK, izdavač – Federalni zavod za statistiku

- A Poljoprivreda, lov i šumarstvo
- B Ribarstvo
- C Vađenje ruda i kamena
- D Prerađivačka industrija
- E Proizvodnja i snabdijevanje el. energijom, plinom i vodom
- F Građevinarstvo
- G Trgovina, popravak motornih vozila, prometa za vlastite potrebe i domaćinstvo
- H Ugostiteljstvo
- I Promet, skladištenje i komunikacije
- J Financijsko posredovanje
- K Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne djelatnosti
- L Državna uprava i odbrana
- M Obrazovanje
- N Zdravstveni i socijalni rad
- O Ostale javne komunalne, društvene vlastite uslužne djelatnosti

P Djelatnost domaćinstva

Kretanje broja poduzeća

Izvor podataka: Kantoni u brojkama KSB/SBK, izdavač – Federalni zavod za statistiku

Rast broja poduzeća tj, novih poduzeća, bitan je indikator privredne dinamike. U posljednjih nekoliko godina kretanje broja registrovanih pravnih lica je pozitivnog karaktera, gdje je prosjek rasta u posmatranom periodu 2009-2012 na području općine Kiseljak 10.75 poduzeća ili 2,3 %. Prema statističkim podacima broj registrovanih pravnih lica na području općine Kiseljak u 2012. godini iznosi 497, što je više za 26 ili 5,5% u odnosu na prošlu godinu.

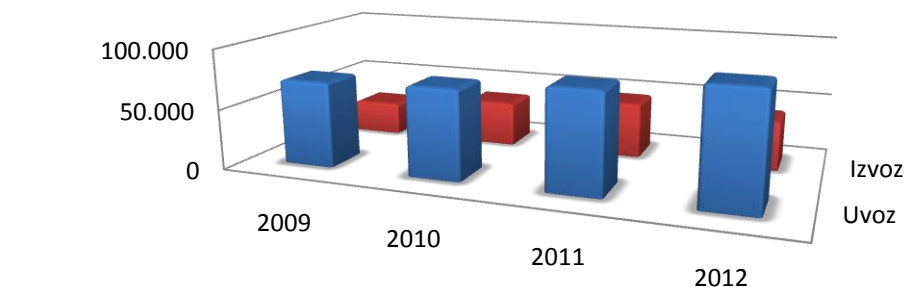
Što se tiče kretanja broja registrovanih fizičkih lica-obrtnika na području općine Kiseljak, u posmatranom periodu 2009-2012. bilježi negativan trend, gdje je prosjek pada 53,25 obrtnika ili 8,5%. U 2012. godini, broj registrovanih fizičkih lica-obrtnika iznosi 525, što je manje za 12 ili 2,2% u odnosu na 2011. godinu.

U ukupnom broju poduzeća prema djelatnostima sa 38% zastupljena je Trgovina na veliko i malo. Prerađivačka industrija sa 11%, Javne komunalne, društvene i vlastite uslužne djelatnosti 22%, Građevinarstvo sa 4%, Transport i skladištenje sa 6%, Obrazovanje 3%, Poslovanje nekretninama 4%, Financijsko posredovanje 3%, Državna uprava i odbrana 3% zdravstveni i socijalni rad 2%, Poljoprivreda, lov i šumarstvo 1% itd. Upoređujući ove pokazatelje, bez obzira što prevladavaju poduzeća čija je osnovna djelatnost trgovina na veliko i malo, može se konstatirati da općina Kiseljak ima prilično dobro zastupljene i ostale djelatnosti. To se prije svega odnosi na prerađivačku industriju, Promet, skladištenje i komunikacije i građevinarstvo.

3.2. Vanjsko trgovinska razmjena i prosječna plaća

Obim vanjskotrговinske razmjene na području općine Kiseljak u 2012. godini iznosio je

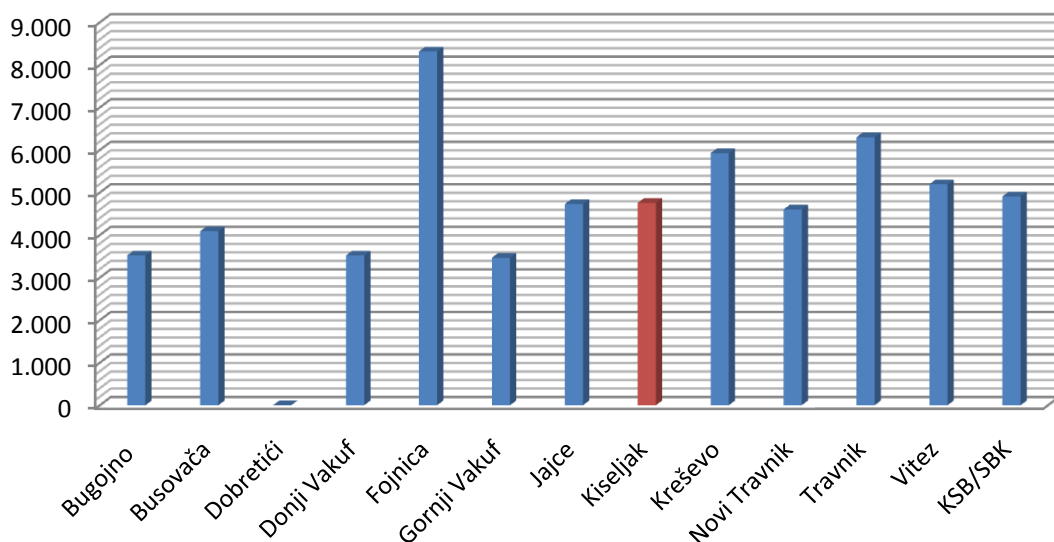
41.528,00 KM izvoza, odnosno 93.897.00 KM uvoza. Pokrivenost uvoza izvozom je 44,23% sa trgovinskim bilancom robne razmjene od -52.370,00 KM.

Pregled kretanja vanjskotrgovinske razmjene

	2009	2010	2011	2012
Uvoz	71.513	74.942	83.232	93.897
Izvoz	27.788	37.474	46.276	41.528

Izvor podataka: Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja.

Međutim, kada je u pitanju bruto društveni proizvod (BDP) po glavi stanovnika, ekonomska situacija na području općine Kiseljak je povoljna, u odnosu na druge općine u SBK/KSB.

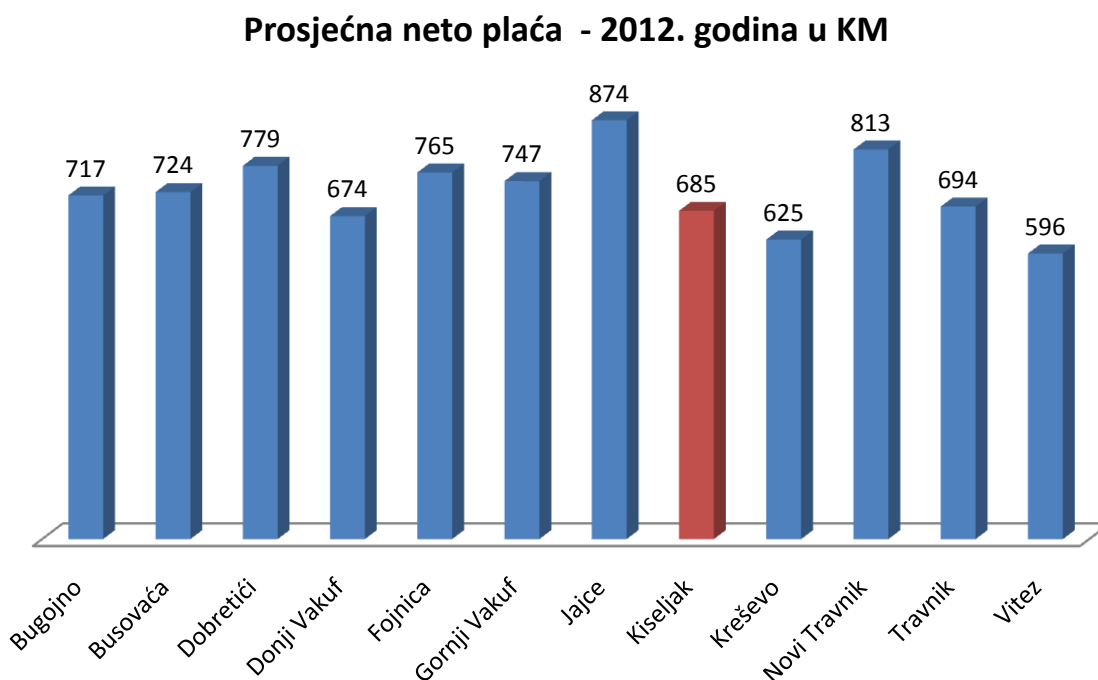
BDP po glavi stanovnika u 2012. godini (KM)

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Ako razmotrimo metodologiju na osnovu koje se radio izračun BDP-a po glavi stanovnika, vidimo da su prosječne neto plaće i broj uposlenih osnovni elementi korišteni pri izračunu. Prema podacima za 2012. godinu, prosječna neto plaća na području općine Kiseljak nije značajno niža od prosječnih neto plaća na području općina u okružju. Stoga je očigledno da se uzrok ovako niskog BDP-a nalazi u malom broju uposlenih (niskoj stopi uposlenosti) na području općine Kiseljak. Prosječna neto plaća na području općine Kiseljak je niža od prosječne neto plaće u FBiH.

Razlika u prosječnoj neto plaći na području općine Kiseljak i prosječnoj neto plaći na području FBiH se kontinuirano smanjuje u odnosu na prethodne godine.

Međutim, tendencije blagog rasta u odnosu na prethodne godine nisu usklađene sa tendencijom rasta troškova života. Rezultat neusklađenosti plata na području općine Kiseljak i prosjeka plata u FBiH je taj što veći broj radnika na području ove općine radi na sivom tržištu, gdje poslodavci ne prikazuju dohodak.

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

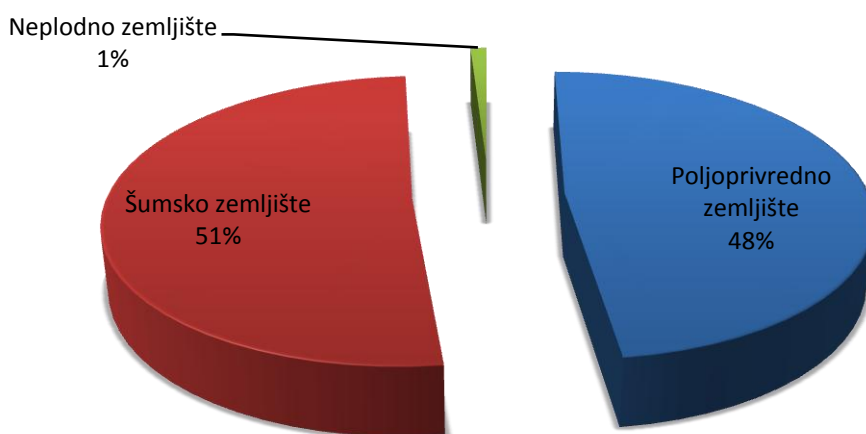
3.3. Poljoprivredni potencijali

Analiza lokacijskog kvocijenta ukazuje na nizak stupanj razvoja djelatnosti poljoprivrede na području općine Kiseljak. Djelatnost poljoprivrede lova i šumarstva na području općine Kiseljak nije na razini razvijenosti koja bi omogućila zadovoljavanje potreba stanovništva koje živi na području Općine.

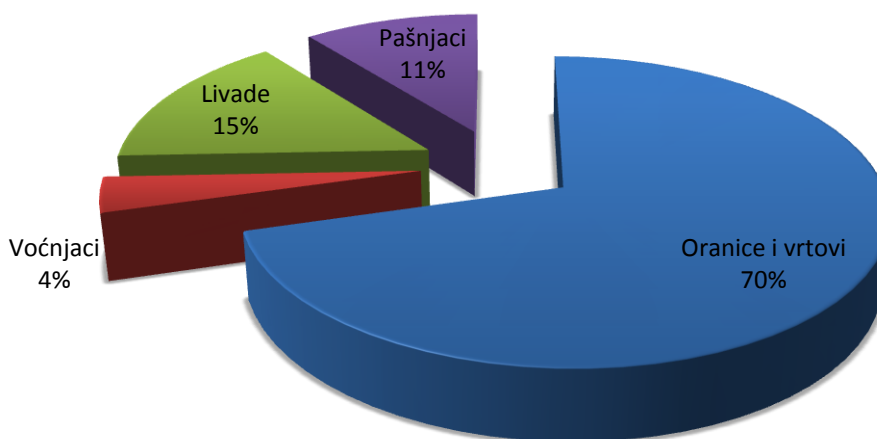
Rezultati u poljoprivrednoj proizvodnji bili bi znatno veći da na području općine postoje kapaciteti za preradu voća i povrća, hladnjače za smještaj otkupljenog povrća i pakeraji za pakovanje istog. Bez instaliranja ovih kapaciteta nema garancije sigurnog otkupa što je u suštini najvažnije za razvoj poljoprivrede. U narednom periodu neophodno je iznaći mogućnost za instaliranje prerađivačkih kapaciteta. Značajan podsticaj poljoprivredi predstavljaju podsticaji primarnoj proizvodnji na nivou Općine, Kantona i Federacije BiH u posljednji 5 godina ti su podsticaji iznosili između 500.000-800.000 KM na godišnjem nivou, za razne vidove poljoprivredne proizvodnje.

U ukupno raspoloživom zemljištu (16.141 ha) na području općine Kiseljak, podšumama se nalazi oko 51% zemljišta (8.154 ha), poljoprivredno zemljište čini 48% (7.792 ha), dok je ostalog neplodnog zemljišta 1% (195 ha). Poljoprivredno zemljište zauzima 7.792 ha, od čega je obradivog 6.965 ha (oranice i vrtovi 5.498 ha, voćnjaci 297 ha, livade 1.170 ha) i pašnjaka 827 ha. Poljoprivredno zemljište je većinom u privatnoj svojini (94%).

Struktura zemljišta

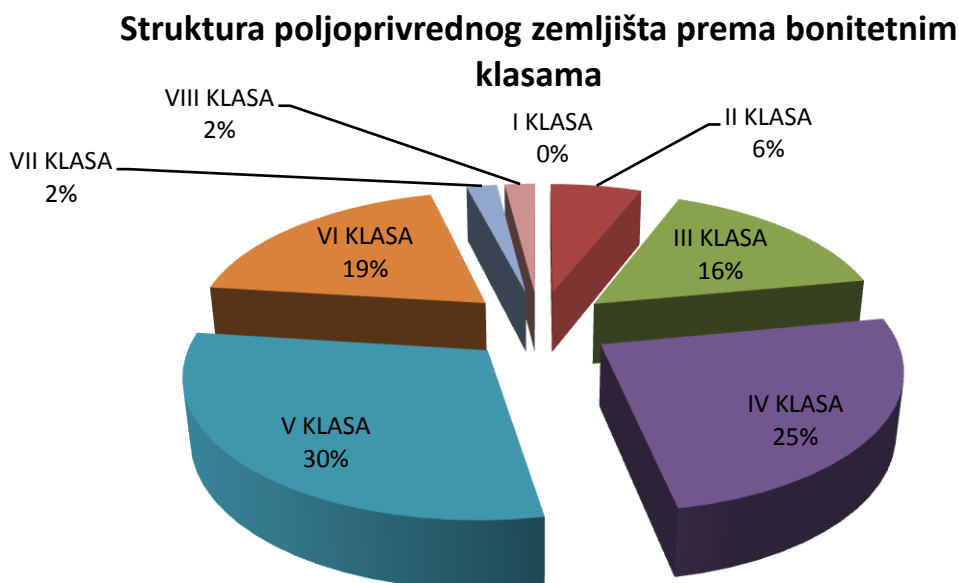

Struktura poljoprivrednog zemljišta

Izvor podataka: Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje

U odnosu na bonitet, najkvalitetnijeg poljoprivrednog zemljišta od prve do četvrte klase ima 47% (6% je u prve dvije klase a 41% spada u treću i četvrtu klasu), 49% je u petoj i šestoj klasi, a 4% u sedmoj i osmoj klasi.

Izvor podataka: Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje

Ako se uzme u obzir površina raspoloživog obradivog zemljišta i procjena trenutnog broja stanovnika, općina Kiseljak ima oko 0,29 ha obradivog zemljišta po glavi stanovnika, što je dostatno za proizvodnju koja zadovoljava prehrambene potrebe stanovništva općine. Kvalitetno poljoprivredno zemljište se nalazi u dolinama rijeka Lepenice, Kreševčice, Fojnice i Mlave. Na području općine nalazi se oko 2.421 ha zemljišta prve kategorije, koje se najvećim dijelom nalazi uz longitudinalu Kobiljača – Klokot.

Poljoprivredno zemljište je vrlo dobro povezano sa prometnicama, što olakšava intenziviranje poljoprivredne proizvodnje. Opća je ocjena da je poljoprivredno zemljište na području općine nedovoljno iskorišteno, a naročito su zapuštene površine od Zabrdā do Klokota koje su posebno pogodne za bavljenje poljoprivredom.

Bavljenje poljoprivredom za većinu stanovnika općine je dopunska djelatnost, a odlika poljoprivredne proizvodnje je i nedovoljna primjena agrotehničkih mjera, usitnjenost posjeda, te prepuštenost tržišnoj stihiji, bez odgovarajućeg međusobnog gospodarskog udruživanja. U sjetvenoj strukturi na području općine prevladava proizvodnja krmnog bilja, koje se ne koristi u potpunosti za prehranu stoke. Od žitarica je najviše zastupljena proizvodnja pšenice, raži i ječma, a od povrtnog bilja najzastupljenija je proizvodnja kulture kupusnjača, krumpira, crnog luka i graha.

Na blago valovitom poljoprivrednom zemljištu koje se nastavlja na kvalitetno poljoprivredno zemljište postoje adekvatni uslovi za uzgoj voća sa površinskim korijenom i svih vrsta jagodičastog voća. Na području općine nema prerađivačkih kapaciteta za poljoprivredne proizvode, pa se poljoprivredni proizvodi uglavnom plasiraju na tržnice.

Pregled ostvarenih prinosa usjeva u 2012. godini

Usjevi	2012		
	Požnjevena površina u ha	Prinos, tona	
		Ukupno	Po ha
Pšenica	105,0	367,5	3,5
Raž	90,0	315,0	3,5
Ječam	45,0	153,0	3,4
Zob	30,0	111,0	3,7
Kukuruz – zrno	75,0	97,5	1,3
Soja			
Krumpir	160,0	1440,0	9,0
Mrkva	8,0	56,0	7,0
Crni luk	65,0	477,0	7,0
Bijeli luk	8,0	32,0	4,0
Grah – zrno	40,0	64,0	1,6
Grašak – zrno	10,0	20,0	2,0
Kupus i kelj	65,0	520,0	8,0
Paradajz	6,0	48,0	8,0
Paprika zelena	6,0	60,0	10,0
Krastavac	5,0	30,0	6,0
Djetelina	65,0	162,5	2,5
Lucerka	45,0	112,5	2,5
Kukuruz za krmu	50,0	300,0	6,0
Stočna repa	50,0	350,0	7,0
Mješav. mahunj. sa travama i žit.			
Travno – djetelin. smjesa	100,0	230,0	2,3

Izvor podataka: Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje

Kada je u pitanju voćarstvo područje Općine Kiseljak je dosta povoljno za proizvodnju svih kontinentalnih vrsta voća, i to ne samo za uzgoj ekonomski značajnih vrsta nego i širu strukturu sorti u okviru pojedinih vrsta. Naravno, dostignuti nivo proizvodnje je znatno ispod mogućnosti.

Pregled ostvarenih prinosa voća

Usjevi	2009			2010			2011		
	Broj rodni stabala	Prinos		Broj rodni stabala	Prinos		Broj rodni stabala	Prinos	
		Ukupno tona	kg po stablu		Ukupno tona	kg po stablu		Ukupno tona	kg po stablu
Trešnje	1300	25	25	1300	20	15	1400	25	18
Višnje	900	18	20	1500	18	12	1800	27	15
Kajsije									
Jabuke	13000	650	50	14000	350	25	15000	300	20
Kruške	5500	82	15	6500	65	10	7500	90	12
Dunje	800	12	15	800	5	7	900	14	15
Šljive	28000	280	10	26000	130	5	27000	215	8
Breskve									
Orasi	1200	240	20	1200	6	5	2200	7	3

Izvor podataka: Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje

Povećan je broj rodni stabala, u odnosu na 2009. i 2010. godinu. U posmatranom periodu 2009-2011 prosječni prinos po stablu kretao se od 7,6 kg kod šljiva do 21 kg kod trešanja i 31 kg kod jabuka, i u svim slučajevima nema velikog odstupanja od prosjeka u KSB.

Proizvodnja voća je izrazito ekstenzivna i ne zadovoljava potrebe ni po obimu, ni po kvalitetu, a ni po strukturi proizvoda.

Plantažnih voćnjaka gotovo i da nema, iako postoje povoljne mogućnosti za uzgoj svih vrsta voća, posebno sa stanovišta potražnje jagodičastog i košunjavog voća za potrošnju u svježem ili prerađenom stanju.

Svi prirodni resursi Općine, posebno struktura poljoprivrednih površina u kojoj pašnjaci i livade (26%), ukazuju na mogući razvoj stočarstva.

Ruralna područja Kiseljaka imaju alternativu u stočarskoj proizvodnji, a povoljni prirodni faktoripretpostavka su za kvalitet proizvoda i prirodnu zdravu hranu. Istovremeno, bogatstvo riječnih tokova pretpostavka je za intenzivnu proizvodnju konzumne ribe, koja mora zadovoljiti sve uslove suvremenog uzgoja i ostvariti dovoljan prirast, što je garancija i za plasman na tržištu.

Brojno stanje stoke nije zadovoljavajuće, međutim možemo zaključiti da je u posmatranom periodu 2008-2012 zabilježen pozitivan trend rasta broja stočnog fonda osim broja ovaca i koza, gdje je zabilježen negativan trend.

Vrsta stoke	2008	2009	2010	2011	2012
Goveda	1800	1750	1900	1850	1950
Krave i steone junice	1400	1360	1500	1460	1500
Ovce	2800	2800	2200	2200	1800
Ovce za priplod	2250	2250	1750	1750	1400
Svinje	2300	2150	2000	2000	2100
Krmače i suprasnenazimce	280	265	245	240	260
Konji	30	25	35	36	37
Kobile i ždrebne omice	10	8	10	5	6
Perad (u hiljadu grla)	14500	13000	11500	12000	11000
Koke nosilice (u hiljadu grla)	8800	7500	6500	7000	7000
Koze	300	280	250	250	200
Kunići					
Košnice pčela	740	780	800	850	750

Izvor podataka: Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje

Obim stočne proizvodnje razmjernan je stočnom fondu Općine Kiseljak, a produktivnost, odnosno proizvedena količina po jednom grlu/košnici je dosta niska i oscilira iz godine u godinu, što je posljedica ekstenzivnog načina držanja/uzgoja i ishrane, te pasminskog sastava.

Opis	2008	2009	2010	2011	2012
Kravlje mlijeko (litara)	1.760.000	1.566.000	1.764.000	1.620.000	1.792.000
Po muženoj kravi (litara)					
Ovčije mlijeko (litara)	25000	25000	20000	18700	15.000
Po muženoj ovci (litara)					
Kozije mlijeko (litara)	14500	13700	12000	12000	9500
Po muženoj kozi (litara)					
Vuna (kg)	1700	1800	1400	1430	1200
Po ovci (kg)					
Jaja (komada)	1.460.000	1.299.000	1.152.000	1.200.000	1.120.000
Po kokoši (komada)					
Med	5500	7000	5000	4500	4500
Po košnici (kg)					

Izvor podataka: Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje

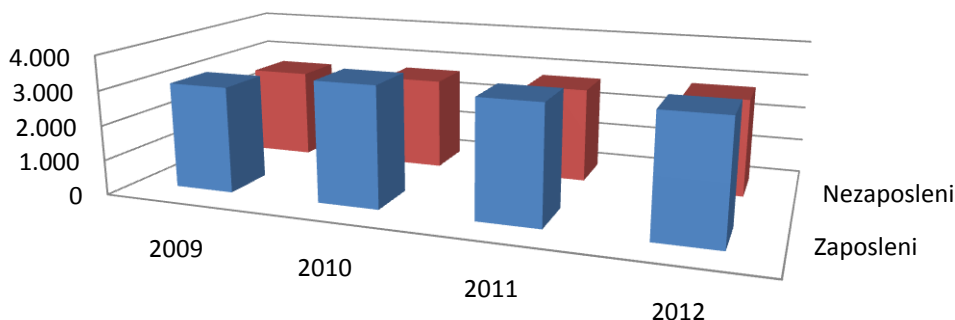
Veterinarska djelatnost je relativno dobro organizirana i njeno funkcioniranje se ostvaruje prekoprivatne Veterinarske stanice, kojoj je osnovni zadatak zaštita zdravlja životinja, preventivno cijepljenje zdravih i liječenje bolesnih životinja, te kontrola higijenske i zdravstvene ispravnosti i kvalitativnih svojstava proizvoda animalnog porijekla, kao i unapređenje stočarstva uopće.

4. PREGLED STANJA I KRETANJA NA TRŽIŠTU RADA

4.1. Zaposleni i nezaposleni

Prema podacima zavoda za statistiku za 2012. godinu stupanj zaposlenosti za aktivno stanovništvo iznosi 60,4%, a za radno sposobno stanovništvo 24,3%. Stupanj nezaposlenosti u Kiseljaku je iznosio 45,2% u 2012. godini, dok je taj prosjek za cijeli kanton SBK 51%.

Kretanje broj zaposlenih i nezaposlenih

	2009	2010	2011	2012
Zaposleni	3.050	3.447	3.343	3.382
Nezaposleni	2.601	2.669	2.731	2.793

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

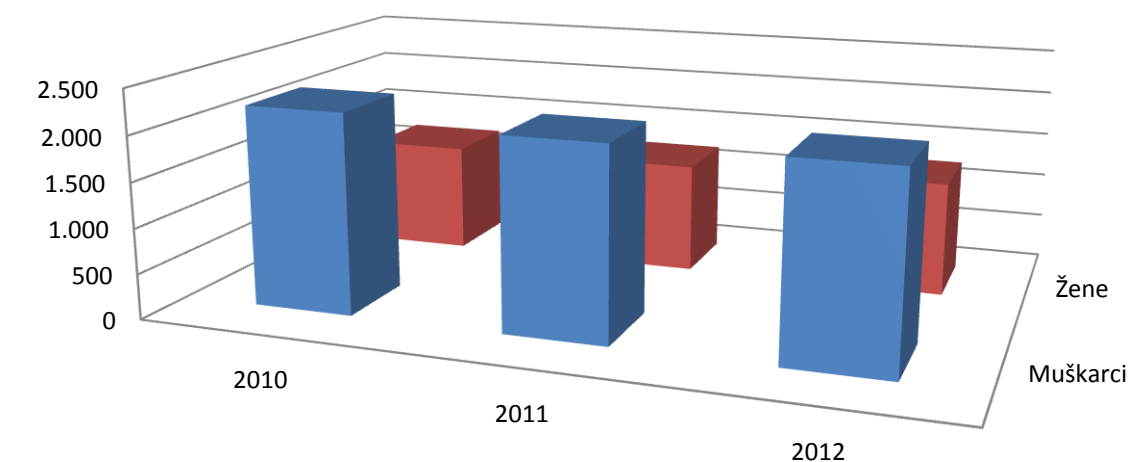
Ukupna zaposlenost na teritoriji općine Kiseljak, obuhvata zaposlene u poslovnim subjektima (pravnim licima) osim broja zaposlenih u odbrani, koji nisu prikazani u ukupnom broju.

Broj zaposlenih u periodu od 2009. do 2012 godine pokazuje promjenljiv trend; u toku 2010. u odnosu na 2009. godinu zabilježen je rast za 397 ili 13%, 2011. u odnosu na 2010. godinu pad za 104 ili 3%; 2012. u odnosu na 2011. godinu rast za 39 ili 1%. Iako je period 2009. – 2011. godina period recesije, podaci o kretanju broja zaposlenih ukazuju na činjenicu da nije došlo do gubitka ukupnog broja radnih mjesta u promatranom vremenskom periodu.

Cjelokupna problematika sfere zapošljavanja i tržišta rada opterećena je još uvijek nedovoljnom ekonomskom bazom realnog sektora, velikim brojem zaposlenih u vanprivrednim djelatnostima, nesrazmjerom između ponude i potražnje za radnom snagom, nepovoljnom kvalifikacionom i dobnom strukturom lica koja traže posao, slabom podrškom programima doškolovanja i prekvalifikacije zaposlenih osoba, neusklađenost statističkih podataka na razini Federalnog zavoda za statistiku, Kantonalnog zavoda za zapošljavanje i lokalnog Biroa rada, nedovoljni i skromni programi podrške samozapošljavanju lokalnog stanovništva (mali biznisi) i dr.

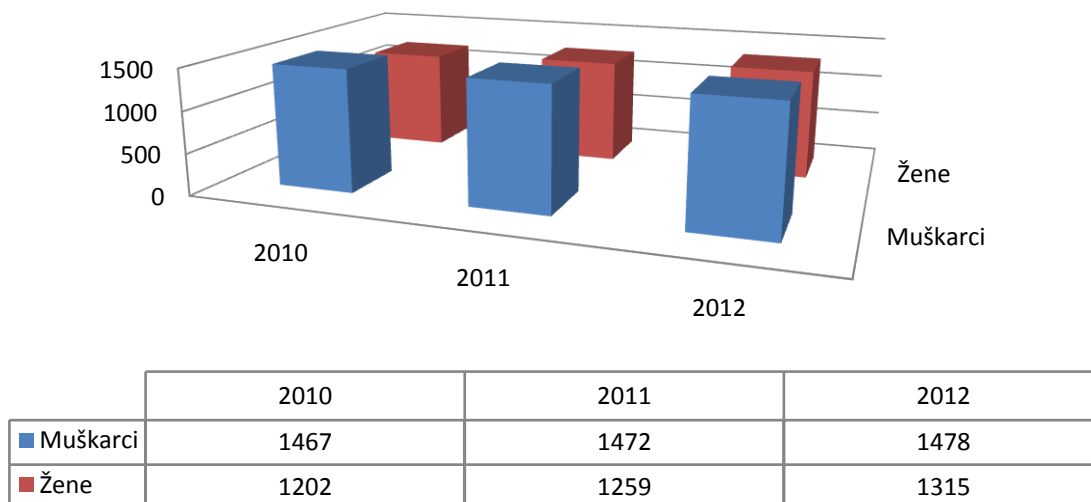
Što se tiče spolnih razlika među nezaposlenima, iz statistike je evidentno da su žene više pogođeni problemom nezaposlenosti, ali uzroci tome su multi-dimenzionalne prirode i treba uzeti u obzir kako stupanj obrazovanja, tako i dužinu nezaposlenosti, odnosno nemogućnost prekvalifikacije.

Kretanje broja zaposlenih po spolu

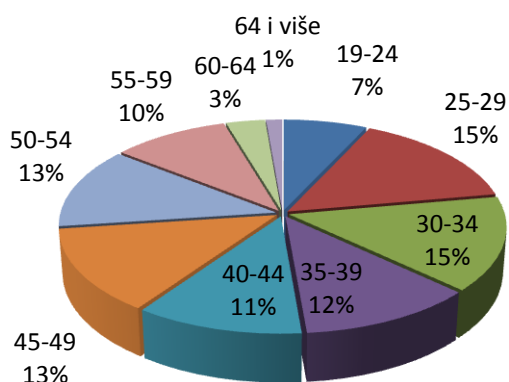
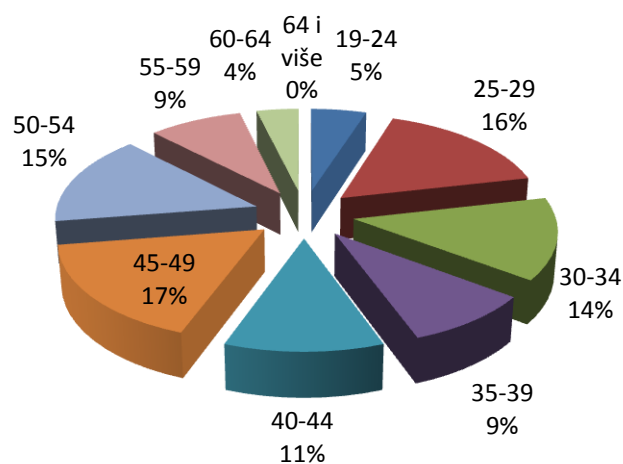
	2010	2011	2012
■ Muškarci	2.220	2.112	2.114
■ Žene	1.227	1.232	1.268

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Kretanje broja nezaposlenih po spolu

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Službeni podaci o registriranoj nezaposlenosti govore o visokoj stopi registrirane nezaposlenosti koja je neznatno ispod prosječne stope registrirane nezaposlenosti na području SBK/KSB. Prema navedenom, broj nezaposlenih žena i muškaraca se povećavao u periodu 2010-2012 godine. Takav trend uzrokovan jerecesijom na svjetskom tržištu, koja za posljedicu ima smanjen obujam poslovanja lokalnih poduzetnika, naročito onih čiji se proizvodi izvoze na ino-tržište. S obzirom na starosnu strukturu nezaposlenih, najviše je mladih od 25 do 35 godine te starijih od 45 do 50 godina. Razlog nezaposlenosti mladih je uvjetovan između ostaloga i prisutnošću stalno istih ili sličnih smjerova pri upisu u srednju školu.

Muškarci - 2012**Žene - 2012**

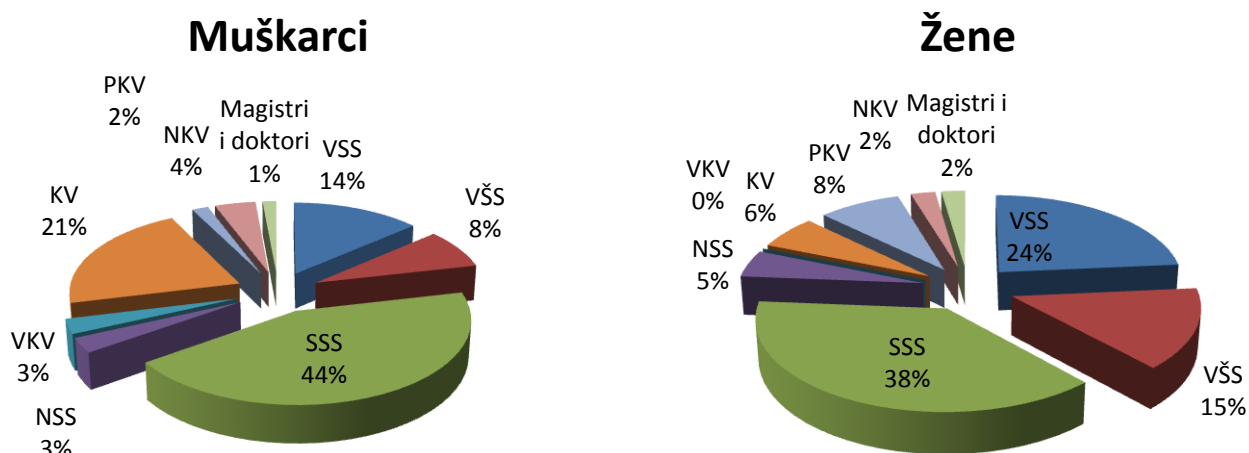
Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Kod registriranih nezaposlenih muškaraca najveći udio 15% u ukupnoj nezaposlenosti imaju mladi od 25-29 godine starost, kao i starosna grupa između 30 i 34 godina sa udjelom također od 15% u ukupnoj nezaposlenosti. Udio mlađe starosne kategorije u ukupnoj registriranoj nezaposlenosti muškaraca je 37%.

I kod registriranih nezaposlenih žena imamo sličnu situaciju gdje najveći udio u ukupnoj nezaposlenosti čine mladi dobi od 25-29 godine 16% i starosne dobi od 45-49 godina 17%.

Daljnja analiza ukazuje na određene razlike u obrazovnoj strukturi registriranih nezaposlenih muškaraca i žena. Nezaposleni muškarci sa završenom srednjom stručnom spremom (SSS) učestvuju sa 44% u ukupnom broju registriranih nezaposlenih muškaraca. Pored radnika sa srednjom stručnom spremom, najveća grupa registriranih nezaposlenih muškaraca su kvalificirani radnici (KV) čiji je udjel u ukupnom broju registriranih nezaposlenih muškaraca 21%.

Kod obrazovne strukture žena imamo drugačiju situaciju, gdje nezaposlene žene sa završenom srednjom stručnom spremom (SSS) učestvuju sa 38% u ukupnom broju registriranih nezaposlenih žena. Pored srednje stručne spreme, najveća grupa registriranih nezaposlenih žena su VSS stručne spreme čiji je udjel u ukupnom broju registriranih nezaposlenih žena 24%, zatim VŠS sa 15% itd..

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

4.2. Umirovljenici

Na području općine Kiseljak prema zvaničnim podacima za 2012. godinu ima 1.318 korisnika starosne, 657 invalidske i 1.111 korisnika obiteljske penzije. Ukupno isplaćen iznos za sve korisnike penzija/mirovina (3.086) za 2012.godinu je 1.086.586,41 KM, prosječna penzija za 2012. godinu iznosila je 352,10 KM.

Općina Kiseljak 1 Kiseljak SBK	Vrste mirovine/penzije (2012. godina)						Ukupno	
	Starosne		Invalidske		Obiteljske			
	Ukupno		Ukupno		Ukupno		Broj	Iznos
	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos		
	2	3	4	5	6	7	8	9
	1.138	537.499,28	657	207.790,56	1.111	341.296,57	3.086	1.086.586,41
	16.741	6.513.823,90	7.326	2.278.523,35	12.760	3.920.656,96	36.827	12.713.004,21

F BIH	249.859	64.776.179,95	71.228	23.145.985,47	105.905	33.787.699,72	326.992	121.709.865,14
--------------	---------	---------------	--------	---------------	---------	---------------	---------	----------------

Prosječne penzije/mirovine u 2012 godini					
Općina Kiseljak	Broj zaposl. na 1 penzionera	Ukupna prosječna penzija u KM	Prosječna starosna penzija u KM	Prosječna invalidska penzija u KM	Prosječna obiteljska penzija u KM
Kiseljak	0,9	352,10	407,81	316,27	307,20
SBK	1,1	345,21	389,09	311,02	307,26
FBIH	1,1	350,19	393,43	311,31	311,43

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

5. PREGLED STANJA I KRETANJA U OBLASTI DRUŠTVENOG RAZVOJA

5.1 Obrazovanje

Pravo na obrazovanje je jedno od temeljnih ljudskih prava. Obrazovanje predstavlja jedan od ključnih čimbenika za ostvarivanje drugih prava i pokretačka je snaga u osnaživanju djece i odraslih da sami oblikuju svoju budućnost, izađu iz siromaštva i uzmu puno učešće u životu svoje zajednice. U tom smislu, pravo na obrazovanje je usko vezano sa pravom na rad. Svaki pojedinac ima pravo na obrazovanje, a vlasti na svim nivoima, uključujući i općinu, dužne su osigurati ostvarivanje ovog prava. Osnovno obrazovanje je obvezno i mora biti besplatno i dostupno svima. Ostale forme obrazovanja (srednje obrazovanje, tehničko i stručno usavršavanje, više obrazovanje) trebaju biti jednako dostupne svima i vlasti moraju poduzeti korake da osiguraju da su i ove forme obrazovanja besplatne. Pravo na obrazovanje također obuhvaća temeljno obrazovanje za odrasle osobe koje nisu primile ili prošle kroz puno osnovno obrazovanje. Da bi se osiguralo potpuno uživanje prava na obrazovanje vlasti moraju osigurati dostupnost i pristupačnost obrazovnim institucijama kao i prihvatljivost i prilagodljivost obrazovnog sustava. U tom smislu, vlasti su dužne osigurati da su obrazovne institucije i programi dostupni u dovoljnoj mjeri, te da su ispunjeni tehnički i kadrovski uvjeti. Nadalje, obrazovanje mora biti fizički i ekonomski pristupačno za sve, bez diskriminacije. Forma i srž obrazovanja, uključujući nastavni program i metode, moraju biti kvalitetne i prihvatljive (relevantne, kulturno pogodne) učenicima i roditeljima.

Odlukom Visokog predstavnika Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju KSB je usklađen s Okvirnim zakonom na državnom nivou. Prema ovom Zakonu utemeljitelj škola je Vlada KSB, koja također financira plaće uposlenih i materijalne troškove škola. Nadležnosti Općine u oblasti obrazovanja su ograničene, tako da lokalne vlasti imaju jako malo uticaja u ovom sektoru.

Na području općine Kiseljak djeluje šest osnovnih matičnih škola sa pripadajućim područnim školama (OŠ "Lepenica" i područna škola na Han Ploči; OŠ "Brestovsko" i područna škola Rauševac; OŠ "Kiseljak"; OŠ "Gromiljak"; OŠ "Hrastovi" i područne škole Bilalovac, Gromiljak i Kiseljak; i OŠ "Kiseljak" Zabrdje), te Srednja škola "Ivan Goran Kovačić" (IGK). U prostorijama Srednje škole "IGK", upopodnevnoj smjeni nastavu izvodi dislocirana Mješovita srednja škola iz Fojnice. Osnovno obrazovanje u Kiseljaku još uvijek funkcionira po sistemu "dvije škole pod jednim krovom", i to u OŠ "Brestovsko", OŠ "Kiseljak", OŠ "Gromiljak" i OŠ "Hrastovi", što podriva opće principe prihvatljivog

obrazovanja, koji su usmjereni ka promociji razumijevanja, mira, tolerancije i inter-kulturnog dijaloga u skladu s međunarodnim standardima o ljudskim pravima.

Nadalje, zbog neriješenih administrativnih pitanja učenici iz pojedinih naselja od 1 do 8 razreda putuju u udaljene škole, čime je otežan fizički pristup obrazovanju.

Osnovno obrazovanje na području općine Kiseljak – 2012 godina						
Općina Kiseljak	Broj škola	Broj odjeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika	Stanovništvo	Broj učenika na 1000 stanovnika
	11	105	2.120	189	20.653	103

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

U svim školama aktivno djeluje Vijeće škole i roditelja. Nastava u srednjoj školi izvodi se po hrvatskom planu i programu. Većina škola se suočava sa problemima loše opremljenosti kabineta, nedostatka učila, te starog i dotrajalog namještaja. Kabinetsku nastavu i predmet informatike nijemoguće izvoditi u sadašnjim uvjetima. Kvalifikacijska struktura nastavnika nije u potpunosti zadovoljavajuća, a postoji potreba za određenim brojem kvalificiranih nastavnika engleskog jezika, glazbene kulture i informatike. Nekvalitetno grijanje je zajednički problem za sve škole u općini Kiseljak. Građevinski objekti u kojima su škole smještene su solidno građeni, ali loša tehnička opremljenost negativno utječe na kvalitet obrazovanja, odnosno mogućnost za primjenu modernih tehnika prenošenja znanja. Osim toga, loš materijalni status nastavnog osoblja, slabe mogućnosti za profesionalno usavršavanje, slaba suradnja između škola, te novi trezorski način poslovanja negativno utječu na motiviranost nastavnog osoblja i na kvalitet obrazovanja na području općine Kiseljak.

Na području općine evidentiran je izvjestan broj djece Roma koja ne idu u školu, a jedan od razloga je teška ekonomska situacija u kojoj se nalaze roditelji te djece. Vlasti su dužne poduzeti korake za osiguravanje jednakog pristupa obrazovanju za svu djecu u skladu s međunarodnim standardima o ljudskim pravima, a i domaćim zakonima. Rijetke su škole koje su pokretale inicijative za prikupljanje starih udžbenika i pomoć učenicima sa narušenim zdravstvenim stanjem, kako bi se pokušao umanjiti financijski pritisak za socijalno ugrožene obitelji. Na području općine nisu evidentirana odustajanja od škole prije završetka osnovnog obrazovanja.

Srednje obrazovanje na području općine Kiseljak – 2012 godina						
Općina Kiseljak	Broj škola	Broj odjeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika	Stanovništvo	Broj učenika na 1000 stanovnika
	2	46	1.169	77	20.653	57

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

5.2. Kultura i sport

Svaki pojedinac ima pravo na sudjelovanje u kulturnom i sportskom životu, te na puni kulturni i duhovni razvitak, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Pored toga, pripadnicima manjinskih grupa ne smije biti uskraćeno pravo na vlastitu kulturu, prakticiranje religije ili rabljenje vlastitog jezika. Puno uživanje ovih prava zahtijeva dostupnost kulturne infrastrukture (kulturni centri, muzeji, knjižnice, kazališta, itd.), zaštitu kulturnog identiteta i međusobno uvažavanje između pojedinaca i različitih grupa, te mogućnost profesionalnog obrazovanja na polju kulture, umjetnosti i sporta.

Kulturni život u općini Kiseljak uglavnom se odvija kroz djelovanje Narodnog sveučilišta Kiseljak, u okviru kojeg djeluju i Gradska knjižnica, kino i škola stranih jezika. Kao udruženja građana registrirani su HKD "Napredak" podružnica Kiseljak i BZK "Preporod". HKD "Napredak" je zvanično obnovio postojanje 1991. godine. Među vodeće aktivnosti ove organizacije u proteklom periodu ubraja se utemeljenje RTV "Kiseljak", stipendiranje studenata, organiziranje izložbi i izdavaštvo. HKD "Napredak" broji oko 200 članova, a glavni izvori financiranja su vlastiti prihodi, dobrovoljni prilazi članova i simpatizera i općinski

grantovi. BZK "Preporod" je utemeljen 2003. godine i broji oko 45 članova, volontera. Glavni izvor prihoda su grantovi iz općinskog proračuna, članarine i donacije. U okviru BZK "Preporod" djeluje dramsko-literarna sekcija, hor, likovna radionica i fotografska sekcija. Od kulturnih događaja BZK "Preporod" periodično organizira promocije knjiga, izložbe i manifestaciju Bajramske večeri. "Preporod" se suočava sa nedostatkom adekvatnih prostorija za rad.

Od kulturnih događanja svake godine tradicionalno se obilježavaju Lepeničke jeseni, Dan općine, Maškare, Dani kruha, te se priređuju izložbe likovne kolonije koja djeluje u okviru Srednje škole "Ivan Goran Kovačić". Premamišljenju radnika iz oblasti kulture, glavne prepreke dugoročnom razvoju kulturnog života su slabai inicijativa mladih, finansijski problemi i slaba koordinacija institucija koje se bave pitanjima kulture.

U ljetnom periodu u prigradskim mjesnim zajednicama organiziraju se rijetke kulturne manifestacije i športski događaji, mada postoji interes građana za brojnijim kulturnim događanjima. Problem predstavlja i nedostatak adekvatnih prostorija u prigradskim mjesnim zajednicama za organiziranje kulturnih manifestacija.

U skladu s međunarodnim standardima o ljudskim pravima, država je dužna osigurati uvjete za ostvarivanje prava na kulturni život, što uključuje dostupnost sredstava za razvoj kulture i uključivanje stanovništva u kulturni život. U skladu s Ustavom FBiH, kantoni su, između ostalog, posebno nadležni za utvrđivanje i provođenje kulturne politike. Međutim, kako na kantonalnom nivou ne postoji zakonska regulativa o kulturi, Općina u skladu sa svojim finansijskim mogućnostima pokušava zadovoljiti potrebe lokalnog stanovništva u oblasti kulture. Financiranje kulturnih institucija obavlja se iz donacija, od prihoda ostvarenih bavljenjem komercijalnim djelatnostima, članarina i iz općinskog proračuna.

Oblast sporta u općini Kiseljak definirana je kantonalnim Zakonom o sportu SBK/KSB. Do 1992. godine na području općine Kiseljak djelovalo je 12 športskih klubova, dok se danas športski život odvija kroz 8 privatnih i javnih športskih udruženja i klubova. Na području općine aktivno djeluju NK "Kiseljak", Tekvando klubovi u Bilalovcu i Kiseljaku, FK "Bilalovac", Šahovski klub, Teniski klub "Eliptik", Športsko ribolovno društvo, Škola nogometa "Bubamara", Malonogometni klub PP "Marković", košarkaški klub KK „Kiseljak“, aRK, NK „Gromiljak“ i „Brnjaci“ i Stonoteniski klub su ugašeni zbog loših uvjeta za rad i nemogućnosti da ispunje propisane uvjete za natjecanje.

Tekvando klub "Kiseljak" je najtrofejniji sportski klub koji broji oko 80 članova, od čega je 30 majstora (klub je osvojio preko 2.500 medalja, 10 puta su bili prvaci BiH i više puta prvaci na međunarodnim natjecanjima); Šahovski klub "Kiseljak" je osvojio III mjesto na Evropskom šahovskom prvenstvu u Grčkoj 2003. godine. Objekti sportske infrastrukture na području općine: sportska dvorana u SŠ "Ivan

Goran Kovačić", privatni sportski centar u Podastinju koji posjeduje tribine, teren zarukomet, mali nogomet, košarku, tenis, odbojku i mali nogomet; privatni športski teren za mali nogomet Marković; privatnih teniskih terena sa školama tenisa; pomoćni i glavni nogometni stadion sa tribinama u javnom posjedu, dodijeljen narabljenje NK "Kiseljak" (u renoviranju stadiona u 2005. godini uloženo je 60.000 KM); stadion u Brnjacima u javnomposjedu (stadion ima solidnu pomoćnu zgradu i potrebno je oko 20.000 KM da bi se ovaj stadion doveo u punu funkciju); Stadion u Bilalovcu (Općina je donijela rješenje o uklanjanju ilegalno izgrađenih objekata koji onemogućavaju normalnuuporabu ovog stadiona); stadion na Paležu i Gromiljaku koji nisu u funkciji; privatni tereni za odbojku na pijesku i 2 bazenatakođer u privatnom posjedu. Interes građana naročito je izražen za bavljenje dvoranskim sportovima (košarka, rukomet i stolni tenis), te zaorganiziranje općinskog natjecanja/lige u nogometu. Zajedničke interese sportskih udruženja i klubovapredstavlja Sportski savez općine, a svake godine tradicionalno se organiziraju Božićni i Bajramskimalonogometni turniri, malonogometni turnir kod Gute za Dan općine, te izbor sportaša i sportskogkolektiva. U proteklom periodu zapažene rezultate na sportskim natjecanjima ostvarili su pripadnicisportske mladeži i seniorski takmičari Tekvando kluba i Šahovskog kluba "Kiseljak". Postojećestanje objekata sportske infrastrukture omogućava razvoj dvoranskih sportova i sportova naotvorenim terenima. U MZ Draževićuslijedizgradnje stambenih objekata onemogućeno je slobodno rabljenje sportskog igrališta.Interes građana za bavljenje sportom je veliki što se vidi iz velikog broja privatnih sportskih objekatakoji su izgrađeni na području općine. Iako je za omasovljenje sporta potrebno značajno učešćejavnih vlasti, općina Kiseljak je primjer kako privatna inicijativa može aktivno sudjelovati i doprinijetirazvoju natjecateljskog duha i sportske kulture.

5.3. Zdravstvena zaštita i socijalna zaštita

Svako ljudsko biće ima pravo na najviše dostižne standarde tjelesnog i mentalnog zdravlja, bezdiskriminacije po bilo kojem osnovu. Međutim, jedno od općepogrešnih shvaćanja prava na zdravljeje "pravo da budemo zdravi". Postizanje najviših standarda zdravlja podrazumijeva stručno osoblje isocio-ekonomske preduslove, kao i resurse koje država ima na raspolaganju. U tom smislu, jasno je davlasti uključujući sve nivoe ne mogu osigurati zaštitu od svakog uzroka lošeg zdravlja, ali su dužneosigurati, koristeći sva dostupna sredstva, uspostavljanje funkcionalnog sustava zdravstvene zaštite uzadekvatne ustanove, usluge i uslove koji će svima osigurati jednake mogućnosti uživanja najvišegdostupnog nivoa zdravlja u datom okruženju.

Ovo, između ostalog, znači da zdravstvene ustanove, lijekovi i usluge moraju biti dostupni i pristupačni za sve građane, naročito za ugrožene i marginalizirane kategorije, bez diskriminacije pobilo kojem osnovu. Zdravstvene ustanove također moraju biti kulturno prihvatljive i osiguravatikvalitetu usluga, što zahtijeva stručno medicinsko osoblje, adekvatnu opremu, sigurnu vodu za piće isanitarije. Nadalje, mora biti uspostavljena i adekvatna praksa informiranja građana o pitanjima izoblasti zdravstvene zaštite, kao i mehanizmi odgovornosti i praćenja efikasnosti javne uprave uosiguranju zdravstvene zaštite.Usluge primarne zdravstvene i specijalističko-konzultativne zdravstvene zaštite na području općineKiseljak danas pruža Dom zdravlja (DZ) Kiseljak. Na području općine ordiniraju četiri privatne stomatološkeordinacije i tri privatne ordinacije opće medicine i jedna privatna poliklinika.

Općina Kiseljak	Stanovništvo	Broj Ljekara	Broj stomatologa	Broj bolesničkih postelja	Broj stanovnika		
					Na 1 ljekara	Na 1 stomatologa	Na 1 bol. postelju

1	2	3	4	5	6	7	8
Kiseljak	20.653	11	5	0	1878	4.131	0

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku

Sekundarna zdravstvena zaštita pruža se u bolnicama u Travniku i Novoj Biljoj, a sve što se ne može obaviti u ovim bolnicama, upućuje se u bolnicu u Sarajevu, uz pribavljanje odgovarajuće odluke nadležne komisije.

Dom zdravlja Kiseljak upošljava 11 ljekara i 5 stomatologa. Raspoloživi podaci ukazuju da na području općine ima 0,5 ljekara na 1.000 stanovnika, dok je bosanskohercegovački prosjek 1,46 ljekar na 1.000 stanovnika. U cilju podizanja kvaliteta usluga medicinsko osoblje se konstantno usavršava i školuje uglavnom u obrazovnim institucijama na teritoriji BiH. Dom zdravlja "Kiseljak" u svom sastavu ima 7 ambulanti opće medicine u kojima svakodnevno ordinira po jedan ljekar opće prakse i jedna medicinska sestra. Teritorijalna raspoređenost ambulanti je prilično funkcionalna, čime se pokušava osigurati jednak pristup zdravstvenoj zaštiti i zastanovništvo ruralnih područja. U sastavu DZ organizirana je i Služba hitne pomoći, a vrše se intenzivne pripreme za prelazak na sustav obiteljske medicine. DZ osigurava prijevoz za bolesnike koji idu na dijalizu.

U sastavu Doma zdravlja na području općine ne postoji porodijsko odjeljenje, a rezervirana je jedna soba za slučaj iznenadnih poroda. Prenatalna i postnatalna zdravstvena zaštita je na zadovoljavajućem nivou, a svi porodi se obavljaju uz stručnu pomoć u bolnicama Nova Bila, Travnik ili Visoko.

Broj ustanova zdravstvene zaštite na području općine Kiseljak				
Ustanova	2009	2010	2011	2012
Bolnica	--	--	--	--
Privatna poliklinika	1	1	1	1
Dom zdravlja	1	1	1	1
Područne ambulante	6	6	7	7
Timovi obiteljske medicine	9	9	9	10
Hitna pomoć	--	--	--	--
Javne ljekarne	1	--	--	--
Privatne ljekarne	4	4	5	5
Savjetovišta koja rade na unapređenju zdravstvene zaštite kroz prevenciju i edukaciju	2	2	2	2

Izvor podataka: JU dom zdravlja Kiseljak

Postoji izvjestan broj građana općine koji ni po kom osnovu nemaju reguliranu zdravstvenu zaštitu, kao na primjer neuposleni koji su ostali bez posla, a nisu se prijavili na Biro u roku od trideset dana, radnici s neriješenim radnim statusom, radnici kojima se ne uplaćuju doprinosi, maturanti koji nisu nastavili školovanje i nisu se prijavili na Biro u roku od 90 dana od završetka škole. Pravo na najviši dostižni standard fizičkog i mentalnog zdravlja podrazumijeva da su zdravstvene ustanove na usluzi svima, uključujući i socijalno ugrožene kategorije. U skladu s tim, siromašnija domaćinstva ne bi trebala biti nerazmjerno opterećena troškovima zdravstvene zaštite u odnosu na bogatija domaćinstva.

Putem godišnjeg ugovora Kantonalni zavod zdravstvenog osiguranja osigurava sredstva za pružanje zdravstvene zaštite. Osim toga, građani dijelom participiraju u troškovima, a od 2006. godine Općina je predviđala izvjesna sredstva za potrebe u oblasti zdravstva. Veliki problem

ufunkcioniranju domova zdravlja i liječenju pacijenata predstavlja nedovoljna visina sredstava koja se izdvaja za esencijalnu listu lijekova, kao i način financiranja timova hitne pomoći. Visina sredstava koja se izdvajaju za esencijalnu listu lijekova nije mijenjana u posljednjih pet godina, dok se broj korisnika lijekova sa esencijalne liste iz dana u dan povećava. Nastojeći prilagoditi listu esencijalnih lijekova potrebama korisnika, odnosno osigurati veći iznos sredstava za lijekove koji nemaju adekvatnu jeftiniju zamjenu na tržištu, uprava DZ Kiseljak je utvrdila prioritete za pojedine lijekove sa ove liste (lijekovi za kronične bolesnike, dijabetičare, itd.). Jedan od problema u sektoru zdravstvene zaštite u općini Kiseljak je neriješen imovinsko-pravni status Zavoda za gastroenterologiju, bolesti metabolizma i medicinsku rehabilitaciju koji se nalazi u sklopu Hotela Dalmacija. Općina Kiseljak ima izvrsne prirodne infrastrukturne potencijale za banjsko-zdravstveni turizam, koji su danas totalno neiskorišteni.

S obzirom na veliki broj neuposlenih i siromaštvo, veliki broj stanovnika općine se susreće s poteškoćama kada je u pitanju participacija u plaćanju medicinskih usluga, tako da ekonomska pristupačnost zdravstvenoj zaštiti nije zagarantirana. Razlozi za isključivanje iz ostvarivanja ekonomskih prava nisu primarno u lokalnoj zajednici, koja u okviru svojih ograničenih kapaciteta konstantno pokušava da ublaži probleme, nego se nalaze u okviru pravnog okvira na višim nivoima vlasti (nefunkcionalan sustav prikupljanja doprinosa, prekluzivni pravni rokovi). Dodatne prepreke za ostvarivanje kvalitetnih usluga zdravstvene zaštite su slabi uvjeti i nedostatak opreme, uključujući vozila za prijevoz pacijenata, mamogram i defibrilator, kao i nepostojanje hitne stomatološke službe.

Najopasnije bolesti na području općine Kiseljak: broj umrlih	
Vrsta bolesti	Broj umrlih
	2012. godina
Bolesti krvotoka	83
Tumori	27
Bolesti organa za disanje	--
Bolesti organa za varenje	--
Ostalo:	10
Ukupno	120

Izvor podataka: JU dom zdravlja Kiseljak

Socijalna zaštita- Na području općine Kiseljak socijalni rad, socijalna zaštita i obiteljsko-pravna zaštita su regulirani Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom FBiH, kantonalnim Zakonom o socijalnoj skrbi, skrbi o civilnim žrtvama rata i skrbi o obitelji s djecom, zatim Obiteljskim zakonom, te odredbama Krivičnog zakona koje se odnose na malodobne počinitelje krivičnih djela, Zakonom o zaštiti nasilja u obitelji, Zakonom o krivičnom postupku FBiH i Zakonom o upravnom postupku i upravnom sporu. Nositelj socijalne skrbi na području općine je Odjel socijalne skrbi u okviru općinske Službe za opću upravu i društvene djelatnosti, nije formiran Centar za socijalni rad. Djelatnost socijalne skrbi financira se iz općinskog, odnosno, kantonalnog proračuna. Prema gore navedenim zakonima na području općine provode se sljedeća osnovna prava u socijalnoj zaštiti:

- stalna novčana pomoć,
- smještaj u ustanovu,

- smještaj u drugu obitelj,
- troškovi pokopa korisnika stalne novčane pomoći,
- dječji doplatak,
- naknade porodiljama iz radnog odnosa,
- naknada porodiljama izvan radnog odnosa,
- jednokratna pomoć za opremu novorođenčeta,
- zdravstveno osiguranje,
- jednokratna novčana pomoć.

Većinu ovih navedenih prava u socijalnoj zaštiti ostvaruju osobe koje su nesposobne za rad, a bez vlastitih su prihoda i podrške obitelji, te osobe koje su zbog svog psihofizičkog stanja ovisne o pomoći drugih, kao i one osobe i obitelji koji se iz nekog specifičnog razloga nađu u stanju socijalne potrebe.

Pregled osnovnih prava i broj korisnika

<i>Red. broj</i>	<i>Vrsta prava</i>	<i>Broj korisnika na kraju 2012. godine</i>	<i>Nominalni iznos prava za 2012. godinu</i>
1.	Stalna novčana potpora	66	85.903,51
2.	Smještaj u ustanove socijalne zaštite	36	197.918,40
3.	Smještaj u drugu obitelj	7	24.225,00
4.	Jednokratne novčane pomoći i „Dječja nedjelja	84 11	2.500,00 800,00
5.	Troškovi pokopa kor. stalne nov. potpore	5	1.750,00
6.	Zaštita obitelji s djecom: -dječji doplatak -nadoknada majci u radnom odnosu -nadoknada majci koja nije u radnom odnosu -jednokratna potpora za opremu novorođenčeta ukupno: 205.688,85 KM	70 52 1 1	24.635,60 180.580,75 236,25 236,25
7.	Zdravstvena zaštita korisnika	182	16.144,65
8.	Kategorizacija djece s teškoćama u razvoju	6	390,00
9.	Troškovi liječ. povjer. za oc. radne spos.	10	550,00
	UKUPNO:		535.876,00 KM

Izvor podataka: Odjel socijalne zaštite Općine Kiseljak

Pojedinci ili obitelji ostvaruju pravo na osnovu podnesenog zahtjeva osobno ili od strane drugih osoba u njihovom imenu ili po službenoj dužnosti. Na temelju rješenja o priznavanju prava koje potvrđuje resorno ministarstvo vrši se isplata na tekući račun korisnika, ustanove ili skrbnika. Izuzetak je pravo na povremenu novčanu pomoć gdje rješenja ne idu na reviziju, a isplata se vrši, najvećim dijelom preko Službe za financije Općine Kiseljak. Svi korisnici uposlenici Odjela obično najmanje jedan put godišnje u cilju revizije i praćenja ostvarivanja prava. U ovisnosti od stanja potrebe korisnika određuju se i druge vrste usluga, intenzivira rad sa korisnikom i slično sve u skladu sa potrebama korisnika.

5.4. Stanovanje

U oblasti stanovanja i stambene izgradnje na području općine Kiseljak evidentno je poboljšanje standarda stanovanja i smanjenju stambenog deficita.

U užem gradskom jezgri dominira gradnja stambenih objekata koji su najrasprostranjenija fizička urbana struktura dok u prigradskim naseljima i dalje dominiraju individualni stambeni objekti, koji formiraju strukturu manjih ili većih stambenih naselja. Individualna izgradnja učestvuje sa cca 80 % u ukupnoj stambenoj izgradnji. Stanje u oblasti stanovanja je poboljšano tako da su pojedini stari, dotrajali objekti porušeni a na tim lokacijama izgrađeni novi, suvremeni objekti za stanovanje.

5.5. Civilna zaštita i sigurnost građana

Civilna zaštita na području Općine Kiseljak organizovana je kroz službu civilne zaštite u okviru koje se nalazi i profesionalna vatrogasna jedinica. Uposlenici civilne zaštite su smješteni na III spratu zgrade općine a vatrogasna jedinica u tzv. Vatrogasnom domu.

Za provođenje aktivnosti civilne zaštite formirane su jedinice zaštite i spašavanja po javnim ustanovama, preduzećima. Najčešći oblici ugrožavanja života, zdravlja i imovine stanovnika Općine Kiseljak su: opasnost od neeksplozivnih ubojnih sredstava, požari, poplave i naročito klizišta. Suradnja sa BH MAC-om je kontinuirana od završetka rata do danas, provode se aktivnosti preventivnih i operativnih mjera na zaštiti stanovništva od zaostalih neeksplozivnih i minskoeksplozivnih sredstava iz ratnog perioda.

Realizaciju programa deminiranja na području općine Kiseljak u 2011. i 2012. godini, služba civilne zaštite u suradnji sa MACOM-ured Travnik i F. MACOM ured Sarajevo, je izvršila generalno izviđanje sumnjivih površina od MES-a i NUS-a i pripremili 10 projekata za deminiranje. Generalnim izviđanjem lokaliteta (određivanje bliže sumnjive površine) od strane predstavnika RU. MAC – Travnik, smanjena je sumnjiva površina zagađena od MES-a i NUS-a na području općine Kiseljak za 1.120.700 m².

MINSKA SITUACIJA OPĆINE KISELJAK

<u>Sumljiva površina u m²</u>		<u>Sumljiva površina u odnosu na površinu općine u (%)</u>
8.082.534		4,91 %
Sumljiva površina po kategoriji u m ²		
I	II	III
1.402.054	2.865.970	3.814.510
Postotak sumljivih površina po kategoriji – (%)		
I	II	III
17,35 %	35,46 %	47,19 %

Izvor podataka: Služba civilne zaštite

Do 2012.godine na području Općine registrirano je ukupno 11 klizišta kojim je ugroženo stanovništvo i imovina. Posljednjih godina konstantno se registruju nova klizišta koja ugrožavaju stambene objekte, putne komunikacije i stanovništvo.

Tabelarni pregled trenutnih evidentiranih klizišta na području Općine Kiseljak.

Redni broj:	Mjesno područje	Lokaliteti	Opis
1.	MP Kiseljak	➤ Bijele Vode	Na lokalitetu Bijele Vode dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo oko 4500 m ² poljoprivrednog zemljišta, 7 stambena objekta, kao i regionalni put Kiseljak – Visoko u dužini cca 300 metara.
		➤ Podastinje	Na lokalitetu Podastinje dolazi do klizanja tla, gdje je ugroženo cca 3000 m ² poljoprivrednog zemljišta i 6 okolnih stambenih objekata. (Dva stambena objekta su sanirana).
		➤ Donji Palež	Na lokalitetu Doji Palež dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo cca 1500 m ² poljoprivrednog zemljišta, 3 okolna stambena objekta i jedan rezervoar za vodu.
		➤ Gornji Palež	Na lokalitetu Gornji Palež dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo cca 600 m ² poljoprivrednog zemljišta, i lokalni - kolski put u dužini 50 metara.
2.	MP Brestovsko	➤ G. Kazagići	Na lokalitetu G. Kazagić dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo cca 6000 m ² poljoprivrednog zemljišta, te jedan stambeni objekt stanovanja (kuća) i jedan prateći objekt (štala).
3.	MP Gromiljak	➤ Rudnik	Na lokalitetu Rudnik, dolazi do postepenog klizanja tla, gdje su ugrožena dva stambena objekta (kuće sa pomoćnim objektima) i cca 1500 m ² poljoprivrednog zemljišta.
4.	M.P. Bilovac	➤ Miroševići	Na lokalitetu Mirošević dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo cca 2000 m ² poljoprivrednog zemljišta i seoski lokalni put u dužini cca 100 metara.
5.	MP Brnjaci	➤ Ljetovik	Na lokalitetu Ljetovik dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo cca 500 m ² poljoprivrednog zemljišta i jedan stambeni objekt.
6.	MP Draževići	➤ Kobiljača	Na lokalitetu Kobiljača dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo cca 2500 m ² šumskog zemljišta i magistralni put u dužini cca 100 metara.
6.	M.P. Lepenica	➤ Han Ivica	Na lokalitetu Han Ivica dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo cca 4500 m ² poljoprivrednog zemljišta, 4 stambena objekta sa pratećim objektima, kao i regionalni put Lepenica – Kreševo u dužini cca 500 metara.
7.	MP Bukovica	➤ Toplica	Na lokalitetu Toplica dolazi do postepenog klizanja tla, gdje je ugroženo cca 600 m ² poljoprivrednog zemljišta i seoski lokalni put u dužini cca 50 metara.

Izvor podataka: Služba civilne zaštite

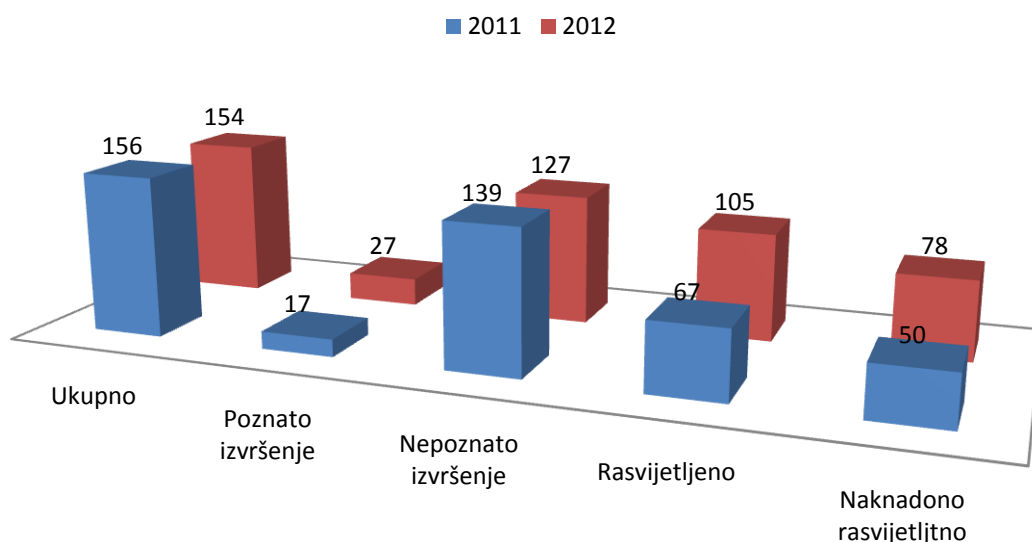
Dužina poplavno rizičnih vodotoka na teritoriji općine je značajna i njima je ugroženo više stotinastanovnika. Radi se o rijekama, Fojnice, Lepenice, Kreševke i potoka Mlava, čije je rješavanje pitanja plavljenjaveoma kompleksno i povezano sa angažovanjem velikih sredstava. Općina u kontinuitetu, srazmjernomogućnostima budžeta i drugih raspoloživih izvora radi na uređenju vodotoka, izgradnji obalotvrda, sanaciji i čišćenju korita itd.

O ličnoj sigurnosti građana i čuvanju javnog reda i mira brigu vodi Policijska uprava Kiseljak, čiji kvalitetan rad doprinosi sveopćoj sigurnosti građana za koju se slobodno može reći da je zadovoljavajuća a što redovno potvrđuju svi relevantni pokazatelji i trendovi iz oblasti kriminaliteta i održavanja javnog reda i mira.

U toku 2012. godine na području PS Kiseljak policijski službenici su obradili i zadokumentovali 214 krivičnih djela, a što je u odnosu na isti period 2011. godine manje za 12 KD ili 5,3 %.

Također, postupajući u skladu sa nadležnostima istražitelji krim policije Policijske stanice Kiseljak su tokom 2012. godine zadokumentovali 154 KD-la, što je u odnosu na isti period 2011 manje za 2 KD-la ili 1,2%. Od navedenih 154 KD-la iz nadležnosti PS Kiseljak, 127 zadokumentovanih KD-la su počinjena po NN počinitelju, a dok je 27 KD-la po poznatom počinitelju.

Pregled krivičnih djela i njihova rasvjetljenost

Izvor podataka: PU Kiseljak

Analizom faktora kojima se određuje sveukupno stanje sigurnosti, opravdava povoljnu ocjenu sigurnosnog stanja gdje i statistike idu u prilog navedenoj konstataciji, gdje je ukupan broj KD-la u 2012 godini manji u odnosu na 2011 godinu, te je u isto vrijeme veći procent rasvjetljenih KD-la.

5.6. Civilno društvo i nevladine organizacije

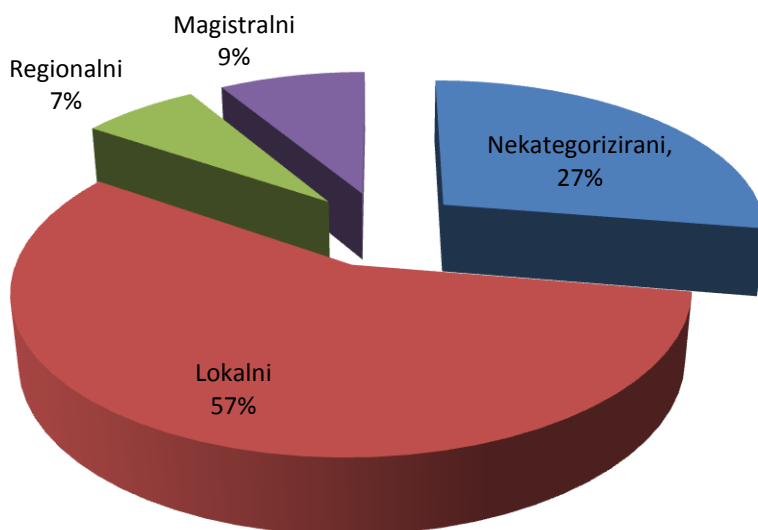
Na prostoru općine Kiseljak ima 29 registriranih nevladinih udruga. Najaktivnije su udruge koje se bave zaštitom interesapoljoprivrednika, poslodavaca, branitelja, udruženja osoba sa posebnim potrebama, kulturnoumjetničkadrustva i udruge koje djeluju na području zaštite okoliša. Većina udruga

nemaregistriranih zaposlenih, nego se njihov rad zasniva na volonterstvu. Neka od najaktivnijih udruga su sljedeće: „Crveni križ“, „Dobrovoljno vatrogasno društvo“, „Organizacija demobilisanih boraca odbrambeno oslobodilačkog rata 1992-1995 Srednja Bosna“, Udruga prijatelji prirode „Eko-Klik“, HKD „Bečarac“, HKD „Brnjaci“, „Hrvatska udruga logoraša domovinskog rata“, Udruga hrvatskih vojnih invalida domovinskog rata „HVO-H-B“, KUD „Izvor 08“ Udruga specijalne policije iz domovinskog rata – „MUNJE“, HKD „Napredak“, „Organizacija porodica šehida i poginulih boraca“, „Patriotska liga“, Planinarsko društvo – „Pogorelica“, „Udruga oboljelih od poliomyelitisa, povrede mozga i kičmene moždine SBK“, Udruga za sport, ekologiju i kulturu – „SEK“, „Udruga branitelja i invalida domovinskog rata, liječenih od postraumatskog stresnog poremećaja“, „Udruga obitelji poginulih i nestalih hrvatskih branitelja“, „Udruga umirovljenika“, Udruga „Zraka sunca“, „Udruženje bošnjačke omladine „Fatih“, „Udruženje bošnjačke omladine „Gazija“, Udruženje mladih „Kiss“, „Udruženje logoraša“, „Udruženje poljoprivrednika“, „Udruženje za sport i kulturu „Rekreativo“, „Udruga dobrovoljaca i veterana domovinskog rata HVO HB“, „Udruga hrvatskih političkih zatvorenika“, „Udruga nositelja ratnih odličja HVO“.Nevladine organizacije nisu samoodržive i oslanjaju se na financijsku podršku općinskogproračuna, a neke od njih i na podršku međunarodnih organizacija i donatora kao i drugihdomaćih institucija. Većina njih još uvijek nema razvijen projektni pristup apliciranjuprojekata na raspisane javne pozive. Između općine i nevladinog sektora postoji do sada mala, ali uspješna suradnja na realiziranju različitih projekata te općina s određenim brojem NVO-aima i potpisane sporazume o partnerstvu. Stvaranje partnerskog odnosa između vladinog,nevladinog i poduzetničkog sektora jedan je od preduvjeta daljnjeg razvoja lokalne zajednice.No, potrebni su i dodatni naponi za unapređenje komunikacije i suradnje između lokalne vlastii sektora civilnog društva i stvaranja boljeg okruženja za djelovanje. Unatoč velikom brojumehanizama za sudjelovanje u javnim poslovima, utjecaj građana, kroz nevladineorganizacije na donošenje odluka, upravljanje javnim poslovima i uključivanje u razvojneaktivnosti općine je neznatan.

6. STANJE JAVNE INFRASTRUKTURE I I JAVNIH USLUGA

6.1. Stanje prometne infrastrukture

Općinska cestovna mreža (magistralna, regionalna, lokalna i nekategorizirana) ima ukupno 290 km. Od toga je 25 km magistralnih prometnica koje Kiseljak povezuju sa Sarajevom, Ilidžom, Busovačom, Vitežom, Travnikom, Zenicom. Pored toga 20 km regionalneprometnice povezuje prostore kiseljakčke općine sa Kreševom, Visokom i Fojnicim.

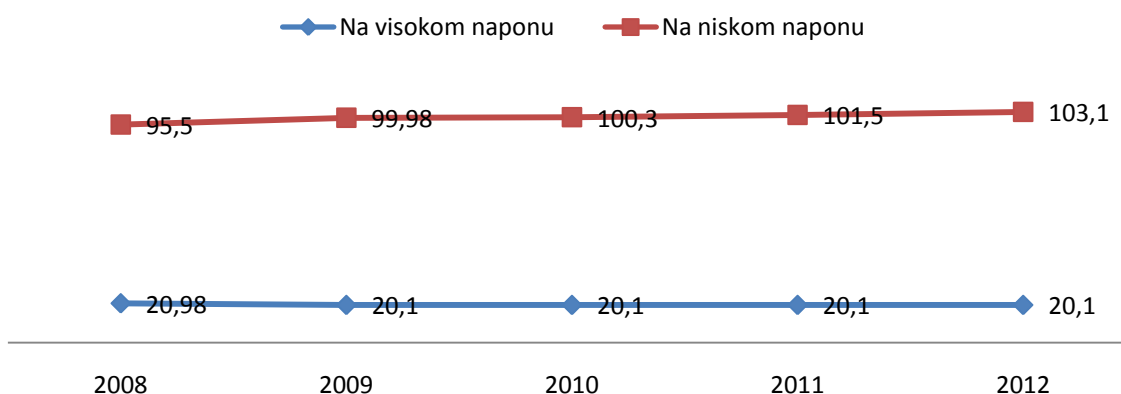
Prometna infrastruktura na području općine - 2012. godina

Izvor podataka: Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje

Od ukupne prometne i ulične mreže na prostoru općine Kiseljak, kvalitetno je asfaltirano 130km (53%), a dužina asfaltiranih prometnih pravaca u lošijem stanju ili nikako nijeasfaltirana iznosi 115 km (47%).

6.2. Stanje tehničke infrastrukture

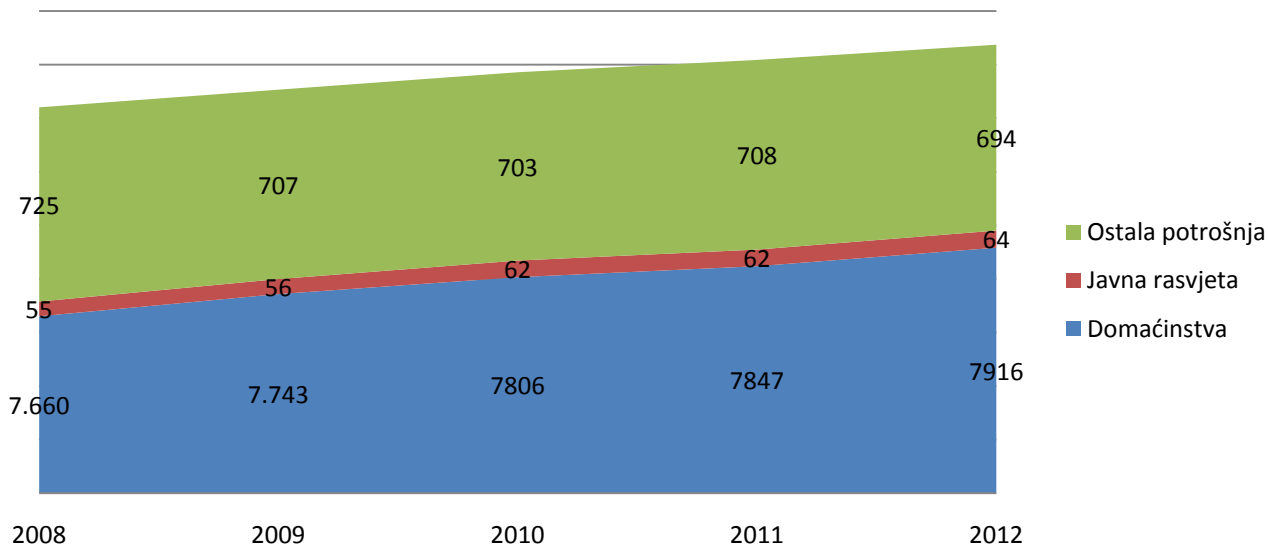
Distribucija i snabdijevanje električnom energijom na području općine Kiseljak vrši se iz elektro-energetskog sistema Federacije BiH i u potpunosti je pokriveno ovom mrežom. Dužina mreže na visokom naponu u 2012. godini iznosila je ___ km, odnosno na niskom naponu mreže ___km. Vrijednosti visokonaponske mreže mijenjale su se posljednjih godina, dok se dužina niskonaponske elektro energetske mreže znatno povećala u odnosu na 2008. godinu.

Stanje elektro-distributivne mreže

Izvor podataka: Podružnica Elektrodistribucija- Kačuni

Na području općine ima 3 registrovana domaćinstava bez obezbijedenogpriklučka na električnu energiju, dok se s druge strane zabilježio rast potrošača električne energije i u 2012. godini je iznosio 8.679, od toga 91% se odnosi na domaćinstva, 1% na javnu rasvjetu i 8% na ostalu potrošnju.

Broj kupaca/potrošača električne energije

Izvor podataka: Podružnica Elektrodistribucija Kačuni

Napomena: Nedostaju podatci od el. Distribucije HZHB podružnica Kiseljak

Po pitanju medijskog potencijala na području Općine Kiseljak postoje aktivni elektronski mediji (Radio i TV) kao i Web stranica Općine Kiseljak, što predstavlja značajnu komunikacijsku infrastrukturu, koje treba promatrati kao ravnopravne partnere u komunikacijskom procesu jer je kvalitetno posredovanje odnosno prenošenje informacija u interesu Općine, medija i građana.

6.3. Stanje komunalne infrastrukture i usluga

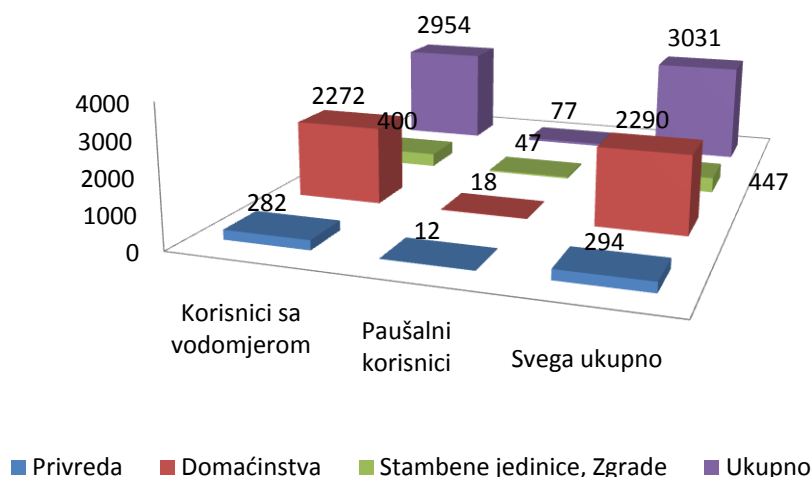
6.3.1. Vodovodna i kanalizaciona mreža

Pravo na vodu podrazumijeva pravo na sustav vodoopskrbljivanja i upravljanja koji svim građanima omogućava jednake mogućnosti za uživanje ovog prava. Vodovodna infrastruktura i usluge moraju biti pristupačne za sve, uključujući ugrožene i marginalizirane kategorije stanovništva, formalno i u praksi, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Pored toga, građanima moraju biti osigurane adekvatne informacije o svim pitanjima koja se odnose na vodoopskrbljivanje.

Vodovodni sistem općine Kiseljak datira od 1914 godine, kada je kaptirano izvoriste „Studenac“. Vodovodni sistem pokriva cca 10.000 stanovnika Kiseljaka, a ukupna dužina vodovodne mreže je 43.000 metara. Od cijevnih materijala vodovodne mreže, zastupljene su liveno-željezne, azbest-cementne i PVC cijevi, od kojih je najviše azbest-cementnih cca 35.000 metara. Grad Kiseljak i dio okolnih naselja se opskrbljuje vodom sa dvanaest izvorišta (Čubren, Grahovci, Potkraj, Borina, Vrbovik, Doci, Bijeke vode, Studenac, vodosprema Palež, vodosprema Privori, izvorište Lisine) i jednim bunarskim sustavom, kojim upravlja JP „Vodovod i kanalizacija“ Kiseljak. Količina vode u vodovodnom sustavu je nedovoljna da bi se zadovoljile potrebe stanovnika općine. Vodovodne cijevi su stare skoro 100 godina, a dotrajalost vodovodne mreže ima za posljedicu velike gubitke, koji prema procjeni JP „Vodovod i kanalizacija“ iznose cca 60%. Naplata usluga iznosi oko 92%, a cijena 1 m³ je 0,80 KM za domaćinstva koja imaju vodomjere. Oko 60% teritorije općine se opskrbljuje vodom iz seoskih vodovoda, koji nisu pod kontrolom JP „Vodovod i kanalizacija“. Neizdvajaju se sredstva za njihovo održavanje, a uglavnom se ne vrši kontrola kvaliteta vode, tako da voda u seoskim vodovodima predstavlja potencijalnu opasnost za zdravlje stanovništva koje je koristi. Pristup vodi za piće je naročito problematičan u dijelu općine koji graniči sa susjednom općinom Fojnica.

U proteklom periodu 2007-2010 godine, vršena je rekonstrukcija azbest-cementnih cijevi u urbanom dijelu općine Kiseljak, u dužini cca 4000 metara sa Pehd cijevima, što je dovelo do smanjenja gubitka, povećanja pritiska u mreži i ukidanje redukcije vode.

Struktura potrošača po uslugama – 2012 godina

Izvor podataka: JP „Vodovod i kanalizacija“ Kiseljak

Oko 60% domaćinstava na području općine Kiseljak, koriste vodu iz lokalnih sigurnih/kontroliranih vodovoda, a 30% domaćinstava imaju kvalitetno regulirano vodosnabdijevanje pitkom vodom.

Problem sa kojim se susreće JKP je ilegalno priključivanje jednog broja korisnika seoskih vodovodana gradsku vodovodnu mrežu. U vrijeme izvođenja radova na gradskom vodovodu, uslijed opadanja pritiska, dolazi do miješanja vode iz seoskih rezervoara (koja je higijenski neispravna) sa vodom iz gradskog vodovoda.

Kada su u pitanju otpadne vode, odnosno kanalizaciona mreža na području općine Kiseljak, kanalizacijom je obuhvaćeno gradsko i prigradsko područje sa priključenih 1430 domaćinstava i 230 pravnih subjekata, a procjenjuje se da oko 80% domaćinstava nema priključak na kanalizacionu mrežu i uglavnom nemaju kvalitetno zbrinjavanje otpadnih voda. Kanalizacijskom mrežom upravlja JP „Vodovod i kanalizacija, čija ukupna dužina iznosi 14 km. Postojeći kanalizacijski sustav je mješovitog tipa, a otpadne vode iz kanalizacijske mreže se ispuštaju u rijeku Fojnicu bez prethodnog tretmana pročišćavanja. Veliki problem je propusna moć sustava, te u vrijeme velikih oborina dolazi do zagušenja kanalizacije i izlivanja otpadnih voda i fekalija na određenim dijelovima grada. Gradska i seoska domaćinstva koja nisu priključena na kanalizacijsku mrežu fekalne vode ispuštaju izravno u obližnje rijeke (Lepenica, Fojnica i Kreševka), putne kanale ili u septičke jame, koje se u seoskim područjima često kopaju u neposrednoj blizini bunara.

R.b.	Opis	2012 godina
1	Broj kilometara kanalizacione mreže na području Općine	14.000 metara
2	Broj priključaka – domaćinstvo	1430
3	Broj priključaka – pravne osobe	230
4	Procenat domaćinstava bez priključka na kanalizacionu mrežu	80%
5	Prosječna cijena otpadne vode m ³	40% od utroška voda
6	Procenat otpadnih voda koje se pročišćavaju	0%
7	Procenat naplate usluga	92%

Izvor podataka: JP „Vodovod i kanalizacija“ Kiseljak

Neadekvatno i nekvalitetno zbrinjavanje otpadnih voda i veliki broj domaćinstava koja nisu priključena na kanalizacionu mrežu predstavljaju ogromnu prijetnju zaštiti okoliša i zdravstvenoj bezbjednosti građana. Lokalna uprava kao jedan od prioriteta mora postaviti daljnju izgradnju nove i rekonstrukciju postojeće kanalizacione mreže, kako bi se poboljšao kvalitet življenja svih građana općine Kiseljak.

6.3.2. Odvoz smeća i otpada

Usluge odvoza smeća na području JLS obavlja JP "Vodovod i kanalizacija" Kiseljak. Ovom uslugom nije obuhvaćeno cijelo područje Općine. U 2012. godini broj korisnika usluga odvoza smeća je 3000, od čega je 75% korisnika domaćinstvo i 25% pravnih lica.

Prikupljena količina otpada prikupljenog tokom godine iznosi 1.500 tona i isto se odlaže na privremeno odlagalište, koje se nalazi na lokalitetu Berberuša.

Cijena usluga odvoza otpada je 1,60 KM po članu obitelji ili 0,50 KM/m², a naplativost izvršenih usluga je oko 90%.

6.3.3. Groblja

Na području općine Kiseljak postoje stotine parcela na kojima se vrše ukopi. Organizovanihgrobalja ima u svim mjesnim zajednicama, i to na više lokacija. Održavanje groblja se financira iz sredstava prikupljenih u zajednicama na kojima ista postoje. Prema prikupljenim podacima procjenjuje se da broj slobodnih ukopnih mjesta ne zadovoljava trenutne i buduće projekcije potreba za pokopnim uslugama.

6.3.4. Parkirališta

Na području općine Kiseljak, u užem centru grada, ima oko 1.000 obilježenih i neobilježenih javnih i privatnih parking mjesta. Pored njih, ispred privrednih subjekata i trgovinskih centara postoji veliki broj uređenih parkirališta koja su u funkciji obavljanja djelatnosti. Naplata se vrši na oko 20% javnih parking mjesta, a cijena je 1 KM/h za parking mjesto.

6.3.5. Zelene površine

Na području urbanog dijela općine Kiseljak u 2012. godini postoji 23.400 m² uređene parkovske površine. Održavanje parkovskih površina povjereno je JP „Vodovod i kanalizacija“ Kiseljak.

Opis	2008	2009	2010	2011	2012
Površina uređenih parkovskih površina	23.400	23.400	23.400	23.400	23.400
Broj zasađenih stabala	20	--	--	--	--
Broj zasađenih sadnica ukrasnog bilja	1.200	1.200	1.200	800	800

Izvor podataka: Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje

6.4. Stanje administrativnih usluga lokalne samouprave

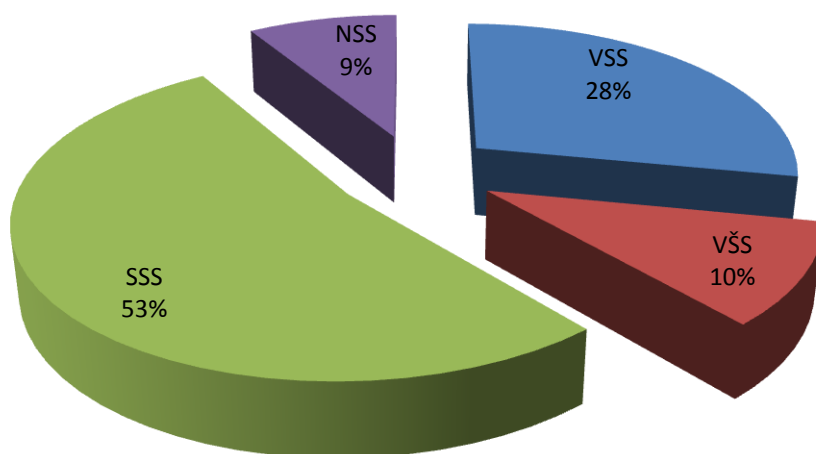
Obavljanje poslova i zadataka lokalne samouprave iz samoupravnog djelovanja općine Kiseljak, kao i upravnih poslova koji se federalnim i kantonalnim zakonom povjere, odnosno prenesu u nadležnost općine, u skladu sa Odlukom o organizaciji službi za upravu, a u okviru jedinstvenog općinskog organa uprave vrše sljedeće općinske službe za upravu i to:

- 1) Načelnik i Tajnik Općine
- 2) Služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje,
- 3) Služba za opću upravu, društvene djelatnosti, boračka pitanja i zajedničke poslove
- 4) Služba za imovinsko-pravne, geodetske poslove i karakter nekretnina,
- 5) Služba za financije i proračun,
- 6) Služba za civilnu zaštitu,
- 7) Služba za inspekcijski nadzor (inspektorat).

Navedene Službe za upravu, poslove iz svoje nadležnosti obavljaju na temelju zakona i podzakonskih propisa Kantona Središnja Bosna / Srednjobosanskog kantona i federalnih zakona i podzakonskih propisa (uredbi, odluka, pravilnika, naredbi, uputstava i instrukcija), Statuta općine Kiseljak i odluka i drugih općih akata koje donosi Općinsko vijeće i općinski načelnik općine Kiseljak, u granicama svojih ovlaštenja.

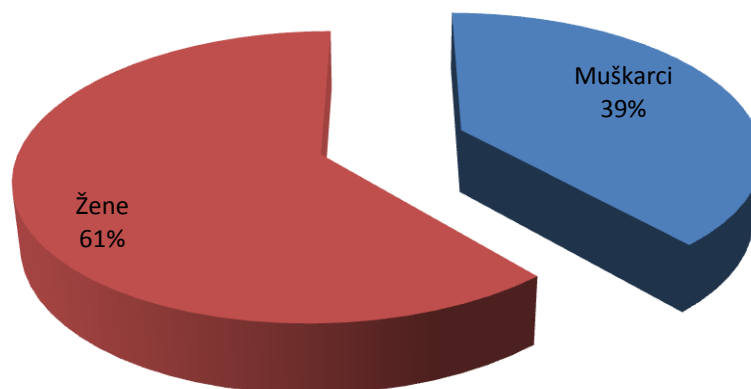
U organu lokalne uprave zaposlena su ukupno 57 uposlenika, te od ukupnog broja zaposlenih, 16 uposlenika je sa VSS, 6 VŠS, 30 SSS i 5NSS.

Obrazovna struktura uposlenika općine Kiseljak u 2012 godini

Od ukupnog broja zaposlenih, muškaraca je 22 ili 38,59%, a žena 35 ili 61,40%.

Spolna struktura uposlenih u administraciji općine Kiseljak u 2012 godini

Izvor podataka: Služba za opću upravu i društvene djelatnosti

Sa trenutnim raspoloživom kvalifikacionom strukturom uposlenika postojeća općinska administracija nije u mogućnosti pratiti potrebe građana a posebno privrednika. U tom kontekstu potrebno je nastaviti kvalitetno razvijati kapacitete administracije i na adekvatan način odgovoriti na zahtjeve građana i privrednika.

7. STANJE OKOLIŠA

7.1. Stanje zraka

Zagađenom zraku izloženo je cjelokupno stanovništvo, a naročito su ugrožene osjetljive grupe ljudi. Najosjetljivija su djeca predškolskog i školskog uzrasta, kronični bolesnici i stari ljudi. Specifične zagađujuće materije, ugljikovodici, fluoridi, klor, teški metali iz procesa proizvodnje i sagorijevanja, su u velikoj mjeri rasprostranjeni u industrijskim područjima. U urbanim i industrijskim područjima kvalitet zraka u najvećoj mjeri zavisi od smjese zagađujućih materija koje se formiraju pod određenim uslovima (vrsta i količina emisije, topografija i meteorološki uslovi).

Svakodnevnom emisijom velikih količina zagađujućih materija u atmosferu naročito na području Općine Kiseljak dolazi do značajne promjene sastava zraka i njegovog zagađivanja.

Imajući u vidu ne postojanje mjerne stanice za praćenje kvalitete zraka na području Općine Kiseljak, nije moguće predstaviti podatke o kvalitetu zraka kao što je koncentracija CO₂ i SO₂, crnog dima, čađi i drugih čestica.

Jedan od problema koji ozbiljno ugrožava kvalitet zraka a posebno u zimskim mjesecima, kada su meteorološke prilike, sa aspekta kretanja zračnih masa najnepovoljnije, je zagrijavanje objekata korištenjem drvenog ogrijeva, lož ulja i uglja.

Iz navedenog slijedi da su najveći zagađivači urbanog dijela Općine: Općinski sud, Škole, Dom zdravlja, Općina Kiseljak i ostali.

Također, ugroženost kvaliteti zraka doprinosi geoprometni položaj područja Kiseljaka, kroz koji prođe veliki broj putničkih i teretnih vozila, spaljivanje otpada na gradskoj deponiji, kao i postojanja industrijskih objekata (pilane, briketare), kamenolomi, koji ugrožavaju zdravlje ljudi i kvalitet zraka.

7.2. Stanje u pogledu vodnih resursa

Gradsko područje Općine Kiseljak i dio okolnih naselja se opskrbljuje vodom sa dvanaest izvorišta i jednim bunarskim sistemom. Količina vode u vodovodnom sistemu je nedovoljna da bi se zadovoljile potrebestanovnika općine. Ukupna dužina vodovodne mreže je 43 km.

Vodovodne cijevi su stare skoro 100godina, a dotrajalost vodovodne mreže ima za posljedicu velike gubitke, koji prema procjeni JP „Vodovod i kanalizacija“ iznose više od 60%.

Oko 60% teritorije općine se opskrbljuje vodom iz seoskih vodovoda, koji nisu pod kontrolom JP „Vodovod i Kanalizacija“.

Pristup vodi za piće je naročito problematičan u dijelu općine koji graniči sa susjednom općinom Fojnica, a u tom dijelu ne postoji ni kanalizaciona mreža.

Problem sa kojim se susreće JP „Vodovod i Kanalizacija“ je ilegalno priključivanje jednog broja korisnika seoskih vodovodana gradsku vodovodnu mrežu. U vrijeme izvođenja radova na gradskom vodovodu, uslijed opadanja pritiska, dolazi do miješanja vode iz seoskih rezervoara sa vodom iz gradskog vodovoda.

Kanalizacijskom mrežom upravlja JP "Vodovod i Kanalizacija". Postojeći kanalizacijski sistem je mješovitog tipa, a otpadne vode iz kanalizacijske mreže se ispuštaju u rijeku Fojnicu bez prethodnog tretmana pročišćavanja. Veliki problem je propusna moć sistema, te u vrijeme velikih oborina dolazi do zagušenja kanalizacije i izlivanja otpadnih voda i fekalija u centru grada. Gradska i seoska domaćinstva koja nisu priključena na kanalizacijsku mrežu fekalne vode ispuštaju izravno u obližnje rijeke (Lepenica, Fojnica i Kreševka), putne kanale ili u septičke jame, koje se u seoskim područjima često kopaju u neposrednoj blizini bunara.

Na bazi analize postojećeg stanja kvaliteta voda na području Općine Kiseljak identifikovani su mnogi problemi koji uzrokuju degradaciju kvaliteta površinskih i podzemnih voda.

Najznačajniji neriješeni prisutni problemi koji ugrožavaju kvalitet voda su:

- Neriješeno snabdijevanje pitkom vodom;
- Dotrajalost vodovodne mreže;
- Nedovoljna propusna moć kanalizacione mreže;
- Neriješeno pitanje odvajanja i prečišćavanja komunalnih i industrijskih otpadnih voda;
- Narušavanje ekološkog režima u zonama izvorišta pitke vode uslijed, nekontroliranog odlaganja čvrstog otpada (divlje deponije), bespravne sječe šuma itd.;

- Stalna opasnost od plavljenja stambenih objekata i poljoprivrednih površina uslijed nereguliranih vodnih tokova i nepostojanje vodozaštitnih objekata;

Što se tiče hidroloških prilika, područje Općine Kiseljak predstavlja prostor sa relativno bogatom hidrološkom mrežom, gdje protiču tri rijeke: Lepenica, Kreševka, Fojnica i jedan veći potok Mlava, čija korita svojim najvećim dijelom nisu regulirana, pa u vrijeme obilnih kišnih padavina i topljenja snijega dolazi do njihovog izlivanja i ugrožavanja stambenih, privrednih i drugih objekata, uništavanja poljoprivrednih usjeva.

a) Rijeka Lepenica

Rijeka Lepenica se formira od potoka Bioče, Korča, Kolečnice i Crne rijeke od sela Gunjani. Dužina toka je 33,1 km, a površina slivnog područja je cca 290,22 km², gdje vodostaj rijeke Lepenice varira od 10 do 2,62 cm.

Ukupna dužina vodotoka rijeke Lepenice kroz našu općinu iznosi oko 18 km, na kojoj je izgrađeno devet (9) mostova, koji mogu biti uzročnici izlivanja rijeke iz njenog korita, ako dođe do začepjenja prostora ispod mosta (nanos drveća, raznog otpada i dr.)

Najugroženija područja na slivu rijeke Lepenice prilikom poplava su:

- Naselje D. Žeželovo, Boljkovići
- Naselja Han Ploča, Kovači i Radanovići,
- Naselja Brnjaci, Topole i Potkraj
- Paleška Čuprija nizvodno (most – Hotel Dalmacija)
- Urbano područje Kiseljaka – pomoćni nogometni stadion do ušća sa rijekom Fojnicom.

b) Rijeka Kreševka

Rijeka Kreševka formira se spajanjem Vranačkog i Kojnsinskog potoka na području Općine Kreševo. Tok rijeke ima uglavnom sjeveroistočni pravac i dužina vodotoka do ušća u rijeku Lepenicu iznosi 16 km. Prilikom višeg vodostaja rijeke Kreševke plavi jedan dio zemljišta južno od puta Kiseljak-Kreševo. Ukupna dužina vodotoka rijeke

Kreševke kroz našu općinu iznosi oko 4,5 km. U slučaju velikih padavina rijeka Kreševka se može izliti i poplaviti područje Kreševske ceste i ugroziti objekte i poljoprivredno zemljište (manje površine) u dužini od 1 km. Korito rijeke je potrebno regulirati u dužini od 1 km.

Najugroženije područje na slivu rijeke Kreševke prilikom poplave je:

- U naselju Kreševska cesta dolazi do izlivanja vode na okolna poljoprivredna zemljišta, stambene i pomoćne objekte u dužini cca 1000 metara uzvodno od mosta kod restorana "Orijent".

c) Rijeka Fojnica

Rijeka Fojnica formira se od planinskih potoka Željeznice i Dragače na sjeveroistočnim i istočnim obrocima Vranice, Dobruške Vranice, Pogorelice i Bitovnje.

Ukupna dužina toka na području kantona, sa izvorišnim krakom toka Jezernice, iznosi 45,74 km. Značajnije pritoke na teritoriji Općine Kiseljak je rijeke Lepenica i Kreševka te potok Mlava.

Period visokih vodostaja pada u vremenskom intervalu od februara do maja, sa prosjekom od 119,1 cm, sa maksimumom u aprilu -130,5 cm. Minimum vodostaja nastupa u augustu mjesecu kada iznosi svega 70,3 cm.

Za vrijeme visokih vodostaja i neotpornosti materijala od koga je izgrađeno korito, tok rijeke Fojnice je podložno promjenama, što pričinjava štetu odnošenjem i odronjavanjem poljoprivrednih površina, ugrožavanja infrastrukture te okolnih naselja na potezu od Luga do Podastinja-Crvena stijena. Ukupna dužina rijeke Fojnice kroz našu općinu iznosi oko 7 km. Korito rijeke Fojnice je regulisano u mjestu Gromiljak-most u dužini oko 100 met. Kod većih padavina ugroženi su stambeni objekti i poljoprivredno zemljište i to u naseljima: Podastinje, Gomionica, (gdje je odnešeno veći dio zemljišta i riječno korito prošireno od 10-30 met.), Gromiljak, Doci (riječno korito prošireno zbog nekontrolisane eksploatacije riječnog pijeska i kamena) i Mrakovi (ugrožen most). Na ovoj rijeci izgrađena su tri (3) mosta, koji su u upotrebi za sve učesnike u saobraćaju. Riječno korito spomenute rijeke je potrebno regulirati u dužini od 1,5 km.

Najugreozenije područje na slivu rijeke Fojnice prilikom poplave je:

- Naselja Lug-Donji Hercezi i Doci (Zečevo polje),
- Naselje Mlini,
- Višnjica polje, Umac i Križići
- Podastinje –Crvena stijena

d) Potok Mlava

Ukupna dužina vodotoka potoka Mlava kroz našu općinu iznosi 6,5 km. U slučaju većih padavina može ugroziti naselja: Gromiljak, Fojničko raskršće / raskrižje, Rudnik, Jehovac i Brestovsko. Neophodno je istaći da prilikom izlivanja potoka, da pored ugrožavanja objekata i poljoprivrednog zemljišta, je ugrožen i magistralni put M5. Kao jedan od uzroka izlivanja potoka, su izgrađeni mostovi od strane stanovnika gore spomenutih naselja, kao i raznog otpada. Potrebno/potrebno je regulirati korito u dužini od 3 km. Za vrijeme visokih vodostaja, tok potoka Mlave pričinjava štetu plavljenjem poljoprivrednih površina, ugrožavanja infrastrukture te okolnih naselja na potezu od Jehovca do ušća u rijeku Fojnicu (Gromiljak).

Najugreozenije područje na slivu potoka Mlave prilikom poplave je:

- Naselje Jehovac
- Naselje Rudnik-Fojničko raskršće,
- Naselje Gomionica polje .

7.3.Stanje zemljišta

U ukupno raspoloživom zemljištu (16.141 ha) na području općine Kiseljak, podšumama se nalazi oko 50% zemljišta (8.154 ha), poljoprivredno zemljište čini 49% (7.792 ha), dok je ostalog neplodnog zemljišta 1% (195 ha). Poljoprivredno zemljište zauzima 7.792 ha, od čega je obradivog 6.965 ha (oranice i vrtovi 5.498 ha, voćnjaci 297 ha, livade 1.170 ha) i pašnjaka 827 ha. Poljoprivredno zemljište je većinom u privatnoj svojini (94%). Kvalitetno poljoprivredno zemljište se nalazi u dolinama rijeka Lepenice, Kreševčice, Fojnice i Mlave. Opća je ocjena da je poljoprivredno zemljište na području općine nedovoljno iskorišteno, a naročito su zapuštene površine od Zabrdā do Klokota koje suposebno pogodne za bavljenje poljoprivredom.

Prema klimatsko – geografskim karakteristikama, osnovnoj namjeni korištenja zemljišta Općina Kiseljak je kategorisana u sljedeće reone.

<i>Reon</i>	<i>Broj MZ</i>	<i>Ukupno</i>	<i>Površina u ha</i>		
			Poljoprivred.	Šumsko	Neplodno
Ravničarsko-Brdski	9	16.141 ha	7.792 ha	8.154 ha	195 ha

Neplodnog (zapušanog) zemljišta na općini ima većih površina, koje je nastalo kao posljedica emigracije stanovništva posebno na rubnim područjima općine uslijed ratnog djelovanja, te postojanja neočišćenih miniranih površina.

Klizanje i odronjavanje zemljišta je stalna opasnost po ljude i materijalna dobra, posebno u vrijeme velikih padavina, gdje dolazi do površinskih i podzemnih voda.

Na osnovu podataka i analize o svim dosadašnjim odronjavanjima i klizanja zemljišta koji djeluju na području Općine Kiseljak lokaliteti su sljedeći:

- MZ Kiseljak – Donji Palež – Bijele vode, Podastinje
- MZ Draževići – Kobiljača
- MZ Gromiljak – Jehovac
- MZ Bilalovac – Miroševići
- MZ Bukovica – Zabrdē – Toplica – Žeželovo
- MZ Lepenica – Ivica

Na području općine izražen je i problem eksploatacije mineralnih sirovina (kamena), gdje su aktivna dva kamenoloma:

- Kamenolom "Transportbeton" MZ Draževići
- Kamenolom "HOUSE-MILOS" MZ Lepenica

Osnovni problem koji nastaje radom navedenih kamenoloma jest nastajanje štete nad prirodnim naslijeđem Općine Kiseljak.

Obradivo zemljište je ključni resurs razvoja proizvodnje hrane. Sastavni dio politike prema poljoprivrednom zemljištu, ali i ukupnom prostoru treba da bude okrenuta na zaštiti najboljih zemljišta od trajnih gubitaka.

7.4. Stanje šumskih ekosistema

Učešće šuma na području Općine Kiseljak je manjeg površinskog prostora u odnosu na poljoprivredno zemljište.

Napominjemo da je dobar dio šumskog prostora (zemljišta) pokriven degradiranim šumama i šikarama, kao i poljoprivredna dobra koja se nalaze uz rubove šuma.

Manji dio šuma je prekriven tehničkim stablima, gdje se vrši selektivna sjeća i distribuiranje prema prerađivačkim kapacitetima (pilanama). U poslijeratnom periodu je zanemareno pošumljavanje i obnavljanje šumskog prostora. Opća je ocjena da stanje šuma na području Općine Kiseljak nije zadovoljavajuće. Uslijed ilegalne sječe, naročito su ugrožene šume koje se nalaze u blizini naseljenih mjesta, a ilegalna sjeća šuma doprinosi i aktivnim erozijama tla i poplavama na lokalitetu Topole, Gromiljak i Polje Zečevo. Na području općine nisu definirane šume sa posebnom namjenom (zaštitne šume), a Općina je nadležna da pokrene inicijativu da se prilikom izrade šumsko privredne osnove odredi zaštitni šumskipojas.

Općina Kiseljak je suočena i sa ilegalnom sječom šuma, nedefiniranim zaštitnim šumama i šumama sa posebnom namjenom. Situaciju u oblasti okoliša dodatno usložnjava postojanje miniranih površina koje nisu adekvatno označene, a nije izvjesno iznalaženje sredstava za deminiranje i trajno označavanje zeminskih polja.

Također je izražen i problem odlaganja otpada izvan naselja, najčešće iznad sela u obližnjim šumama i pored šumskih putova. Navedeni otpad postaje meta životinja, koje raznose smeće i stvaraju mogućnost za nastanak i prenošenje zaraznih bolesti.

8. STANJE PROSTORNO –PLANSKE DOKUMENTACIJE

Od prostorno planske dokumentacije Općina Kiseljak posjeduje sljedeće:

1. Prostorni plan Općine Kiseljak za period od 2006-2026.god.
Općinsko vijeće usvojilo prostorni plan u 2008.god./kolovoz/august/
2. Urbanistički plan gradskog središta Kiseljaka za period od 2008-2028.god.
Općinsko vijeće usvojilo Urbanistički plan u 2010.god./prosinac/decembar/
3. Regulacijski plan Kiseljak III za period od 2013-2023.god.
Općinsko vijeće usvojilo regulacijski plan u 2013.god./srpanj/juni/

9. ANALIZA OPĆINSKOG PRORAČUNA

Općinski budžet je sumarni plan potencijalnih prihoda i rashoda Općine. Donosi se za period jedne godine i odobrava ga Općinsko vijeće. To je javni akt koji predstavlja obvezni okvir ponašanja javnog sektora.

Analiza proračunskih sredstava

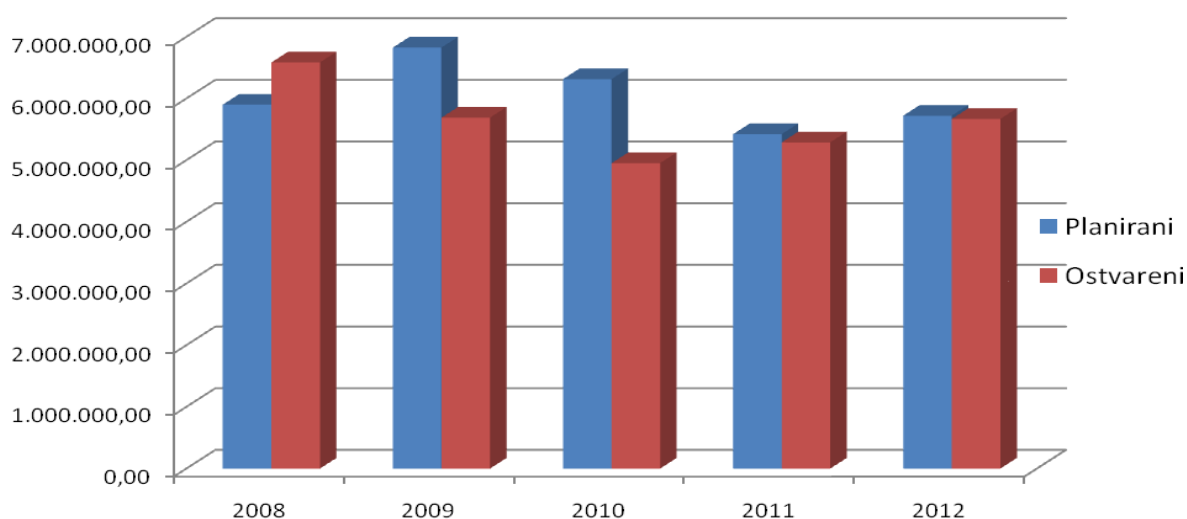
Opis	2008	2009	2010	2011	2012
Ukupni planirani prihodi	5.900.530,00	6.825.900,00	6.313.650,00	5.421.100,00	5.720.620,00
Ukupni ostvareni prihodi	6.584.615,00	5.689.084,00	4.951.082,00	5.288.290,00	5.668.280,00

Izvor podataka: Služba zaFinancije i proračun

U 2008. godini je zabilježen rast ostvarenih prihoda u odnosu na planirane, i to za oko 11,6%. U svim narednim godinama, ostvareni prihodi su manji od planiranih i to u prosjeku za 10,34%, s tim da je u 2010. godini zabilježen najveći pad i to za 21,58%.

Razlog toga jeste činjenica da je u 2010. godini došlo do pada kapitalne potpore, gdje je Federalno ministarstvo prometa i komunikacije za potrebe civilne zaštite uplatilo 3.500,00 KM, a u proračunu bilo planirano 88.000,00 KM. Također je, u 2010. godini došlo do značajnih odstupanja pojedinih poreznih prihoda koji su prestali važiti u 2010. a imali su izvršenja od 200.000,00 ili 300.000,00 KM u 2009. godini, a i naplata PDV-a je u značajnom iznosu bila manja.

UKUPNI PLANIRANI I OSTVARENI PRIHODI OPĆINSKOG PRORAČUNA

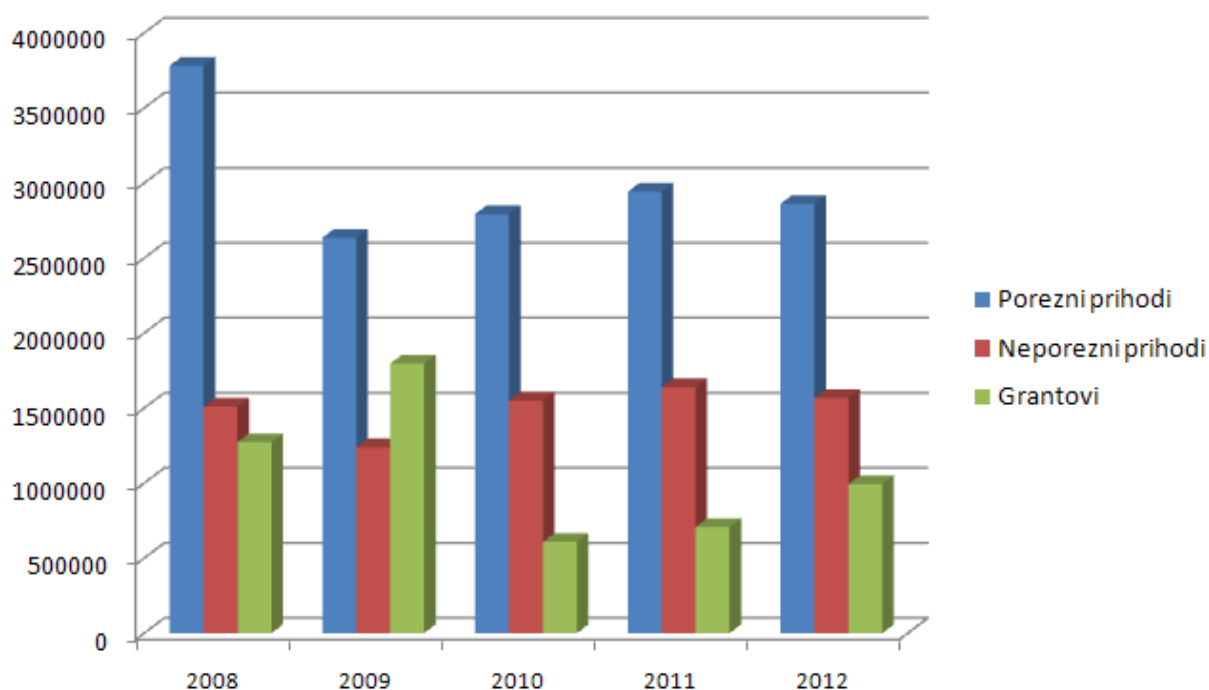

Izvor podataka: Služba zaFinancije i proračun

Strukturu proračunskih sredstava čine: porezni i neporezni prihodi kao osnovni izvori proračunskih sredstava, zatim grantovi, donacije i financiranja (kredit). Značajan dio poreznih prihoda realizira se putem viših nivoa vlasti i zbog toga općina nema značajnijeg utjecaja na njihovo prikupljanje. U strukturi proračunskih sredstava se uočava blagi trend rasta poreznih prihoda, i to od 2009. do 2012.godine, s tim da u 2009. godini bilježimo pad poreznih prihoda čak za 30,331% u odnosu na 2008.godinu, a u 2012.godini bilježimo pad rasta od 2,76% u odnosu na prethodnu godinu. Porezni prihodi u ukupnim proračunskim sredstvima učestvuju u prosjeku sa oko 53%.

Neporezni prihodi u ukupnim proračunskim sredstvima učestvuju u prosjeku sa 26,9 %. Bilježimo oscilacije u ostvarenju ove vrste prihoda (u 2008. godini u ukupnim prihodima učestvuju sa 22,8%, u 2009. sa 21,8%, u 2010. sa 31,37%, 2011. sa 31% i 2012. godini sa 28,54%). Inače, radi se o prihodima koje općina direktno ubire i njima upravlja (prihodi od poduzetničkih aktivnosti i naknade i pristojbe). Kroz realizaciju i visinu neporeznih prihoda ogleda se i uspješnost upravljanja te poduzetnička aktivnost strukture općinske vlasti. Usvajanjem određenih odluka od strane Općinskog vijeća za očekivati je da će ovi prihodi imati trend rasta.

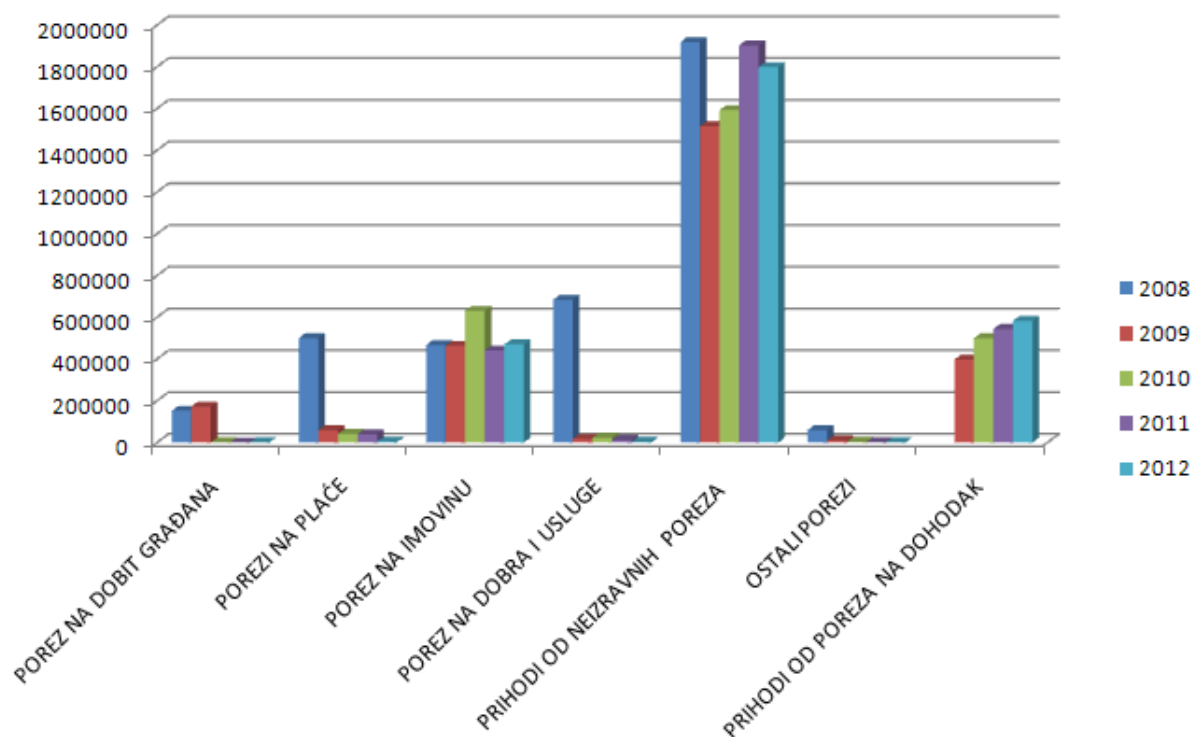
Grantovi ili Donacije su specifični izvori finansiranja, najčešće raspisani od strane viših nivoa vlasti, a koji se ne moraju vraćati i u strukturi ukupnih prihoda učestvuju sa oko 18,8% prihoda. Kao podrška su za financiranje općinskog organa uprave, Općina prikuplja donacije uz pomoć domaćih ili stranih donatora ali se oni iz godine u godinu smanjuju.

Struktura prihoda u ukupnim prihodima općine

Izvor podataka: Služba za Financije i proračun

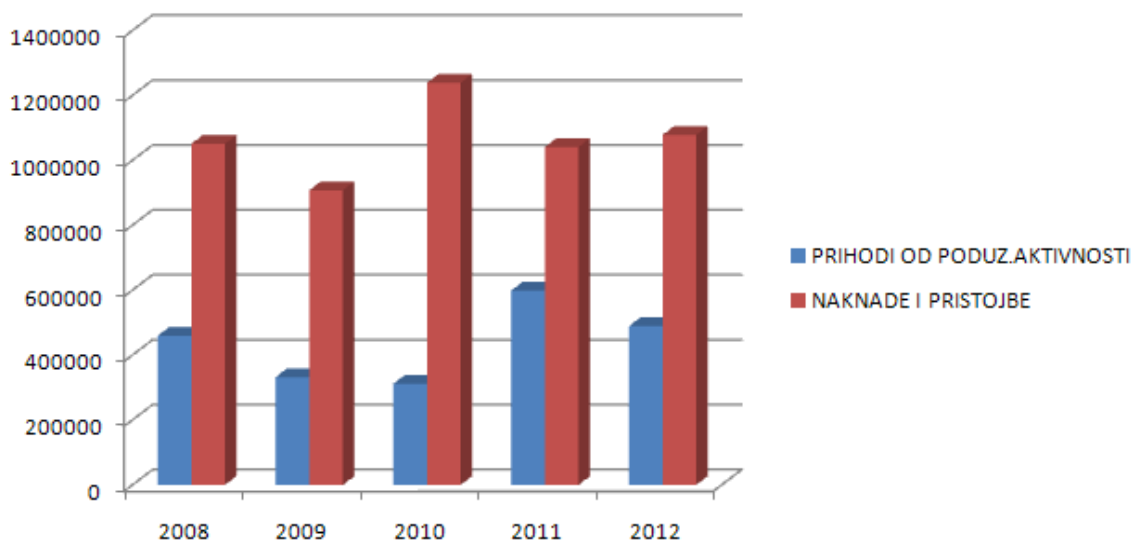
U strukturi poreznih prihoda najznačajniji je prihod od neizravnih poreza i poreza na plaću (od 2009. godine pa nadalje).

Struktura poreznih prihoda

Izvor podataka: Služba zaFinancije i proračun

U strukturi neporeznih prihoda najveću stavku zauzimaju nadnade i pristojbe (npr. administrativne pristojbe, sudske pristojbe, posebne naknade itd.)

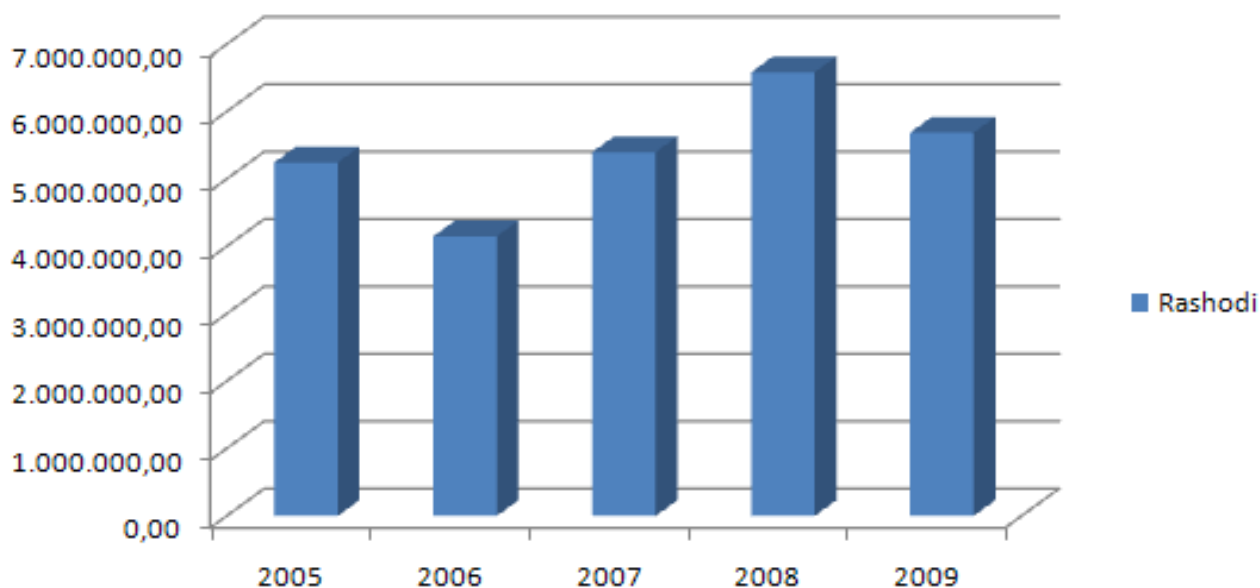

Struktura neporeznih prihoda

Izvor podataka: Služba zaFinancije i proračun

Analiza rashoda proračunske potrošnje

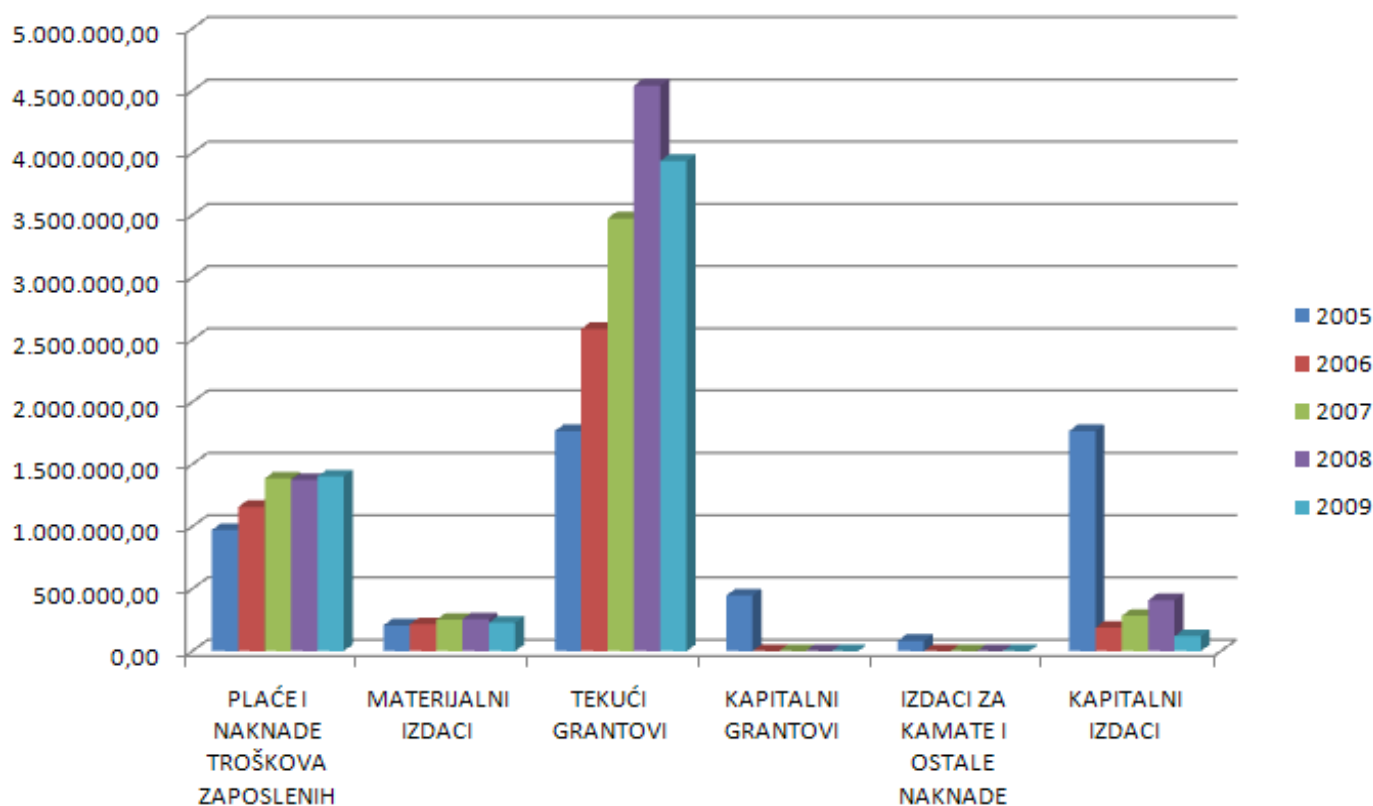
Ukupna proračunska potrošnja kao i proračunska sredstva su u trendu rasta iz godine u godinu. U 2006. godini smanjena je potrošnja u odnosu na 2005. godinu za 21%, u 2007. u odnosu na 2006. godinu ostvaren je porast za 30%, u 2008. u odnosu na 2007. za 22%, a u 2009. s obzirom na smanjene prihoda smanjenja je i potrošnja u odnosu na 2008. godinu za 13% kao i zbog donošenja zakona o uštedama koji ograničava potrošnju u javnom sektoru.

Pregled rashoda od 2005. do 2009. godine

Izvor podataka: Služba za Financije i proračun

Sredstva utrošena za plaće, naknade troškova zaposleni i vijećnika čini oko 18% ukupnih rashoda u ukupnoj proračunskoj potrošnji. Materijalni izdaci su od 2005. godine u porastu, a u 2009. god u odnosu na prethodni period su u opadanju. Tekući grantovi sa učešćem u ukupnoj budžetskoj potrošnji u 2005. god od 33,7% povećale su se u 2008 godini na 69% , a u 2009. godini u odnosu na 2008. dolazi do smanjenja za 13%.

Struktura rashoda od 2005. do 2009. godine

Izvor podataka: Služba za Financije i proračun

Strogo primjenom zakona i propisa u ovoj oblasti ima prostora za planiranje realnije fiskalne strategije zasnovane na čvršćim ograničenjima javne potrošnje, a u isto vrijeme napraviti značajne iskorake u mjerama i aktivnostima koji će dovesti do povećanja i jačanja fiskalnih kapaciteta.

IV.2. Strateško fokusiranje

SWOT analiza općine Kiseljak

SWOT analiza predstavlja most između sadašnjeg stanja, koje je utvrđeno analizom, i željenog, budućeg stanja koje se definiše strateškim planom razvoja. Ovaj koncept nam daje sistematsku analizuprijetnji i prilika kao i njihovo usaglašavanje sa jakim i slabim stranama općine. SWOT analiza obezbjeđuje informacije korisne za usklađivanje općinskih kapaciteta i sposobnosti sa okruženjem u kojem općina djeluje.

Najvažnije snage koje općini Kiseljak pružaju konkurentne prednosti, čineći ovo područje atraktivnim mjestom za život i poslovanje, su poduzetnički duh stanovništva, koncentracija tržišnih centara, povoljan geografski/zemljopisni položaj (blizina Sarajeva i koridora 5C), organizovan odvoz otpada, dobra cestovna povezanost na lokalnom nivou, relativno stručna i jeftina radna snaga, prirodni resursi

(mineralna voda, ugljčni dioksid, kamneolomi, hidropotencijal, glina –kaolin, poljoprivredno zemljište, šume, radioaktivno blato i voda), uređena prostorno planska dokumentacija.

Ove snage bi trebalo maksimalno iskoristiti za razvoj općine u pravcu izgradnje Kiseljaka kao otvorene, poduzetne lokalne zajednice, koja na optimalan način spaja obilježja tradicije isavremenih mogućnosti, a u isto vrijeme neophodno je voditi računa o očuvanju životne sredine urazvojnim procesima, čime bi se podigao životni standard stanovništva.

S druge strane, najvažnije slabosti, prepreke ili ograničenja za privredni razvoj općine Kiseljak, su velika nezaposlenost, nizak stepen finalizacije u djelatnostima poljoprivrede, prisustvo sive ekonomije i rada na crno, problem vodosnabdjevanja, usitnjenost posjeda, neusklađenost obrazovne i kvalifikacione ponude sa potrebama privrede i tržištem rada, nedovoljni kapaciteti vatrogasne i spasilačke službe, nepokrivenost općine pitkom vodom i kanalizacionom mrežom, nepostojanje stočnog groblja, veći broj evidentiranih klizišta, neuređenost riječnih tokova, nekontrolirana upotreba pesticida i kemijskih zaštitnih sredstava u poljoprivredi, velika zagađenost zraka u gradskoj zoni naročito tokom sezone grijanja. Ove slabosti bitrebalominimizovati ili, ako je moguće, potpuno eliminirati, kako bi se konkurentske prednostiiskoristile na najbolji mogući način.

Najvažnije prilike, koja omogućavaju i olakšavaju realizaciju razvoja konkurentskih prednosti općine Kiseljak, su značajne investicije: (auto put, magistralni put, obilaznica), korištenje fondova EU za financiranje razvojnih projekata, uspostavljanje čvrstih partnerskih odnosalokalna zajednica-privatni sektor, privlačenje stranih investitora, kapitalaznjanja i veza iz dijaspore, stabilizacija odnosa i razvoj suradnje izmeđuBiH, Hrvatske i Srbije – regionalno otvaranje tržišta, očekivani projekti podrške razvoja poslovnihzona. Ove, kao i druge prilike bi trebalo maksimalno iskoristitikako bi se konkurentske prednosti iskoristile na najbolji mogući način.

Najvažnije prijetnje za razvoj općine Kiseljak-globalna ekonomska kriza, politička nestabilnost u BiH i okruženju, nedovoljnostimulativan pravni i financijski okvir u BiH koje odvraća strane ulagače i eventualno pogoršanje ekonomskih uvjeta, mogu dovesti do gubitka ili opadanja konkurentnosti, te privrednog i društvenograzvojuuopšte i ugroziti ostvarenje mogućnosti koje stoje pred ovom općinom. Slično kao i slabosti,ove prijetnje bi trebalo minimizovati ili, ako je moguće, potpuno eliminirati.

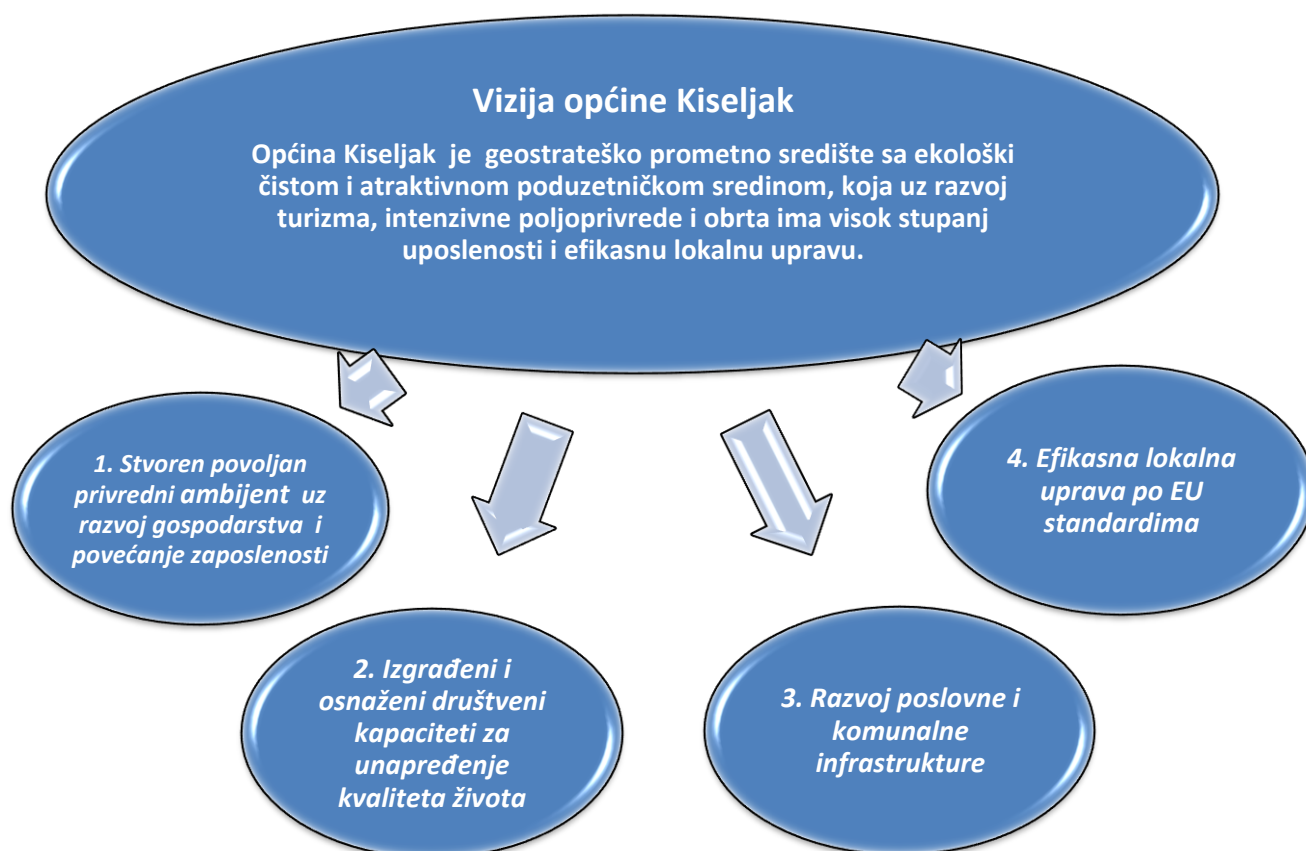
SNAGE	SLABOSTI
• poduzetnički duh stanovništva, • povoljan geografski/zemljopisni položaj (blizina Sarajeva i koridora 5C), • postojanje lokalnih medija, • organizovan odvoz otpada, • dobra cestovna povezanost na lokalnom nivou, • relativno stručna i jeftina radna snaga, • funkcionalna lokalna uprava otvorena i orijentirana ka lokalnom razvoju, • prirodni resursi (mineralna voda, ugljeni dioksid, kamneolomi, hidropotencijal, glina –kaolin, poljoprivredno zemljište, šume, radioaktivno blato i voda), • uređena prostorno planska dokumentacija. • povoljni uslovi za razvoj zanatstva i poduzetništva– uslužne djelatnosti (ekspeditivnost organa uprave, oslobađanjagradjevinske rente prve godine), • očuvana životna sredina – nema zagađivača • usvojen LEAP	• velika nezaposlenost, • prisustvo sive ekonomije i rada na crno, • problem vodosnabdjevanja, • usitnjenost posjeda, • neusklađenost obrazovne i kvalifikacione ponude sa potrebama privrede i tržištem rada, • nedovoljni kapaciteti vatrogasne i spasilačke službe, • nepokrivenost kanalizacionom mrežom, • nepostojanje stočnog groblja, • veći broj evidentiranih klizišta, • neuređenost riječnih tokova, • nekontrolirana upotreba pesticida i kemijskih zaštitnih sredstava u poljoprivredi, • velika zagađenost zraka u gradskoj zoni naročito tokom sezone grijanja, • površine pod minama, • ograničen budžet za intenzivniji i brži razvoj • netretiranje otpada (posebno industrijskog) može dovesti do ekoloških posljedica i ugroziti i kvalitet života i turističke mogućnosti, • neiskoristenost turističkih potencijala i nepostojanje turističke infrastrukture
PRILIKE	PRIJETNJE
• značajne investicije: (auto put, magistralni put, obilaznica), • korištenje fondova EU za financiranje razvojnih projekata, • uspostavljanje čvrstih partnerskih odnosa lokalna zajednica-privatni sektor, • privlačenje stranih investitora, kapitala znanja i veza iz dijaspor, • stabilizacija odnosa i razvoj suradnje između BiH, Hrvatske i Srbije – regionalno otvaranje tržišta, • očekivani projekti podrške razvoja poslovnih zona –fondovi EU, • mogućnost povećanja finalizacije u djelatnostima poljoprivrede, • plinifikacija općine	• globalna ekonomska kriza, • politička nestabilnost u BiH i okruženju, • nedovoljno stimulativan pravni i finansijski okvir u BiH koje odvraća strane ulagače, • sporo usvajanje zakona koji omogućuju primjenu standarda EU, • nizak nivo nadležnosti lokalne vlasti u odnosu na kantonalnu, entitetsku i državnu vlast, • sve manje donatorskih sredstava, • nepovoljna raspodjela budžetskih sredstava od viših nivoa vlasti

Strateški fokusi razvoja

Integralna SWOT analiza općine je opredijelila slijedeće strateške fokuse – područja kao prioritetne za razvoj Općine:

- ✚ Animiranje i privlačenje novih investitora koristeći reputaciju postojećih uspješnih investicija na području općine Kiseljak, poduzetnički duh stanovništva kao i kapacitete radnih zona;
- ✚ Nastavak ekonomskog i društvenog razvoja sela s obzirom na brojnost ruralnog stanovništva i značajne neiskorištene poljoprivredne i druge mogućnosti;
- ✚ Dalje unapređenje kvaliteta životne sredine kroz razvoj komunalne, obrazovne i zdravstvene infrastrukture na području općine Kiseljak;
- ✚ Izgradnja fizičke infrastrukture u društvenom i privatnom sektoru, uslugama vodoopskrbe, upravljanja otpadom i otpadnim vodama.

IV.3 Vizija i strateški ciljevi razvoja

Vizijom i strateškim ciljevima oblikuju se namjeravana konkurentna pozicija, u kojoj je ugrađeno načelo stvaranja i održavanja konkurentne prednosti, kao i zajednička perspektiva, u kojoj je ugrađeno načelo održivosti.

Vizija razvoja ima za cilj utvrditi željenu i vjerodostojnu sliku stanja Općine Kiseljak u budućnosti akoja treba predstavljati ravnomjerno izbalansiran razvoj svih djelatnosti i svih područja Općine. Vizijom razvoja se prije svega opisuje željeno stanje, kojem se dugoročno teži. Utvrđena vizija je dalje, podloga za razradu strateških ciljeva razvoja koji se ostvaruju konkretnom realizacijom razvojnih mjera i projekata. Također, strateški ciljevi predstavljaju prvu transformaciju vizije razvoja.

S druge strane, prioritetne strateške ciljeve neophodno je razraditi kako bi se kvalitetno kroz investicijske programe i projekte mogli realizovati prioritetni kapitalni projekti od čije će realizacije zavisiti i razvoj općine Kiseljak u cjelini.

Strateški cilj 1. Stvoren povoljan privredni ambijent uz razvoj gospodarstva i povećanje zaposlenosti

Ovaj cilj se praktično odnosi na stimulaciju ekonomskih aktivnosti u područjima gdje općina raspolaže potencijalima za rast i razvoj privrede i ekonomskih aktivnosti, odnosno da utiče na iskorištavanje raspoloživih resursa.

Povećanje konkurentnosti privrede općine ima višestruki utjecaj na njen ekonomski rast i razvoj s obzirom da se time pospješuje, ne samo brži ekonomski rast i novo zapošljavanje, već se smanjuju siromaštvo, socijalne nejednakosti, te povećava ukupna socijalna uključenost stanovništva. Površine obradivog zemljišta, povoljna klima i reljef, potencijal turizma, povoljan položaj, raznovrsnost privrednih subjekata, očuvani okoliš... predstavljaju bazu resursa koje treba pravilno usmjeriti a time povećati konkurentnost općine.

Procjene su da će zainteresovanost za ulaganje u ovu regiju rasti, pogotovo stranih investitora.

U tom pravcu nužno je uspostaviti vlastite mjere i programe, bolje uslove od ostalih, a koji će uticati da se investitori odluče baš za našu općinu.

Investitorima je potrebno definisati opšte uslove, olakšice za ulaganja i otvaranja radnih mjesta kroz izradu projekata, dodjela građevinskog zemljišta, kreditni odnosi u plaćanju ostalih obaveza općini (takse, naknade, renta, itd) .

Strateški cilj 2. Izgrađeni i osnaženi društveni kapaciteti za unapređenje kvaliteta života

U području društvenih djelatnosti uočena je potreba razvoja i poboljšanja zdravstvene, obrazovne, socijalne, kulturne i sportske infrastrukture.

Raznolikost kulturno-historijske baštine uz povezivanje civilnog i javnog sektora smjernice su razvoja društvenog života. Indikatori ostvarenosti cilja jesu zaustavljanje negativnih demografskih pokazatelja i ukupno povećanje kvaliteta života i odmora u općini Kiseljak.

Strateški cilj 3. Razvoj poslovne i komunalne infrastrukture

Da bi se osigurao cjelokupni razvoj, a posebno privredni i ruralni, neophodna je kvalitetna temeljna infrastruktura Općine.

Povoljan geostrateški položaj općine nije sam po sebi dovoljan, potrebna je moderna infrastruktura da bi se taj položaj potpuno iskoristio. Prijevoz roba, ljudi i usluga je od iznimne važnosti i pretpostavka cjelokupnog razvoja.

Naravno, neophodan je i dalji razvoj elektroenergetske, komunikacione, komunalne i sveukupnedruštvene infrastrukture. Analizom su prepoznati postojeći nedostaci i na temelju toga su uvršteni u ovaj cilj.

Strateški cilj 4. Efikasna lokalna uprava po EU standardima

Lokalna uprava je ključni nosilac efikasnog planiranja, realizacije, monitoringa i korekcija lokalnog razvoja. Obaveza općinska uprave je da kvalitet svojih usluga prema građanima permanentno unapređuje, inovira i sistemski provodi metode praćenja, analize i mjerljivosti procesa uz stalnekorektivne mjere.

U cilju dostizanja efikasne i efektivne javne uprave neophodno je povećanje ulaganja u kontinuiranotehničko opremanje i informatizaciju. Istovremeno je neophodna kontinuirana edukacija zaposlenika u skladu sa dinamičnim promjenama, procesu cjeloživotnog učenja i savremenim metodama upravljanju ljudskim resursima.

Tehnološki napredak mora biti praćen ljudskim resursima spremnim za prilagođavanje novim procesima, vještinama menadžmenta, i novim znanjima. U suprotnom neminovan je kontraefekat ipostepeno zaostajanje.

Lokalna uprava mora postati lider svih procesa i promjena na području općine kroz implementacijukvalitetnih projekata razvoja, korištenju prirodnih resursa, kreator novog imidža Kiseljaka, mjestapoželjnog za život, rad, investiranje, i dalji inicijator jačanja saradnje sa NVO sektorom i MZ a sve ucilju sveukupnog bržeg razvoja Općine Kiseljak.

IV.4. Veza sa strateškim dokumentima viših razina

Izrada Strategije orazvoja općine Kiseljak referisana, u pogledu podržanosti njenih ciljeva, programa i projekata sa viših nivoa vlasti, na aktuelne sektorske strategije i druge planske dokumente od interesa za održivi razvoj, usvojene na nivou BiH, FBiH i drugih institucija.

U oblasti ekonomskog/gospodarskog razvoja to su:

- ❖ Strategije razvoja BiH (2010-2014.)
- ❖ Strategije razvoja Federacije BiH (2010-2020.)
- ❖ Strategija zapošljavanja u BiH (2010.- 2014.)
- ❖ Projekt i Akcioni plan: Razvoj industrijske politike u Federaciji BiH (2011.-2015.)
- ❖ Projekt: Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Federaciji BiH
- ❖ Strategije razvoja turizma Federacije Bosne i Hercegovine (2008.-2018.)
- ❖ Program suzbijanja i kontrole bruceloze kod ovaca i koza u Federaciji BiH (januar 2010.-decembar 2016.)

U oblasti društvenog razvoja to su:

- ❖ Strategije socijalne uključenosti BiH (2010.-2014.)
- ❖ Akcioni plan za djecu BiH (2011.-2014.)
- ❖ Strategija razvoja nauke u BiH (2010.-2015.)
- ❖ Strategije razvoja BiH (2010-2014.)
- ❖ Strategije razvoja Federacije BiH (2010-2020.)
- ❖ Revidirani akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma
- ❖ Strategija razvoja sporta u BiH (2010.-2014.)
- ❖ Strategija kulturne politike u BiH
- ❖ Strateški plan za reformu zdravstvenog sistema u Federaciji BiH (2008.-2018.)
- ❖ Strategija za razvoj primarne zdravstvene zaštite u Federaciji BiH
- ❖ Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u Federaciji BiH (2010.- 2019.)
- ❖ Strategija zdravlje i mladi u Federaciji BiH
- ❖ Strategija i Plan akcije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BiH (2011-2015.)

U oblasti životne sredine i infrastrukture to su:

- ❖ Strategija protivminskog djelovanja BiH (2009.-2019.)
- ❖ Federalna strategija zaštite okoliša
- ❖ Federalna strategija zaštite zraka
- ❖ Federalna strategija upravljanja otpadom
- ❖ Federalna strategija upravljanja vodama

V. Sektorski razvojni programi

V.1. Plan lokalnog gospodarskog/ekonomskog razvoja

V.1.1. Fokusiranje – SWOT analiza gospodarskog/ekonomskog razvoja

U pogledu gospodarskog razvoja općina Kiseljak posebnu pažnju treba da posveti maksimiziranju svojih najbitnijih snaga koje se odnose na poduzetnički duh stanovništva, dugogodišnju tradiciju eksploatacije mineralnih voda, koncentracija tržišnih centara, povoljan geostrateški položaj i prirodni resursi (mineralna voda, ugljeni dioksid, kamneolomi, hidropotencijal, glina –kaolin, poljoprivredno zemljište, šume, radioaktivno blato i voda). Sa druge strane, općina treba da uloži napore za minimiziranje glavnih slabosti i prijetnji koje utiču na ekonomski razvoj. Najbitnije slabosti su vezane za veliku nezaposlenost, nizak stepen finalizacije u djelatnostima poljoprivrede, nizak nivo industrijske proizvodnje dok se prijetnje odnose na mogućnost produženja uticaja gospodarske krize, političku nestabilnost na području BiH i zapadnog Balkana.

Gospodarski/ekonomski razvoj – SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
➤ Poduzetnički duh stanovništva ➤ Dugogodišnja tradicija u eksploataciji mineralnih voda ➤ Koncentracija tržišnih centara ➤ Povoćan geostrateški položaj i prirodni resursi (mineralna voda, ugljčni dioksid, kamneolomi, hidropotencijal, glina – kaolin, poljoprivredno zemljište, šume, radioaktivno blato i voda).	➤ Velika nezaposlenost ➤ Loše provedena i nedovršena privatizacija ➤ Neusklađenost kvalifikacije radne snage sa potrebama tržišta rada ➤ Nizak stepen finalizacije u djelatnostima poljoprivrede ➤ Usitnjenost posjeda obradivog zemljišta ➤ Kontaminirano zemljište NUS - MES
PRILIKE	PRIJETNJE
➤ Privlačenje stranih investitora i kapitala; ➤ Primjena novih znanja i tehnologija ➤ Raspoloživost razvojnih fondova: IPA fondovi, strukturalni fondovi EU, strane ambasade u BiH, Razvojna banka Federacije BiH i druge finansijske institucije; ➤ Izgradnja industrijske/poslovnih zone i stvaranje preduslova za privlačenje domaćih i stranih investicija; ➤ Poticaj razvoju industrije turizma: kulturnohistorij. Baštine, vjerskog turizma, seoskog turizma, lovnog i turizma uopće; ➤ Promocija mogućnosti ulaganja u energetske sektor u dijelu mini elektrana i korištenja alternativnih izvora energije ➤ Proizvodnja ekološki zdrave hrane i organiziran otkup hrane i proizvodnja za poznatog kupca ➤ Prekogranična suradnja u cilju korištenja novčanih sredstava iz predpristupnih fondova EU (IPA, itd.);	➤ Negativan uticaj svjetske gospodarske krize na ekonomsko i socijalno stanje u općini; ➤ Politička nestabilnost na području BiH iz zapadnog Balkana; ➤ Nizak nivo u nadležnosti lokalne samouprave; ➤ Nedovoljna koordinacija lokalne, kantonalne, entitetske i državne vlasti; ➤ Nepostojanje ažurne i usaglašene razvojne strategije na višim nivoima; ➤ Neefektivnost viših nivo vlasti u rješavanju problema privrede ➤ Pitanje zaštite životne sredine i ekologije; ➤ Nerazvijena tržišna konkurencija; ➤ Siva ekonomija i rad na crno; ➤ Nedovoljni državni poticaji za razvoj poljoprivrede; ➤ Elementarne nepogode kao posljedica globalnog zagrijavanja (poplave, suše, klizišta itd.);

V.1.2. Operativni ciljevi gospodarskog/ekonomskog razvoja

Definirani su slijedeći operativni ciljevi gospodarskog razvoja općine:

- OC 1 - Razvoj malih i srednjih poduzeća iznad prosjeka u SBK/KSB po glavi stanovnika do 2018.godine**
- OC 2 - Izgradnja industrijskih zona i povećanje investicija u privredi do 2018. godine**
- OC 3 - Razvoj poljoprivrede i proizvodnje, povećanjem broja poljoprivrednih gazdinstava do 2018. godine**
- OC 4 - Razvoj turizma i aktiviranje turističkih potencijala do 2018. godine**

OC 1 Razvoj malih i srednjih poduzeća

Uloga prerađivačke industrije, malih i srednjih poduzeća i obrta je već sada važna, ali u budućnosti bitreba biti jača i strateški čvršće definisana. Upravo mala i srednja poduzeća mogu stvarati nove vrijednosti i nove mogućnosti za zapošljavanje. Sektoru je potrebna specifična podrška u jačanju poslovnih vještina, institucionalne organizacije i osiguravanju poslovnih lokacija i podrške u prevazilaženju globalne krize.

Općina treba identificirati nove proizvode, tehnologije koje nisu štetne za okoliš i koje omogućavaju izlaz na nova tržišta ali i pripremiti i jasan sistem općinskih poticaja novim i postojećim investitorima.

U okviru ovoga operativnog cilja predviđeni su projekti koji će podržati MSP i obrte u ostvarivanju njihovih privrednih potencijala i potencijala za povećanje zaposlenosti i poboljšati konkurentnost i raznovrsnost privrednih subjekata.

OC 2 - Izgradnja industrijskih zona i povećanje investicija

Veliki značaj za gospodarski prosperitet općine Kiseljak svakako imaju industrijsko poslovne zone, čijom će izgradnjom organizovanjem na dugoročan način riješiti privrednicima problem radnog prostora. Stvaranje uvjeta za nesmetan rad, kao i korištenje zajedničke i prilagođene infrastrukture, omogućnost povezivanja s drugim poduzetnicima smještenim na istom prostoru u značajno će povećati šansu za dobro poslovanje i otvaranje novih radnih mjesta.

Na površinama poslovne namjene predviđena je izgradnja sadržaja s poslovnim namjenama – pretežno proizvodne, industrijske djelatnosti, uslužne, komunalno servisne djelatnosti, trgovačko distributivni prostori i dr.

Prvi korak u tom pravcu predviđa realizaciju projekata koji su usmjereni na izgradnju infrastrukture u najinteresantnijim zonama i njihovo prilagođavanje potrebama investitora.

Naravno, preduvjet za bilo kakvu gradnju je očuvanje okoliša i ispunjenje normi zaštite okoline.

OC 3 - Razvoj poljoprivrede i proizvodnje proizvodnje

Općina Kiseljak sa dominantno većim brojem ruralnog stanovništva, koji se već bavi određenim vidovima poljoprivredne proizvodnje, a budući da posjeduje poljoprivredne resursei dobro očuvan okoliš, mora ozbiljno u svom razvoju voditi računa o ovoj oblasti.

Ostvarenje ovoga cilja imat će za rezultat poboljšanje života stanovništva na selu, smanjenjeodnosno iseljavanje i napuštanje ruralnih naselja – depopulacija, te osigurati veći dohodak stanovništva u ruralnim(seoskim) područjima.

Iz navedenog razloga je neophodno realizovati projekte koji će restrukturirati dosadašnju, tradicionalnu poljoprivrednuproizvodnju u modernu i specijalističku proizvodnju, sa svom pratećom infrastrukturom te stvoriti uvjete za plasman poljoprivrednih proizvoda sigurnim tržištima odnosno podržati partnerstvo izmeđuproizvođača, prerađivača i trgovine na malo.

Razvijanjem novih poljoprivrednih grana te uvođenjem novih kultura (npr. voćarstvo, pčelarstvo, ljekovito bilje) ova bi djelatnost dijelom uznapredovala. Neophodna je kvalitetna edukacijama poljoprivrednih proizvođača, čime bi se povećao kvalitet i kvantiteta poljoprivredneproizvodnje.

Osim toga, na području općine postoji potencijal za razvoj eko poljoprivrede za kojom je sve većapotražnja na tržištu. Time bi poljoprivreda općine postala u određenoj mjeri konkurentna novim trendovima na tržištu.

OC 4 - Razvoj turizma i aktiviranje turističkih potencijala

Općina Kiseljak posjeduje jedinstvene kulturno-historijske i prirodne vrijednosti koje u kombinacijimogu da predstavljaju interesantnu turističku destinaciju, a pošto nije povezana u jedinstveni turistički proizvod, nije ni prepoznata na tržištu kao takva.

Strateškim djelovanjem mogao bi se obnoviti postojeći turistički potencijal u razvijeni i prepoznatljiv turistički proizvod interesantan za posjetedomaćih i stranih turista.

Naravno, to bi se direktno odrazilo kao doprinos turističkog sektora u privredi i zapošljavanju ali i indirektno, kao poticaj poljoprivrednoj proizvodnji i razvoju obrta, malog i srednjeg poduzetništva.

Preduslov za isto je obnova, izgradnja i modernizacija turističke infrastrukture i uspostava organizacijskihkapaciteta.

V.1.3. Programi, projekti i mjere

Strateški ciljevi, operativni ciljevi, programi i projekti						
Sektor 1: Gospodarski/Ekonomska razvoj						
	Programi, projekti/mjere	Operativni cilj	Izvori financiranja	Period implementacije	Nosioci implementacije	Ciljne grupe (korisnici)
1.1.1.	Podrška udruženju poduzetnika	Razvoj sektora malih i srednjih preduzeća	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.1.2.	Razvoj proizvodnih djelatnosti i obrta		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.1.3.	Razvoj trgovine i trgovinskih djelatnosti dominantno domaćih proizvoda		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.1.4.	Jeftinije i jednostavnije procedure za poduzetnike i investitore u općini		Općinski proračun,	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.1.5.	Osnivanje i jačanje općinske razvojne agencije		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.1.6.	Promicanje razvoja turizma i ugostiteljstva		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.1.7.	Projekat identifikacije i usvajanje mjera za zapošljavanje radne snage u privredi		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak, Zavod za zapošljavanje KSB-FBIH	Nezaposlena lica i poduzetnici
1.1.8.	Suradnja sa poduzećima zainteresiranim za prikupljanje, odvoz i reciklažu otpada		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.1.9.	Općinske poticajne mjere za privrednike koji učestvuju u programima zapošljavanja		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.2.1.	Uspostava biznis inkubatora	Izgradnja industrijskih zona i povećanje investicija	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.2.2.	Podrška projektima proizvodnje el. Energije iz obnovljivih izvora energije (mini solarne i vjetro elektrane)		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak Koncesionar	Poduzetnici/ investitori
1.2.3.	Podrška projektima eksploatacije mineralnih resursa (Ugljični dioksid, glina-kaolin, radioaktivno blato i voda, kamenolomi)		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak Koncesionar	Poduzetnici/ investitori
1.2.4.	Uspostavljanje poslovnih zona na lokalitetima Višnjica polje, Brestovsko, Draževići, Topole, za razvoj građevne,		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak KSB/ F BiH	Poduzetnici/ investitori

	metalske, drvne i prerađivačke industrije					
1.2.5.	Promocija investicijskih potencijala i prirodnih resursa (Izrada kataloga za investitore, promotivne aktivnosti, sajmovi)		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.3.1.	Povećanje broja mini farmi (muznih krava, tovnih junadi, svinja, koza, koka nosilica)	Razvoj poljoprivrede i poljoprivredne proizvodnje	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak, NVO	Poduzetnici/ investitori
1.3.2.	Akcioni plan razvoja poljoprivrede i stočarstva		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.3.3.	Program podrške razvoju peradstva i ribarstva		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.3.4.	Nastavak podizanja nasada voća i višegodišnjih nasada jagodičastog voća		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.3.5.	Proizvodnja povrća na otvorenom polju i zaštićenom prostoru - plastenici		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Poduzetnici/ investitori
1.3.6.	Izgradnja mini prerašivačkih i skladišnih kapaciteta za preradu voća i povrća		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Investitor	Poduzetnici/ investitori
1.4.1.	Izrada plana razvoja turizma i turističke ponude na području općine	Razvoj turizma i aktiviranje turističkih potencijala	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak KSB/SBK	Stanovništvo, turistički radnici, ugostitelji
1.4.2.	Revitalizacija hotela „Dalmacija“		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Stanovništvo, turistički radnici, ugostitelji
1.4.3.	Program razvoja obiteljskog i sportsko zdravstvenog turizma		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak KSB/SBK	Stanovništvo, turistički radnici, ugostitelji

V.2. Plan društvenog razvoja**V.2.1. Fokusiranje – SWOT analiza društvenog razvoja**

Društveni razvoj treba da unaprijedi ostvarivanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava građana, prvenstveno kroz povećanje dostupnosti i kvaliteta odgovarajućih usluga. Uspješna realizacija planadruštvenog razvoja vodi ujednačavanju šansi u razvoju i povećanju društvene uključenosti i integracije.

Društveni razvoj – SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
➤ Osigurana proračunska sredstva za razvoj i izgradnju lokalne infrastrukture (vodovodne, kanalizacijske, putne) ➤ Veliki broj visokoobrazovanih i kvalifikovanih mladih osoba ➤ Stipendiranje redovnih studenata ➤ Izgrađeni objekti primarne zdravstvene zaštite ➤ Veći broj sportskih klubova ➤ Razvijen civilni sektor (veći broj NVO) ➤ Dobra saradnja lokalne vlasti sa MZ-ma ➤ Dobra saradnja općine sa međunarodnim organizacijama ➤ Postojanje zadovoljavajuće infrastrukture u oblasti komunikacija ➤ Tradicionalne kulturne manifestacije ➤ Postojanje visokoškolskih ustanova u Kiseljaku (Univerzitet Travnik – društveni smjerovi obrazovanja, CEPS – centar za poslovne studije Kiseljak)	➤ Nedovoljno izgrađen sistem vodovodne i kanalizacione mreže, te odvodnje oborinskih voda ➤ Visok procenat nezaposlenog stanovništva ➤ Nedovoljna samoinicijativnost lokalnog stanovništva ➤ Pad nataliteta i demografsko starenje ➤ Nedefinisana nadležnost i neefikasna saradnja Općine i viših nivoa (Kanton, Federacija, BiH) ➤ Neusklađenost potreba privrede sa planiranjem u obrazovnom sistemu ➤ Nedostatak kadrova i opreme u Domu zdravlja ➤ Nedovoljna i zastarjela oprema obrazovnih ustanova
PRILIKE	PRIJETNJE
➤ Dovršetak izgradnje cjelokupnog sustava vodoopskrbe ➤ Daljnji razvoj mreža kanalizacijskog sustava i sustava za prečišćavanje otpadnih voda ➤ Kompletiranje prometne infrastrukture na cjelokupnom prostoru Općine ➤ Korištenje domaćih i međunarodnih finansijskih fondova i programa ruralnog razvoja	➤ Teška ekonomska situacija i globalna recesija ➤ Ubrzan odliv mladih, stručnih osoba i deficitarnih kadrova ➤ Nestabilnost i nedostatnost transfera viših nivoa vlasti neophodnih za funkcionisanje lokalne uprave ➤ Nedovoljna koordinacija viših nivoa vlasti ➤ Nedostatak ustanova za smještaj

➤ Predpristuni fondovi i drugi razvojni projekti EU ➤ Mogućnosti prekvalifikacije kadrova ➤ Daljnji razvoj tradicionalnih kulturno umjetničko-zabavnih manifestacija ➤ Održavanje sportskih i drugih kulturnih manifestacija ➤ Razvoj amaterskog i masovnog sporta	- maloljetnih i drugih prijestupnika ➤ Nepostojanje dugoročnih planova (broj i obilježja stanovništva, stanje u okolišu, gospodarske aktivnosti, isl....), potreba za uslugama od posebnog značaja za lokalnu zajednicu ➤ Neadekvatnost obrazovnih zanimanja u primjeni novih tehnologija
--	---

Treba napomenuti da miPRO metodologija izrade općinskih integralnih strategija razvitka definira da se temeljna infrastruktura (voda, kanalizacija, struja, prometnice, telekomunikacije) uvrštava u sektorski plan društvenog razvoja, a ne ekonomskog/gospodarskog razvoja zato što su svi projekti iz navedenih infrastrukturnih oblasti u prioritetnoj funkciji poboljšanja životnog standarda za sve građane podjednako (princip socijalne jednakosti pred javnim dobrima), a tek nakon toga su i u funkciji razvoja gospodarstva.

V.2.2. Operativni ciljevi društvenog razvoja

Definirani su slijedeći operativni ciljevi društvenog razvoja općine:

OC 1 Izgrađena prometna infrastruktura do 2018 godine za 50 % od postojeće prometne infrastrukture na području općine Kiseljak

OC 2 Izgrađena vodovodna infrastruktura do 2018 godine

OC 3 Izgrađena kanalizacijska infrastruktura do 2018 godine

OC 4 Unapređenje obrazovanja, kulture i sporta do 2018 godine

OC 5 Unapređenje zdravstva i socijalne zaštite do 2018 godine

OC 6 Efikasnija lokalna uprava i jačanje uloge civilnog društva do 2018 godine

V.2.3. Programi, projekti i mjere

Strateški ciljevi, operativni ciljevi, programi i projekti						
Sektor 2: Društveni razvoj						
	Programi, projekti/mjere	Operativni cilj	Izvori financiranja	Period implementacije	Nosioci implementacije	Ciljne grupe (korisnici)
2.1.1.	Sanacija postojeće i izgradnja nove cestovne mreže na području Općine Kiseljak	Izgradnja prometne infrastrukture	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani, poduzetnici, turisti
2.1.2.	Projekat zaobilaznice gradskog jezgra općine		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina kiseljak	Stanovništvo BiH, stranci-putnici
2.1.3.	Izgradnja, rekonstrukcija i sanacija gradskih ulica		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.1.4.	Sanacija gradskih mostova		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.1.5.	Izgradnja mosta na rijeci Lepenici		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani, stanovništvo BiH, stranci-putnici
2.1.6.	Projekat izgradnje regionalnog putnog pravca Lepenica-Tarčin		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani, stanovništvo BiH, stranci-putnici
2.2.1.	Rekonstrukcija gradske vodovodne mreže	Izgradnja vodovodne infrastrukture	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.2.2.	Nastavak aktivnosti na izgradnji međuopćinskog vodovodnog sustava-sistema Kiseljak-Visoko		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.2.3.	Izrada projektne dokumentacije i povezivanje MZ na gradski-općinski vodovodni sistem-sustav		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.2.4.	Uspostavljanje vodozaštitnih zona		Općinski proračun,	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.2.5.	Rekonstrukcija glavnog vodovodnog pravca Lepenica-Kiseljak		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.2.6.	Uvezivanje sjevernog dijela općine u vodovodnu mrežu		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.2.7.	Izgradnja javne vodovodne mreže MZ Gromiljak, Brestovsko, Bilalovac		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani
2.2.8.	Identifikacija ilegalnih priključaka na vodovodnu mrežu		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak	Građani

2.2.9.	Izgradnja rezervoara Potkraj i Gomionica	Izgradnja komunalne infrastrukture	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani
2.2.10.	Rekonstrukcija općinskih vodocrpilišta-izvora pitke vode		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani
2.3.1	Rekonstrukcija kanalizacione mreže urbanog dijela općine		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani
2.3.2	Izgradnja kanalizacionog kolektora i pročišćivača otpadnih voda u Kiseljaku	Izgradnja komunalne infrastrukture	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani
2.3.3.	Proširenje i izgradnja kanalizacione mreže u MZ Lepenica, Draževići, Brnjaci i Gromiljak		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani
2.3.4.	Izgradnja sustava-sistema odvodnje oborinskih voda u urbanom i ruralnim dijelovima općine		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani
2.4.1.	Razvijanje obrazovnih kapaciteta za uvođenje novih informacijskih tehnologija		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani
2.4.2.	Kontinuirano educiranje ljudskih potencijala za razvoj i primjenu novih proizvoda i tehnologija		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani. Poduzetnički sektor
2.4.3.	Analiza prostornih i kadrovskih mogućnosti za uvođenje novih struktura i zanimanja	Unapređenje obrazovanja, kulture i sporta	Općinski proračun,	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani.
2.4.4.	Rekonstrukcija, obnova i dogradnja školskih objekata		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak	Učenici, nastavnici
2.4.5.	Opremanje škola suvremenom opremom		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak	Učenici, nastavnici
2.4.6.	Podrška razvoju visokoškolskih ustanova na području općine		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak	Učenici, nastavnici
2.4.7.	Projekat zaštite kulturno-historijskog naslijeđa		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani.
2.4.8.	Informatizacija biblioteke i internetcafe u narodnom sveučilištu		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani.
2.4.9.	Uspostavljanje centra za mlade		Općinski proračun,	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani.
2.4.10.	Rekonstrukcija postojećih sportskih objekata po MZ		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani, sportski klubovi
2.4.11.	Izgradnja sportskih terena za mali nogomet		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani, sportski klubovi
2.4.12.	Formiranje malonogometne lige		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani, sportski klubovi
2.4.13.	Izgradnja biciklističke staze		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani, sportski klubovi
2.4.14.	Izgradnja gradskog bazena		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak	Gradani, sportski klubovi

2.5.1.	Sanacija zgrade Doma zdravlja i rješenje parking prostora	Unapređenje zdravstvene i socijalne zaštite	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak, JU Dom zdravlja	Gradani,
2.5.2.	Povećanje kvaliteta primarne zdravstvene zaštite i uspostava minimuma dijagnostike u ambulantama porodične medicine		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak, JU Dom zdravlja	Gradani,
2.5.3.	Nabavka opreme za Službu hitne pomoći		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak, JU Dom zdravlja	Gradani,
2.5.4.	Osiguranje neophodnog specijalističkog i drugog lješkarskog kadra		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak, JU Dom zdravlja	Gradani,
2.5.5.	Podrška projektima socijalne uključenosti		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak,	Socijalno ugroženi
2.5.6.	Izrada socijalne karte		Općinski proračun,	2013-2018	Općina Kiseljak,	Socijalno ugroženi
2.5.7.	Materijalna pomoć za porodice sa više djece u stanju socijalne potrebe		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak,	Socijalno ugroženi
2.5.8.	Uspostavljanje sigurne kuće za žrtve nasilja		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak,	Socijalno ugroženi
2.5.9.	Projekt tuđe njege i pomoći		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, donatorska sredstva	2013-2018	Općina Kiseljak,	Socijalno ugroženi
2.6.1.	Projektovanje i izgradnja informacionog sistema administrativnog sjedišta Općine Kiseljak	Efikasnija lokalna uprava i jačanje uloge civilnog društva	Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak,	Gradani
2.6.2.	Izgradnja šalter sale Općine Kiseljak		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak,	Gradani
2.6.3.	Redovna obuka službenika i namještenika Općine Kiseljak		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak,	Administracija Općine
2.6.4.	Izrada strateških dokumenata Općine (Strategije za mlade, poduzetništvo, Strategija partnerstva javne uprave i NVO, ažuriranje LEAP-a, i dr.)		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak,	Gradani, NVO, poduzetnici,
2.6.5.	Uspostava sistema ocjenjivanja i samoprocjene administracije Općine Kiseljak		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak,	Administracija Općine
2.6.6.	Izrada registara (dijaspore, zagađivača i dr), vodiča, upustava, edukacija i brošura		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak,	Gradani
2.6.7.	Osiguranje fonda za projekte mladih		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak,	NVO, OCD - mladi

V.3. Plan zaštite životne sredine**V.3.1. Fokusiranje – SWOT analiza zaštite životne sredine**

Općina Kiseljak posebnu pažnju treba da posveti maksimiziranju najbitnijih snaga kao što supostojanje udruženja aktivnih u oblasti zaštite životne sredine, prirodnobogatstva i dr. Dok sa druge strane treba težiti umanjenju prepoznatih slabosti koje utiču na zaštitu okoliša i prostornog planiranja.

Razvoj politike okoliša u Općini Kiseljak ima za cilj jačanje zaštite okoliša i održivi razvoj, kako bi se poboljšalo održivo upravljanje okolišem na cijeloj teritoriji Općine Kiseljak. Implementacija smjernica održivog razvoja omogućava dugoročni razvoj Općine Kiseljak. Tako da temeljni princip sa kojim polazi ispunjavanje strateškog cilja je dostizanje i promoviranje ekološki zdrave sredine, jer ekološki zdrava sredina pomiruje međusobne konfliktne situacije ekonomije i ekologije, što se ostvaruje kroz formulu održivom razvoju, kao onom razvoju (privrede i društva u cjelini) koji je usklađen sa potrebama i ograničenjima prirode.

Zaštita životne sredine – SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
➤ Povoljan geografski položaj Općine ➤ Prirodni resursi (poljoprivredno zemljište, šume, mineralne sirovine, izvorišta) ➤ Relativno dobra komunalna infrastruktura na području općine ➤ NVO-e koje implementiraju projekte iz zaštite životne sredine ➤ Urađen LEAP općine Kiseljak ➤ Zadovoljavajuće sprovođenje planske dokumentacije u proteklom periodu ➤ Bogatstvo vodnim resursima; ➤ Postojanje Udruženja građana koje se opredjeljuje za očuvanje prirodnih sredine ➤ Dobro održavane zelene površine u gradu.	➤ Ograničene mogućnosti finansiranja iz vlastitih izvora; ➤ Bespravna gradnja ➤ Nizak nivo svijesti o zaštiti okoline ➤ Velike površine pod minama ➤ Zagađenje zraka i okoline (veliki broj individualnih ložišta i veliki broj vozila) ➤ Neriješeno pitanje odvodnje otpadnih voda (nepostojanje kolektora i prečistača za otpadne vode) ➤ Nepostojanje plana upravljanja otpadom na nivou općine ➤ Neuređena deponija komunalnog otpada ➤ Neopremljenost komunalnog preduzeća ➤ Veliki broj klizišta ➤ Prekomjerna i bespravna sječa šume

PRILIKE	PRIJETNJE
➤ Predpristupni fondovi EU ➤ Postojanje međunarodnih donatorskih i kreditnih institucija ➤ Međuopćinska saradnja ➤ NVO kao potencijal za razvoj (zajednički projekti, zajedno sa NVO) ➤ Kreiranje novih zakonskih propisa (promjena i prilagođavanje) ➤ Ekonomski efekti reciklaže ➤ Korištenje obnovljivih izvora energije ➤ Integralno upravljanje otpadom ➤ Edukacija stanovništva sa svrhom podizanja ekološke svijesti u cilju zaštite okoliša ➤ Poboljšanje kvaliteta okoliša realizacijom LEAP-a	➤ Prirodne nepogode i druge nesreće (poplave, klizišta i dr.) ➤ Neadekvatno riješeno pitanje deponije i prikupljanja krutog otpada ➤ Sve manje donatorskih sredstava ➤ Zaostajanje BiH u procesu pridruživanja EU, kašnjenje u dobijanju statusa zemlje kandidata (nemogućnost korištenja fondova - zatransport, konkurentnost, ekologiju, razvoj ljudskih resursa i ruralni razvoj) ➤ Neplansko korištenje i kontrola eksploatacije prirodnih resursa ➤ Slaba koordinacija između viših nivoa vlasti i općine ➤ Globalni utjecaj zagađenja ➤ Klimatske promjene ➤ Ekonomska kriza ➤ Degradacija biodiverziteta ➤ Nekontrolirano širenje ambrozije

V.3.2. Operativni ciljevi zaštite životne sredine

Definirani su slijedeći operativni ciljevi društvenog razvoja općine:

OC 1 Zaokružiti sistem prikupljanja i prerade otpada, do 2020g.

OC 2 Do 2020. godine smanjiti stepen zagađenja vode i zraka i tla

V.3.3. Programi, projekti i mjere

Strateški ciljevi, operativni ciljevi, programi i projekti						
Sektor 2: Zaštita životne sredine						
	Programi, projekti/mjere	Operativni cilj	Izvori financiranja	Period implementacije	Nosioci implementacije	Ciljne grupe (korisnici)
3.1.1.	Podrška razvoju i jačanju JP „Vodovod i kanalizacija“	Sistem prikupljanja i prerade otpada	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak, JP „Vodovod i kanalizacija“	Gradani,
3.1.2.	Nastavak aktivnosti na sanaciji i ukidanju deponije „Berberuša“		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak, JP „Vodovod i kanalizacija“	Gradani,
3.1.3.	Izrada plana upravljanja čvrstim otpadom		Općinski proračun,	2013-2018	Općina Kiseljak, JP „Vodovod i kanalizacija“	Gradani,
3.1.4.	Ažuriranje i dopuna LEAP-a		Općinski proračun,	2013-2018	Općina Kiseljak, JP „Vodovod i kanalizacija“	Gradani,
3.1.5.	Uklanjanje i sanacija divljih deponija		Općinski proračun,	2013-2018	Općina Kiseljak, JP „Vodovod i kanalizacija“	Gradani,
3.1.6.	Izgradnja i uređenje reciklažnog dvorišta i pretovarne stanice		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak, JP „Vodovod i kanalizacija“	Gradani,
3.1.7.	Uvođenje selektivnog prikupljanja otpada putem eko-otoka na području Općine Kiseljak		Općinski proračun	2013-2018	Općina Kiseljak, JP „Vodovod i kanalizacija“	Gradani,
3.2.1.	Demiranje 70% zemljišta od ukupne minske situacije na području općine Kiseljak	Zaštita vode, zraka i tla	Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak, BH MAC, KUCZ, FUCZ	Gradani,
3.2.2.	Izrada projektne dokumentacije sanacije klizišta na području općine i sanacija klizišta u kontinuitetu		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak,	Gradani,
3.2.3.	Pošumljavanje privatnih i državnih šumskih površina na području cijele općine		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak, Šumarija Kiseljak	Gradani,
3.2.4.	Određivanje i izgradnja lokacije stočnog groblja		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak,	Gradani,

3.2.5.	Projektiranje i izgradnja odbrambenih nasipa za regulaciju vodotoka rijeka: Lepenice, Fojnice, Kreševke i potoka Mlave		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak,	Građani,
3.2.6.	Čišćenje vodotoka na području općine Kiseljak		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak, Sportski ribolovci Kiseljak i ostale NVO	Građani,
	Zaštita izvorišta vode za piće na području općine		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak,	Građani,
	Uspostavljanje sistema i praćenje zagađenosti vode (kvaliteta vode u vodotocima, kvaliteta vode u centralnim i lokalnim vodovodima i kvaliteta vode u javnim česmama)		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak,	Građani,
	Uspostavljanje sistema praćenja zagađenosti zraka u naseljenim dijelovima Općine		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti, razvojne agencije, sredstva EU	2013-2018	Općina Kiseljak,	Građani,
	Ekološki projekti sa građanima i NVOsektorom		Općinski proračun, sredstva viših razina vlasti,	2013-2018	Općina Kiseljak, Sportski ribolovci Kiseljak i ostale NVO	Građani,

VI OPERATIVNI DIO

VI.1. Finansijski plan implementacije strategija razvoja

VI.1.1. Indikativni finansijski plan implementacije za period 2014-2016.

Sektor 1: Gospodarski/Ekonomski razvoj													
R.B.	Programi, projekti/mjere	Procjenje. vrijednost	Procjena finansiranja iz općinskog proračuna, u %				Procjena finansiranja iz ostalih izvora u %						
			2014	2015	2016	Ukupno	Kredit	SBK/ F BIH	BIH	JP	Privatni izvori	IPA Don.	Ostalo
1.1.1.	Podrška udruženju poduzetnika												
1.1.2.	Razvoj proizvodnih djelatnosti i obrta												
1.1.3.	Razvoj trgovine i trgovinskih djelatnosti dominantno domaćih proizvoda												
1.1.4.	Jeftinije i jednostavnije procedure za poduzetnike i investitore u općini												
1.1.5.	Osnivanje i jačanje općinske razvojne agencije												
1.1.6.	Promicanje razvoja turizma i ugostiteljstva												
1.1.7.	Projekat identifikacije i usvajanje mjera za zapošljavanje radne snage u privredi												
1.1.8.	Suradnja sa poduzećima zainteresiranim za prikupljanje, odvoz i reciklažu otpada												
1.1.9.	Općinske poticajne mjere za privrednike koji učestvuju u programima zapošljavanja												
1.2.1.	Uspostava biznis inkubatora												
1.2.2.	Podrška projektima proizvodnje el. energije iz obnovljivih izvora energije (mini solarne i vjetro elektrane)												

Sektor 1: Gospodarski/Ekonomski razvoj													
R.B.	Programi, projekti/mjere	Procjenje. vrijednost	Procjena finansiranja iz općinskog proračunau %				Procjena finansiranja iz ostalih izvora u %						
			2014	2015	2016	Ukupno	Kredit	SBK/ F BIH	BIH	JP	Privatni izvori	IPA Don.	Ostalo
1.2.3.	Podrška projektima eksploatacije mineralnih resursa (Ugljični dioksid, glina-kaolin, radioaktivno blato i voda, kamenolomi)												
1.2.4.	Uspostavljanje poslovnih zona na lokalitetima Višnjica polje, Brestovsko, Draževići, Topole, za razvoj građevne, metalske, drvne i prerađivačke industrije												
1.2.5.	Promocija investicijskih potencijala i prirodnih resursa (Izrada kataloga za investitore, promotivne aktivnosti, sajmovi)												
1.3.1.	Povećanje broja mini farmi (muznih krava, tovnih junadi, svinja, koza, koka nosilica)												
1.3.2.	Akcion plan razvoja poljoprivrede i stočarstva												
1.3.3.	Program podrške razvoju peradstva i ribarstva												
1.3.4.	Nastavak podizanja nasada voća i višegodišnjih nasada jagodičastpg voća												
1.3.5.	Proizvodnja povrća na otvorenom polju i zaštićenom prostoru - plastenici												
1.3.6.	Izgradnja mini prerašivačkih i skladišnih kapaciteta za preradu voća i povrća												
1.4.1.	Izrada plana razvoja turizma i turističke ponude na području općine												
1.4.2.	Revitalizacija hotela „Dalmacija“												
1.4.3.	Program razvoja obiteljskog i sportsko zdravstvenog turizma												
UKUPNO ZA EKONOMSKI RAZVOJ													

Sektor 2: Društveni razvoj													
R.B.	Programi, projekti/mjere	Procjenje. vrijednost	Procjena finansiranja iz općinskog proračunau %				Procjena finansiranja iz ostalih izvora u %						
			2014	2015	2016	Ukupno	Kredit	SBK/ F BIH	BIH	JP	Privatni izvori	IPA Don.	Ostalo
2.1.1.	Sanacija postojeće i izgradnja nove cestovne mreže na području Općine Kiseljak												
2.1.2.	Projekat zaobilaznice gradskog jezgra općine												
2.1.3.	Izgradnja, rekonstrukcija i sanacija gradskih ulica												
2.1.4.	Sanacija gradskih mostova												
2.1.5.	Izgradnja mosta na rijeci Lepenici												
2.1.6.	Projekat izgradnje regionalnog putnog pravca Lepenica-Tarčin												
2.2.1.	Rekonstrukcija gradske vodovodne mreže												
2.2.2.	Nastavak aktivnosti na izgradnji međuopćinskog vodovodnog sustava-sistema Kiseljak-Visoko												
2.2.3.	Izrada projektne dokumentacije i povezivanje MZ na gradski-općinski vodovodni sistem-sustav												
2.2.4.	Uspostavljanje vodozaštitnih zona												
2.2.5.	Rekonstrukcija glavnog vodovodnog pravca Lepenica-Kiseljak												
2.2.6.	Uvezivanje sjevernog dijela općine u vodovodnu mrežu												
2.2.7.	Izgradnja javne vodovodne mreže MZ Gromiljak, Brestovsko, Bilalovac												
2.2.8.	Identifikacija ilegalnih priključaka na vodovodnu mrežu												

Sektor 2: Društveni razvoj													
R.B.	Programi, projekti/mjere	Procjenj. vrijednost	Procjena finansiranja iz općinskog proračunau %				Procjena finansiranja iz ostalih izvora u %						
			2014	2015	2016	Ukupno	Kredit	SBK/ F BIH	BIH	JP	Privatni izvori	IPA Don.	Ostalo
2.2.9.	Izgradnja rezervoara Potkraj i Gomionica												
2.2.10.	Rekonstrukcija općinskih vodocrpilišta- izvora pitke vode												
2.3.1	Rekonstrukcija kanalizacione mreže urbanog dijela općine												
2.3.2	Izgradnja kanalizacionog kolektora i pročišćivača otpadnih voda u Kiseljaku												
2.3.3.	Proširenje i izgradnja kanalizacionemreše u MZ Lepenica, Draževići, Brnjaci i Gromiljak												
2.3.4.	Izgradnja sustava-sistema odvodnje oborinskih voda u urbanom i ruralnim dijelovima općine												
2.4.1.	Razvijanje obrazovnih kapaciteteta za uvođenje novih informacijskih tehnologija												
2.4.2.	Kontinuirano educiranje ljudskih potencijala za razvoj i primjenu novih proizvoda i tehnologija												
2.4.3.	Analiza prostornih i kadrovskih mogućnosti za uvođenje novih struktura i zanimanja												
2.4.4.	Rekonstrukcija, obnova i dogradnja školskih objekata												
2.4.5.	Opremanje škola suvremenom opremom												
2.4.6.	Podrška razvoju visokoškolskih ustanova na području općine												
2.4.7.	Projekat zaštite kulturno-historijskog naslijeđa												
2.4.8.	Informatizacija biblioteke i internetcafe u narodnom sveučilištu												
2.4.9.	Uspostavljanje centra za mlade												

Sektor 2: Društveni razvoj													
R.B.	Programi, projekti/mjere	Procjenj. vrijednost	Procjena finansiranja iz općinskog proračunau %				Procjena finansiranja iz ostalih izvora u %						
			2014	2015	2016	Ukupno	Kredit	SBK/ F BIH	BIH	JP	Privatni izvori	IPA Don.	Ostalo
2.4.10.	Rekonstrukcija postojećih sportskih objekata po MZ												
2.4.11.	Izgradnja sportskih terena za mali nogomet												
2.4.12.	Formiranje malonogometne lige												
2.4.13.	Izgradnja biciklističke staze												
2.4.14.	Izgradnja gradskog bazena												
2.5.1.	Sanacija zgrade doma zdravlja i rješenje parking prostora												
2.5.2.	Povećanje kvaliteta primarne zdravstvene zaštite i uspostava minimuma dijagnostike u ambulantama porodične medicine												
2.5.3.	Nabavka opreme za Službu hitne pomoći												
2.5.4.	Osiguranje neophodnog specijalističkog i drugog lješkarskog kadra												
2.5.5.	Podrška projektima socijalne uključenosti												
2.5.6.	Izrada socijalne karte												
2.5.7.	Materijalna pomoć za porodice sa više djece u stanju socijalne potrebe												
2.5.8.	Uspostavljanje sigurne kuće za žrtve nasilja												
2.5.9.	Projekt tuđe njege i pomoći												

Sektor 2: Društveni razvoj													
R.B.	Programi, projekti/mjere	Procjenje. vrijednost	Procjena finansiranja iz općinskog proračunau %				Procjena finansiranja iz ostalih izvora u %						
			2014	2015	2016	Ukupno	Kredit	SBK/ F BIH	BIH	JP	Privatni izvori	IPA Don.	Ostalo
2.6.1.	Projektovanje i izgradnja informacionog sistema administrativnog sjedišta Općine Kiseljak												
2.6.2.	Izgradnja šalter sale Općine Kiseljak												
2.6.3.	Redovna obuka službenika i namještenika Općine Kiseljak												
2.6.4.	Izrada strateških dokumenata Općine (Strategije za mlade, poduzetništvo, Strategija partnerstva javne uprave i NVO, ažuriranje LEAP-a, i dr.)												
2.6.5.	Uspostava sistema ocjenjivanja i samoprocjene administracije Općine Kiseljak												
2.6.6.	Izrada registara (dijaspora, zagađivača i dr), vodiča, upustava, edukacija i brošura												
2.6.7.	Osiguranje fonda za projekte mladih												
UKUPNO ZA DRUŠTVENI RAZVOJ													

Sektor 3: Zaštita okoliša													
R.B.	Programi, projekti/mjere	Procjenje. vrijednost	Procjena finansiranja iz općinskog proračunau %				Procjena finansiranja iz ostalih izvora u %						
			2014	2015	2016	Ukupno	Kredit	SBK/ F BIH	BIH	JP	Privatni izvori	IPA Don.	Ostalo
3.1.1.	Podrška razvoju i jačanju JP „Vododovod i kanalizacija“												
3.1.2.	Nastavak aktivnosti na sanaciji i ukidanju deponije „Berberuša“												
3.1.3.	Izrada plana upravljanja čvrstim otpadom												
3.1.4.	Ažuriranje i dopuna LEAP-a												
3.1.5.	Uklanjanje i sanacija divljih deponija												
3.1.6.	Izgradnja i uređenje reciklažnog dvorišta i pretovarne stanice												
3.1.7.	Uvođenje selektivnog prikupljanja otpada putem eko-otoka na području Općine Kiseljak												
3.2.1.	Deminiranje 70% zemljišta od ukupne minske situacije na području općine Kiseljak												
3.2.2.	Izrada projektne dokumentacije sanacije klizišta na području općine i sanacija klizišta u kontinuitetu												
3.2.3.	Pošumljavanje privatnih i državnih šumskih površina na području cijele općine												
3.2.4.	Određivanje i izgradnja lokacije stočnog groblja												

Sektor 2: Društveni razvoj													
R.B.	Programi, projekti/mjere	Procjenje. vrijednost	Procjena finansiranja iz općinskog proračunau %				Procjena finansiranja iz ostalih izvora u %						
			2014	2015	2016	Ukupno	Kredit	SBK/ F BIH	BIH	JP	Privatni izvori	IPA Don.	Ostalo
3.2.5.	Projektiranje i izgradnja odbrambenih nasipa za regulaciju vodotoka rijeka: Lepenice, Fojnice, Kreševke i potoka Mlave												
3.2.6.	Čišćenje vodotoka na području općine Kiseljak												
3.2.7.	Zaštita izvorišta vode za piće na području općine												
3.2.8.	Uspostavljanje sistema i praćenje zagađenosti vode (kvaliteta vode u vodotocima, kvaliteta vode u centralnim i lokalnim vodovodima i kvaliteta vode u javnim česmama)												
3.2.9.	Uspostavljanje sistema praćenja zagađenosti zraka u naseljenim dijelovima Općine												
3.2.10	Ekološki projekti sa građanima i NVOsektorom												
UKUPNO ZAŠTITA OKOLIŠA													

VI.2. Akcioni plan za projekte koji se implementiraju u prvoj godini

[illegible]

VI.2.1. Detaljan finansijski plan za projekte koji se implementiraju u 2014. godini

Projekat/ mjera	Procjenj. troškovi	Procjenjeno finansiranje po izvorima za 2014. godinu								
		Budžet općine	Kredit	FBIH / TK	Država	JP	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ostalo
Ekonomski razvoj										
Društveni razvoj										
Zaštita okoliša										

VI.3. Analiza raspoloživih i nužnih resursa i potrebe za prilagođavanjem

Integrirana strategija razvoja općine objedinjuje sve sektore koji su u nadležnosti lokalnih vlasti (i više od toga), kao i sve aktere i zainteresovane strane na koordinisan način. Uključivanjem svih pitanja kojima se bavi jedna općina u jednu sveobuhvatnu strategiju otvaraju se mogućnosti za kreiranje dodatnih vrijednosti i inovativnosti kroz međusektorsku saradnju. Stoga je važno navesti da je, pored djelotvorne uspostave i funkcionisanja struktura za planiranje razvoja kao i struktura koje će pratiti provođenje strateških dokumenata, veoma značajno jačanje sveukupne koordinacije unutar općinske administracije u procesu implementacije strategije. Pored toga, neophodno je osigurati da provođenje strategije bude podržano od strane socio-ekonomskih partnera u općini. Svako od njih treba da ima značajne uloge u implementaciji, obezbjeđivanju finansijskih sredstava, te u praćenju i vrednovanju.

Dosadašnjom praksom i analizom ljudskih resursa u jedinstvenom organu za upravu Općine Kiseljak, možemo reći da ne postoji strukturiran pristup izradi i implementaciji strategije razvoja na integrisan način, već se izradi i implementaciji strateških dokumenata pristupa parcijalno, odnosno sektorski. S tim u vezi, ključni nedostatak je sistemski uređena funkcija planiranja i koordinacije implementacije strategije razvoja, tj. poslovi i zadaci iz ove oblasti nisu jasno precizirani u okviru nadležnosti i zaduženja postojećih općinskih službi u okviru jedinstvenog organa za upravu. Dodatni nedostatak postojeće strukture je nepostojanje projektnog pristupa kao osnovnog pristupa implementaciji Strategije. U pogledu prikupljanja, obrade i ažuriranja podataka za planiranje i praćenje razvoja, niko od zaposlenih u okviru jedinstvenog organa za upravu nije zadužen isključivo za ovu oblast, niti postoji sveobuhvatna baza podataka neophodnih za planiranje i praćenje razvoja, već općinske službe pojedinačno prikupljaju podatke za svoje potrebe i u skladu sa svojim specifičnim formatima. Imajući u vidu nedostak osobe koje bi se svakodnevno staralalo o realizaciji strategije kao cjeline i svakog projekta pojedinačno, nužno je preduzeti proaktivne mjere kako bi se stanje u ovoj oblasti poboljšalo. Potrebno je ojačati razvojnu funkciju općine kroz preciznije definisanje zadataka i odgovornosti, ojačati kapacitete zaposlenih koji će biti direktnoangažovani u pripremi projekata i implementaciji Strategije, te uspostaviti djelotvoran sistem za praćenje i vrednovanje njene implementacije.

Uloge i odgovornosti

U donjoj tabeli dat je kratak pregled ključnih uloga i odgovornosti u pogledu koordinacije, implementacije, monitoringa i evaluacije lokalne razvojne strategije:

Osnovne uloge i odgovornosti u procesu implementacije i koordinacije strategije	
Uloga	Nadležnost (ko?)
Definisanje odgovornosti u pogledu koordinacije implementacije strategije razvoja;	Općinski načelnik
Definisanje nadležnosti pojedinih općinskih službi za pripremu projektnih prijedloga i implementaciju projekata iz akcionih planova;	Općinski načelnik, Tajnik Općine Pomoćnici općinskog načelnika
Razrada projektnih prijedloga i osiguravanje izvora finansiranja;	Općinska služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje, Služba za financije i proračun
Provođenje procedura javnih nabavki;	Povjerenstvo za javne nabavke
Praćenje implementacije strategije i redovno izvještavanje;	Općinska služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje, Tajnik Općine, Općinski načelnik, Općinsko vijeće
Uspostavljanje i redovno ažuriranje baze podataka relevantnih za razvoj;	Općinska služba za gospodarstvo, urbanizam i prostorno planiranje
Razrada i usvajanje operativnih i finansijskih planova za naredne godine implementacije strategije (godišnje i indikativno trogodišnje);	Tajnik Općine, Pomoćnici načelnika, Povjerenstvo za lokalni razvoj
Ažuriranje i revizija sektorskih planova i strategije;	Tajnik Općine, Pomoćnici načelnika, Povjerenstvo za lokalni razvoj
Definisanje ključnih potreba za izgradnjom kapaciteta osoblja uključenog u implementaciju strategije (Priprema plana i sistemska izgradnja kapaciteta za djelotvornu implementaciju strategije razvoja);	Tajnik Općine, Pomoćnici općinskog načelnika
Sveukupna komunikacija u pogledu implementacije strategije razvoja sa akterima van općinske uprave, mediji, poslovni sektor, nevladin sektor, potencijalni finansijeri, viši nivoi vlasti, itd.).	Tajnik Općine, Pomoćnici općinskog načelnika, Povjerenstvo za lokalni razvoj

VI.4. Praćenje, ocjenjivanje i ažuriranje strategije razvoja

Monitoring i evaluacija ostvarivanja strategije omogućavaju mjerenje stepenaostvarenja postavljenih ciljeva, dajući također mogućnost za preduzimanje pravovremenih mjera u cilju eventualnih korekcija, te ocjenjivanje sveukupne uspješnosti realizacije strategije. Praćenje podrazumjeva sistem prikupljanja i obrade podataka u svrhu upoređivanja postignutih rezultata sa planiranim. Vrednovanje je zasnovano na nalazima praćenja i daje sveukupnu ocjenu ostvarenjapostavljenih ciljeva.

Da bismo upravljali implementacijom strategije, kao i implementacijom projekata, moramo biti u mogućnosti da mjerimo stepen ostvarenja definisanih ciljeva i rezultata u određenom vremenskom periodu, za šta nam služe objektivno provjerljivi indikatori.

Najvažniji okvirni indikatori za monitoring i evaluaciju realizacije strategije razvoja su:

- ❖ Rast privrednih investicija na području općine,
- ❖ Broj novih radnih mjesta u privredi (pratiti vezu sa stanjem nezaposlenosti),
- ❖ Rast dobiti preduzeća,
- ❖ Rast broja poslovnih subjekata na 1000 stanovnika
- ❖ Rast prosječne plate,
- ❖ Rast prirodnog priraštaja stanovništva,
- ❖ Rast udjela obrazovanog stanovništva (sa srednjim i visokim obrazovanjem)
- ❖ Rast pokrivenosti teritorije i stanovništva komunalnim uslugama,
- ❖ Rast zadovoljstva građana ukupnim kvalitetom života

Uspostavljeni mehanizmi za praćenje realizacije strategije razvoja će praćenjem definisanih indikatora kontrolisati ostvarenje ciljeva, tako što će prikupljati i analizirati podatke potrebne za njihovo dokazivanje. Praćenje treba uskladiti sa ciklusom pripreme polugodišnjih i godišnjih izvještaja od strane odgovarajućih statističkih i drugih institucija (statistički zavodi, APIF/AFIP, itd). Podloge za vrednovanje priprema jedinica za upravljanje razvojem ili drugi zaduženi organizacioni dio, na osnovu nalaza godišnjeg praćenja. Ukoliko za to postoje potrebna sredstva, uputno je posao vrednovanja povjeriti kompetentnoj spoljnoj ili lokalnoj organizaciji, koja ima potrebne reference. Nalaze i preporuke vrednovanja razmatraju načelnik sa svojim pomoćnicima, povjerenstvo za lokalni razvoj i općinsko vijeće.

Veoma je važno da se od početka posao na prikupljanju, obradi i analizi podataka ne tretira kao jednokratna, već da se sistemski zasnjuje. To znači da se postavi tako da se:

- ❖ kreiraju odgovarajuće baze podataka, koje će se relativno lako godišnje ažurirati,
- ❖ redovno godišnje izvode odgovarajuća direktna ispitivanja grupa aktera/korisnika usluga, prema standardizovanoj metodologiji i instrumentima, kako bi se mogle pratiti promjene i napredak,
- ❖ koristi za praćenje (godišnje) i vrednovanje (nakon 3 godine) ostvarivanja strategije i razvojnih planova.

Neophodno je korištenje odgovarajućih uređenih baza podataka, koje se ažuriraju makar jednom godišnje, kad su raspoložive odgovarajuće statistike. Preporučuje se formiranje sljedećih bazasekundarnih podataka:

- ❖ Baza demografskih podataka,
- ❖ Baza podataka o tržištu rada,
- ❖ Baza podataka za socijalne javne usluge,
- ❖ Baza podataka za infrastrukturu i komunalne javne usluge,
- ❖ Baza podataka lokalne privrede,
- ❖ Baza podataka o stanju životne sredine.

Prema miPRO metodologiji aktivnosti praćenja, vrednovanja i ažuriranja pojedinih dijelova strategije sevrše u određenim vremenskim periodima, datim u narednoj tabeli.

Aktivnost praćenja i vrednovanja	Vremenski okvir
Praćenje realizacije programa (projekata, mjera)	Godišnje
Kontrolno vrednovanje	Nakon 3 godine za sektorske planove, a nakon 5 godina za strategiju
Ažuriranje sektorskih planova	Djelimično nakon 3 godine, a kompletno nakon 5 godina
Ažuriranje strategije	Djelimično nakon 5 godina, a kompletno nakon 7-10 godina
Finalno vrednovanje	Nakon 5 godina za sektorske planove, a nakon 7-10 godina za strategiju

Strategija je fleksibilan instrument koji treba redovno ažurirati radi prilagođavanja promjenama u okruženju. Preispitivanje i ažuriranje komponenti strategije izvodi se selektivno, tako da se obično vizijarazvoja i strateški ciljevi ne mijenjaju tokom odabranog strateškog perioda, sektorski planovi sepreispituju i po potrebi revidiraju, kao i ostale komponente.

U sljedećoj tabeli dat je okvirni podsjetnik sa kalendarom za godišnje ažuriranje strategije razvoja:

Komponenta	Opis i podloge za godišnje ažuriranje	Kada se ažurira	Napomena
Socio-ekonomska analiza	❖ Pratimo i publikujemo odabraneekonomske i socijalne indikatore i važnetrendove (demografski, tržište rada, ekonomski pokazatelji po granama i vrstama poslovnih subjekata, stanje poljoprivrede...). ❖ Stanje poslovnog okruženja možemo pratiti putem standardizovanog anketiranja ili fokus grupe.	Početak u aprilu (kada su obrađeni svi podaci za prethodnu godinu), završetak (publikovanje) u junu	Za ovaj posao vrlo je važno razraditi proceduru i usaglasiti razmjenu podataka sa izvorima podataka (Zavod za zapošljavanje, Fond PIO, Poreska uprava)
Revizija sektorskih ciljeva	❖ Vrednujemo u kojoj su mjeri ostvareni i da li su još validni. Ako ostvarenja nisu blizu očekivanih, analiziramo uzroke i, po potrebi, intervenišemo u aktivnostima (projektima) i/ili u samim ciljevima. ❖ Reviziju izvodimo na osnovu praćenja realizacije programa i projekata, s jedne strane, i uočenih bitnih promjena u okolnostima.	Juni-juli	
Revizija projekata	Vršimo na osnovu: ❖ Iskustva stečenog kroz realizaciju projekata ❖ Rezultata i preporuka realizovanih projekata. ❖ Uočenih promjena i novih potreba ❖ Revidiranih operativnih ciljeva.	August-septembar	Dobro je da se za reviziju operativnih ciljeva i projekata iskoristimo potencijal Partnerske grupe
Godišnji operativni plan implementacije sa projektnim formulama	❖ Utvrđujemo prioritete za narednu godinu ❖ Revidiramo/kompletiramo projektne formule / projektne zadatke za prioritetne projekte ❖ Pravimo i usaglašavamo finansijski plan ❖ Kompletiramo plan implementacije.	Septembar-oktobar	Ažuriran plan od druge polovine oktobra ide na javnu raspravu, zajedno sa budžetom.
Praćenje i vrednovanje realizovanih i tekućih projekata	Izvodimo na osnovu: ❖ Plana implementacije ❖ Razrađenih projektnih formula / projektnih zadataka (očekivanih rezultata) ❖ Izvještaja o realizaciji projekata (projektne dokumentacije) ❖ Pokazatelja o ostvarenim efektima (npr. podaci o uvozu i izvozu, podaci Zavoda za zapošljavanje...)	Pratimo prema dinamici realizacije projekata i izvještavanja. Vrednujemo (dajemo ocjenu ostvarenja i analiziramo razloge) u prvoj polovini marta.	O rezultatima praćenja i vrednovanja izvještavamo Partnersku grupu, načelnika i skupštinu, u sklopu godišnjeg izvještaja o radu.